RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1908. Andra Kammaren. N:o 66.

Torsdagen den 21 maj.

Kl. 7 e. m.

På grund af förfall för sekreteraren tjänstgjorde enligt herr talmannens förordnande undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Justerades protokollet för den 15 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden n:is 21, 22 och 23, statsutskottets utlåtanden n:is 11, 161, 162, 163, 164, 165 och 166 samt sammansatta stats- och bevillningsutskottets memorial n:o 16.

§ 3.

Vidare föredrogs och lades till handlingarna sammansatta bevillnings- och lagutskottets memorial, n:o 2, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande n:o 1, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående införande af på allmän folkomröstning grundadt kommunalt veto i fråga om försäljning af brännvin samt vin och öl.

§ 4.

Häruppå föredrogs sammansatta bevillnings- och lagutskottets memorial, n:o 3, med hemställan om anvisande af ersättning åt sammansatta bevillnings- och lagutskottets sekreterare m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogos, men blefvo ånyo lagda på bordet lagutskottets utlåtanden n:is 75 och 76 samt Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 38.

§ 6.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning.

Till afgörande förelåg första särskilda utskottets utlåtande, n:o 3, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ecklesiastik boställsordning, dels vissa inom Andra Kammaren i ämnet väckta motioner.

I en till Riksdagen aflåten, till utskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition, n:o 84, hade Kungl. Maj:t, med åberopande af propositionen bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden och af ett i högsta domstolen fördt protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga ett därvid fogadt förslag till ecklesiastik boställsordning.

I sammanhang med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två inom Andra Kammaren väckta motioner, i hvad dessa motioner — hvilka tillika åsyftade ändring i det af Kungl. Maj:t i propositionen n:o 88 framlagda förslaget till lag om reglering af prästerskapets aflöning — berörde boställsordningen, nämligen n:o 291 af herrar *J. A. Jonsson* i Hökhult, *J. W. Bengtsson* i Häradsköp och *C. G. Johansson* i Aflösa samt n:o 313 af herr *C. G. Sædén.*

Utskottet hemställde, att Riksdagen — under förutsättning att Riksdagen för sin del antoge det af utskottet i utlåtande n:o 1 tillstyrkta förslaget till lag om reglering af prästerskapets aflöning — med förklarande, att Kungl. Maj:ts förslag till ecklesiastik boställsordning icke kunnat oförändradt antagas, måtte i anledning af Kungl. Maj:ts förevarande proposition och den af herr Jonsson i Hökhult m. fl. i ämnet väckta motionen men med afslag å herr Sædéns motion, såvidt nu vore i fråga, för sin del antaga ett vid utlåtandet fogadt förslag till ecklesiastik boställsordning.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet af

Herr Asker, som yttrade: Herr talman! Beträffande föredragningen af första särskilda utskottets utlåtande n:o 3 tillåter jag mig hemställa, att kammaren ville besluta:

att det i punkten innefattade förslaget till ecklesiastik boställsordning måtte föredragas paragrafvis, därefter ingress och rubrik samt sist utskottets hemställan;

att vid behandlingen af 1 § diskussionen må röra sig om boställsordningen i dess helhet;

att boställsordningens text ej må uppläsas i andra delar än sådana, beträffande hvilka uppläsning begäres; samt

att, för den händelse boställsordningen kommer att i vissa

delar återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling föreslå sådana jämkningar, som af ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Hvad herr Asker sålunda hemställt bifölls af kammaren.

I enlighet härmed företogs det af utskottet framlagda förslaget till ecklesiastik boställsordning.

Efter föredragning af *1 §* lämnades på begäran ordet till:

Herr Lindblad i Närlunda, som anförde: Herr talman! Då föredragningsordningen medgifver behandling af frågan i dess helhet, tillåter jag mig angifva vissa betänkligheter, som jag redan nu måste uttala. Vi se af § 13 i det föreliggande förslaget, att Kungl. Maj:t hade tänkt att öfverflytta all nybyggnads- och underhållsskyldighet på boställshafvaren, men Kungl. Maj:t afsåg då, att denna tunga skulle ersättas genom en efterföljande beräkning af hvad detta onus kunde vara värdt. Det var sålunda icke Kungl. Maj:ts mening att boställshafvaren ytterst skulle drabbas af denna tunga. I detta fall har utskottet onekligen vidtagit en förbättring, och utskottet har resonerat som så, att det säkerligen vore bättre att denna skyldighet, om den ytterst skulle drabba församlingarna, äfven utfördes af församlingarnas förtroendemän. Man tror sig möjligen kunna påräkna att inom församlingen finna mera praktiska män, som kunna utföra sådana rent praktiska uppdrag. Men studerar man saken litet närmare och tänker efter hvad som här står, måste man dock säga, att meningen är att på församlingarna öfverflytta skyldigheter, som nu icke påhvila desamma. Och när samtidigt förslaget onekligen innebär en väsentlig löneförbättring för prästerskapet, såväl komministrar som kyrkoherdar, tror jag icke, att vi hafva rättighet säga, att församlingarna därjämte böra åtaga sig *ökad* nybyggnadsskyldighet. Jag tror det vore lyckligare, om man kunde finna en medelväg, som på ett mera likartadt sätt kunde genomföra den nu rådande fördelningen af byggnads- och underhållsskyldigheten. Då mötes man visserligen i första rummet af den omständigheten, att alla komministrar i regel få bygga själfva, under det kyrkoherdarna äro tillförsäkrade, att församlingarne delvis bygga åt dem. Men vill man nu reglera ett sådant onus som detta, måste man söka en princip, som kan vara rättvis åt båda hållen. Jag fäste mig vid en anmärkning, som i går gjordes från skaraborgsbänken, nämligen, att det icke är tilltalande, att man skall bygga åt en annan eller att man endast har att afhjälpa fel, som en annan behagar påvisa. Under dylika omständigheter växa felen naturligtvis lätt, och den, som verkställer nybyggnads- och underhållsskyldigheten för denne andre, måste

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

se detta med en viss motvilja. Ty, såsom den, som varit med om dessa saker, vet, händer det ofta, att hvad man reparerat det ena året, får man göra om det andra. Därför har jag försökt att finna en utväg, som skulle bättre motsvara förhållandenas kraf, och jag tror, att om man ville dela denna börda mellan församlingen och boställshafvaren, så att båda finge lika, skulle man träffa det rätta. Jag tror icke, att vi då begå någon orättvisa, ty om vi se efter, hur det nu är ställdt, finna vi, att komministrarna i regel äro nödsakade att bygga själfva, under det att på kyrkoherdeboställena i regel församlingen bygger en del hus och kyrkoherden bygger och underhåller en del andra. Öfversätter man nu detta på ett annat sätt och tager en genomsnittsregel, kommer man just det rätta så nära man kan, om man säger, att församlingen och boställshafvaren böra bygga och underhålla hälften hvar.

Det skulle vara ren nationalekonomisk fördel, att boställshafvaren icke med denna nya lag i hand skulle kunna komma och påvisa, att icke rummen i boställsbyggnaden äro tillräckligt höga eller att de kanske icke äro tillräckligt många, och att han då tvärt vore färdig att säga till synerätten: var så god och döm efter lagens bokstaf. Står det i lagen, att han skall vara skyldig att deltaga i byggandet, då tror jag, att han lika väl som församlingen blir betänksam och kanske nöjer sig med de rum och den höjd på rummen, som finnes.

Jag har redan nu velat antyda, att jag, då vi hinna till § 3, af dessa skäl kommer att bestämdt påyrka en ändring af den paragrafen till större öfverensstämmelse med rättvisans kraf. Jag tror det vore lämpligt, om man skulle vilja fastställa en sådan beräkningsgrund. Och boställshafvarna behöfva i stort sedt icke förlora härpå, ty vi må dock erkänna, att lagen innebär en väsentlig löneförbättring för alla innehafvare af prästerliga befattningar. Men det gäller att icke pålägga församlingarna ett onus, som kan bliva obekvämt och som kan blifva ägnadt att skapa missförstånd mellan församlingsherden och församlingen.

Det är af dessa skäl, herr talman, som jag tillåtit mig att redan nu i principdebatten framhålla dessa synpunkter.

Herr vice talmannen: Herr talman! Då här i kammaren under gårdagens plenum behandlades första särskilda utskottets utlåtande n:o 1 angående prästerskapets löneregleringen, vågade jag äfven i sådana punkter, där jag icke fullt var ense med utskottet, icke göra hemställan om ändring i dess förslag, enär jag ansåg, att förslaget i sin helhet sedt måste betraktas såsom antagligt.

Annorlunda ställer det sig emellertid beträffande samma särskilda utskotts utlåtande beträffande församlingarnas byggnadsskyldighet vid prästboställena.

När jag begärde ordet, visste jag icke, att den föregående

talaren ämnat yttra sig angående just den punkt i lagförslaget, nämligen § 3, i hvilken närmare bestämmes, hvaruti församlingarnas byggnadsskyldighet skall bestå. Emellertid hyser jag samma uppfattning som denne talare, att, om man af församlingarna utkräfver den byggnads- och underhållsskyldighet, som omförmäles i denna tredje paragraf, man i vissa fall — och de torde icke blifva så synnerligen få — lägger på församlingarna en börda, som helt säkert för många af dem kommer att kännas mycket tryckande.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

I detta afseende syftar jag företrädesvis på de församlingar, som sakna skog på prästbostället och därför måste köpa allt, som behöfves för husens reparation. Husens underhåll kommer då att kännas hårdt för dessa församlingar, när det blir fråga om större reparationer, och alldeles särskildt betungande, när det gäller nybyggnad.

Nu står här uppräknadt, hvilka hus församlingen är skyldig uppföra på prästbostället. Det uppräknas femton olika hus. Sedermera göres i paragrafen ett tillägg, som har följande lydelse: »hvarjämte af synerätt må, där sådant pröfvas nödigt, å dessa boställen såsom laga hus ytterligare föreskrifvas: källare för rotfrukter samt en brunn för hushållet och en för ladugården eller i stället för brunn vattenledning.»

Litet hvar af oss, som känna till förhållandena på landsbygden, vet nogsamt, att i de flesta fall det icke är behöfligt att hafva tvenne brunnar, utan att man i allmänhet, om vattnet är godt, mycket väl kan reda sig med en sådan.

Ännu svårare ställer det sig, om det blir fråga om att i stället för brunn anlägga vattenledning. Kostnaden härför beror ju på huru lång denna vattenledning skall blifva, hvar man skall taga vattnet, hvilken mark man skall gå igenom och så vidare. Gifvet är, att det i alla fall blir en dyrbar anläggning, som skall komma ofvanpå den tunga byggnadsskyldigheten. Är det verkligen så, att det går an och kan anses vara rätt och billigt att på församlingarna lägga en sådan tunga?

Här står taladt om rotfruktkällare. Utom de hus, som församlingen tvunget skall uppföra — såsom jag nämnde, äro de femton till antalet — uppräknas dessutom rotfruktkällare. Ja, jag vädjar till alla de herrar, som äro jordbrukare och veta, hvad det vill säga att skaffa källarrum till rotfrukter, hvilka odlas för kreaturen, om det än sker i måttlig utsträckning. Det är ju ingenting ovanligt, att i vårt land förekomma prästboställen, som hafva bortemot 150 tunnland öppen jord. Visserligen äro de fleste ingalunda så stora, men prästboställen med 100 tunnland hafva vi redan i Blekinge. Man kan nu vidare antaga, att åtminstone å vissa boställen på en åttondel af den öppna jorden odlas rotfrukter. Jag vill emellertid icke förutsätta, att på ett prästboställe odlas rotfrukter på mer än fyra eller fem tunnland.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Är skörden god och det är fråga om sådana rotfrukter som foderbetor och foderrofvor, kan man ju räkna omkring ett par hundra tunnor pr tunnland. Om då rotfrukter odlas på endast fyra tunnland, blir det 800 tunnor, för hvilka man skall skaffa källarrum. Hvar och en vet, hvad det betyder att skaffa så mycket källarrum, först och främst hvad det skall kosta att bygga upp en sådan rotfruktkällare och sedermera hvad det kostar att underhålla den.

Det betänkligaste i hela denna lönereglering är den byggnadsskyldighet, som lägges på församlingarna, och jag är fullt öfvertygad om att det verkligen är behöfligt att någon lindring göres i hvad här föreslås i paragraf 3. Huru stor denna lindring bör vara, det må Riksdagen få bestämma under den fortsatta behandlingen af ärendet. Jag vet, hvad jag slutligen vill komma till, men om det kan vara rådligt att yrka endast härpå eller om det vore ännu klokare att yrka på större nedsättning i akt och mening att göra en sammanjämkning mellan kamrarne, skall jag nu be att få öfverlämna till hr Lindblad, som ju under sitt anförande nyss förbehöll sig att, när vi kommit till paragraf 3, framställa ett yrkande. Jag ställer mig för ögonblicket alltså i afvaktan på nämnda talares utlofvade yrkande.

Herr Åkerlund: Jag är af den åsikten, att denna reglering af prästerskapets löner visserligen kan vara bra och berättigad i och för sig, men att de i sammanhang därmed nu föreslagna bestämmelserna om byggnadsskyldigheten icke äro lyckligt funna. Den föreslagna löneregleringen innebär ju, att vi skulle sätta andra människor i samma knipa, i hvilken vi hittills hafva varit, och den medför, så vidt jag kan förstå, knappast någon lättnad. Det är ju visserligen sant, att staten skulle öfvertaga en stor del af prästernas aflöning. Men det är en tendens, som synes tilltaga nära nog hvarje år, att blott man kan välta bördan öfver på staten, så är man fri. Denna åsikt kan jag icke gilla.

Beträffande det nu föreliggande förslaget vill jag särskildt nämna något angående byggnadsskyldigheten. Jag ställer mig därvidlag på alldeles samma ståndpunkt som herr Lindblad. Det är ju alldeles orimligt, att man skall öka det obehagligaste af alla åligganden i fråga om prästerskapets aflöning, nämligen byggnadsskyldigheten. Det är icke nog med att man såsom förut skall underhålla kyrkoherdebostället. Detta har jag ingenting emot, ty att bostället skall underhållas af vederbörande, som upplåtit detsamma, är ju riktigt. Men sedermera står i förslaget, att man skall bygga och underhålla alla jordbrukshus. Vi skola bygga och underhålla alla komministerboställen med tillhörande hus. Därigenom får man ju ett obehag, ett split och en strid mellan prästen och församlingen, mellan arrendatorn af präst-

gårdsjorden och pastoratet, som blifva alldeles olidliga i framtiden, så vidt jag kan se.

Detta gör, att jag omöjligt kan vara med om det förslag, som här föreligger, utan ber att få yrka afslag å alltsammans.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Herr Sandén: Det är ju gifvet, att i en så stor fråga som denna lönefråga olika meningar skola göra sig gällande och att så särskildt skall vara förhållandet med afseende å den nu omhandlade byggnadsskyldigheten. Vill man emellertid en lösning af själfva lönefrågan, så tror jag, att det är skäl, att man besinnar, hvad i går påpekades, att nämligen den enskilde får i en och annan detalj uppoffra sin egen mening för att bidraga till ett lyckligt slut för frågan i dess helhet.

Särskildt synes det mig, som om landtmännen borde besinna sig mer än en gång, innan de tillbakavisade detta löneförslag, hvilket för dem innebär en sådan förmån som den om indragning af tionden. Aflyftandet af denna sista grundskatt har väl ändock för landtmännen ett stort värde.

Om nu byggnadsskyldigheten öfverflyttas på pastoratet, såsom här ifrågasättes, har detta i själfva verket ingen annan påföljd med sig, än att vid uppskattningen af prästens inkomster bostället värderas så mycket högre och församlingens afgifter därigenom minskas. Byggnadsskyldighetens öfverflyttande till församlingen blir sålunda i själfva verket ingen ökning af församlingens bördor, utan innebär blott en förändring i afseende å sättet för deras utgående.

Jag ber på denna grund, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i den föreliggande punkten.

Herr Nilsson i Skärhus: Jag vill blott tillkännagifva, att jag i utskottet hade den uppfattningen, att bördan af byggnadsskyldigheten icke bör helt och hållet läggas på pastoratet, utan att såsom hittills äfven boställsinnehafvaren bör vidkännas en del af denna börda. Följden af hvad nu föreslås skulle blott blifva trakasserier. Jag beklagar, att jag icke kommit att afgifva någon reservation i afseende å byggnadsskyldigheten. Jag anser dock, att förslaget i denna punkt lägger en alltför stor tunga på pastoratet.

Jag sluter mig närmast till den uppfattning, som uttalats af herr Lindblad. Jag tror, att många svårigheter skulle förekommas, om byggnadsskyldigheten delades mellan församlingen och boställshafvaren. När vi komma till denna punkt, skall jag för min del sluta mig till den meningen, att pastoratet åtminstone icke bör vidkännas byggnadsskyldigheten i dess helhet.

Herr Jansson i Djursätra: Herr Sandén uttalade en varning till oss landtmän. Han ville särskildt framhålla den stora be-

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

tydelsen för oss att i en så viktig fråga som denna afstå från våra särskilda tycken och meningar för den stora sakens skull. Det är visserligen sant, att detta kan vara beaktansvärdt, och ingen af herrarne här lär väl heller i fråga om riksdagsgöromål vara så opraktisk, att han tror, att hvar och en kan få sin mening igenom. Men detta hindrar i alla fall icke, att, när det gäller att lösa stora och viktiga frågor, frågor som äro af så djup innebörd särskildt för landsbygden, som den nu föreliggande, det är vår plikt och skyldighet att se till, att vi litet hvar draga vårt strå till stacken, för att frågan måtte blifva löst på lyckligaste sätt.

Herr Sandén uttalade också en varning till oss landtbor särskildt i afseende å byggnadsfrågan, och ansåg, att, om vi icke underordnade oss utskottets förslag, vi då kunde få det mycket svårare. Jag betviflar icke, att det var välment, men jag måste erinra herr Sandén om att vi landtbor så ofta få vänliga råd och anvisningar af stadsborna, att det många gånger blir svårt för oss att följa dem. Detta gäller icke blott vid sådana tillfällen som detta, då muntliga öfverläggningar hållas, utan vi få också rätt många gånger sådana råd i motioner, som afse att ordna en hel del sociala förhållanden, som särskildt angå landsbygden.

Jag betviflar, som sagdt, visst icke, att allt detta kan vara välment, men vi landtbor vilja i alla fall förbehålla oss att, när det gäller våra särskilda angelägenheter, äfven få hafva vår mening, och vi hoppas, att stadsborna, som vi ju för öfrigt hålla för våra goda vänner, icke skola allt för mycket lägga sig i våra landtliga förhållanden. När det nu gäller lönereglering för prästerskapet — och särskildt bostadsfrågan — å landsbygden, så hafva ju herrarna från städerna icke något besvär däraf. De hafva ju för städerna sin särskilda byggnadsfråga, och den är lyckligt löst för länge sedan. Då tycker jag för min del åtminstone, att det icke precis är snällt gjordt, om de nu försöka pracka på oss betydligt större kostnader, än behofvet kräfver och vi landtmän för vår del anse vara förenligt med billighet och rättvisa.

Nu gäller frågan här, huruvida församlingarna, pastoraten, ensamma skola öfvertaga hela byggnadsskyldigheten, icke blott för kyrkoherdeboställena utan äfven för komministergårdarna. Det är sålunda icke en småsak, det är fråga om.

Hvad nu angår kyrkoherdeboställena, så hafva vi ju af ålder haft en ganska väsentlig byggnadsskyldighet. Men vi hafva dock icke haft skyldighet att åt kyrkoherden bygga mer än ett visst antal hus. Jag skulle kunna kalla dem för bostadshus. De hus, som närmast hafva hört till jordbruket, hafva kyrkoherdarna i regel åtminstone i våra bygder själfva byggt. De hafva fått icke blott bygga dem, utan äfven underhålla dem. Nu skulle bördan af alla dessa hus öfverflyttas på församlingen, icke blott i fråga

om de hus, som uppräknas i det gamla stadgandet i byggningabalken, utan äfven beträffande en hel del andra, ända till 15, 16 à 17 stycken. Detta är således icke några ljusa utsikter för oss landtbor.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Vi hafva för öfrigt, utom dessa prästgårdar, hela vårt skolväsen, som sannerligen icke kräfver litet i fråga om byggnadsskyldighet. Så hafva vi nu jämväl fått barnmorskeväsendet. Äfven detta gör hvad det kan för att tynga på lasset. Nu kommer på en gång denna stora byggnadsfråga för prästerna, och efter granskning häraf kan åtminstone jag för min del sannerligen icke med godt samvete fara hem, om här beslutats en sådan lag som den föreliggande, utan att hafva uttalat min starkaste protest mot att en sådan börda pålägges församlingarna.

Hvad särskildt angår kyrkoherdeboställena, anser jag, att det kan vara lämpligt, att pastoratet fortfarande bygger de s. k. bostadshusen, men nu såväl som förr befrias från de hus, som jag skulle vilja benämna jordbrukshusen. Häri innefattas allt, som hör till jordbruket med dess ekonomi. Herrarne från landsbygden veta nog hvad jag menar. Jag behöfver således icke särskildt specificera och uppräkna dessa hus.

Jag har särskild anledning till denna min uppfattning just därför, att i allmänhet, och i synnerhet i Skaraborgs län, kyrkoherdeboställena äro ganska stora. Det är icke ovanligt, att på kyrkoherdeboställen kunna födas 30 à 40 kor, förutom en hop andra kreatur, och i det pastoratet, där jag själf bor, hafva vi ungefär ett sådant kyrkoherdeboställe. Men där hafva vi ock en komministergård, som består af två särskilda, hvar för sig bebyggda hemman, hvilka ligga tillsammans och brukas gemensamt, och detta komministerboställe är så stort, att därå födas omkring 20 kor. Herrarna förstå sålunda, att det icke är småsaker att hålla alla ekonomihusen för sådana domäner.

Men förslaget skulle ändå kunna vara något rimligt, ehuru det som sagdt enligt min mening innebär en stor belastning, om det nämligen vore fråga om att prästerna *själfva* skulle bruka sina boställen. Men detta är ju enligt förslaget icke meningen, och jag anser det också vara rätt, att de icke skola göra det. Men då komma vi i ett helt annat förhållande till våra präster än förut, i synnerhet hvad jordbrukshusen beträffar. Då få vi nämligen arrendatorer att göra med, men dessa arrendatorer kunna väl näppeligen anses som själasörjare.

Jag kan icke heller begripa, hvarför utskottet velat ställa det så, att vi församlingsbor skola hafva att göra med arrendatorerna, då vi för öfrigt icke hafva det ringaste intresse af att hafva något med dem att skaffa. Dessa arrendatorer kunna ju öfvertaga prästgårdarna på 20 års arrende. Jag hoppas, att arrendeväsendet ordnas så, att det blir 20-årig arrendetid. Under tiden måste då bönderna ligga vid prästgården snart sagdt som

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

hofveribönder för att hålla vid makt åt arrendatorn alla åt honom upplåtna hus, i hvilka han icke ens behöfver slå en spik i väggen. Arrendatorn betalar blott sitt arrende, uppfyller sina arrende-villkor till prästen, men för öfrigt har han endast fordringar på pastoratet. Han lägger själf icke två strå i kors för att afhjälpa en uppkommen brist. Om det t. ex. blåser ett hål på ett halmtak, icke bryr han sig om att laga det. Om en tilja går sönder i ett svinhus eller i ett stall, icke lagar han sådant, utan bönderna skola dit och laga det åt honom, och så undan för undan med alla hus, som höra till arrendet. Tro herrarne att detta kan leda till ett lyckligt och godt förhållande? Och kunna vi då tro, att vi hafva reglerat denna byggnadsfråga på ett så lyckligt sätt, att folket i framtiden skall välsigna oss för en sådan reglering?

Kan man nu ock säga, att detta är alldeles nödvändigt? Hafva vi icke förut reglerat prästernas löner på ett sådant sätt, att vi kunna säga, att vi gjort det bästa vi förmått och gjort det så, att dessa kyrkans tjänare böra för sin del vara belåtna med de inkomster de få? Jag tror, att vi kunna hafva fordringar på att få ett sådant erkännande.

För öfrigt, i fråga om jordbrukets afkastning heter det ju i den föreslagna lagen, att vid bedömandet af prästens inkomster hänsyn skall tagas till att han för sin del icke behöfver underhålla husen, emedan detta skall åligga församlingen. Hvarför kan man icke då låta detta underhåll åligga boställshafvaren eller arrendatorn och i stället låta prästen få så mycket större kontant lön?

Min mening går sålunda ut på icke att bereda prästerna mindre inkomster, utan att vi nu måtte tillse, att förhållandet mellan prästen och församlingsborna icke måtte bli olidligt i följd af en mängd olika intressefrågor, som gifva anledning till tvister år ut och år in, ja, många gånger om hvartenda år.

När vi nu anse, att det bör ordnas så, att boställena i regel arrenderas ut, hvarför kan man då ej stadga, att det skall åligga arrendatorn att underhålla jordbrukshusen, så att församlingen slipper detta elände? Hvad däremot beträffar bostadshusen, som endast disponeras af kyrkoherden eller komministern, kan det icke gärna ifrågakomma, att vi ej skulle bygga och underhålla dem. Jag skall icke säga ett ord härom, ty där hafva vi ju i regel att göra med personer, som vi känna, personer som församlingen själf kallat till själasörjare, och det måtte väl vara folk, med hvilka vi kunna lefva i fred och ro. De hus, som de behöfva, blifva i allmänhet icke heller missvårdade.

Herr talman! Min mening är således den, att jag redan nu i frågans närvarande läge, och innan vi komma till § 13, velat uttala denna min allmänna uppfattning angående byggnadsskyldigheten, och jag ber, att, när vi komma till nämnda paragraf, få framställa närmare yrkande.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Herr Asker: Herr talman, mina herrar! Jag ber att få förutskicka, att det icke är i egenskap af stadsrepresentant, utan endast i egenskap af ledamot af särskilda utskottet, som jag begärt ordet för att taga utskottet i försvar för den motivering, det användt i det lagförslag, som nu föreligger.

Jag ber då först att få nämna, att jag befarar, att kammaren i viss mån bundit sig genom det beslut, kammaren redan fattat rörande 1 § af prästlöneregleringslagen. Ty i de löner, som där blifvit bestämda, kommer att ske en minskning för löntagaren genom hvarje förpliktelse, som medför utgifter för honom. Jag vill därmed icke ha sagt, att icke någon jämkning skall kunna göras i den byggnadsskyldighet för församlingarna, som här är fråga om. Men när vi äro inne på kapitlet om byggnadsskyldigheten, så måste jag gå tillbaka till en motion, som här föreligger och varit under behandling i utskottet, d. v. s. den af herr Daniel Persson i denna fråga väckta. Han säger däri, att prästernas uppgift är allt utom att »bygga lador och visthus». Jag kommer till samma slutledning, när jag tänker på, huru man rätteligen bör ordna byggnadsskyldigheten. Jag frågar då: Är prästen fackman i byggnadskonsten? Nej! Är han i regel solvent för att åtaga sig en sådan börda, som han därigenom pålägges att bära, genom att tillträda en prästerlig befattning? Därpå kunna tämligen skilda svar gifvas, beroende på huru pass förmögen han är, när han tillträder sin befattning. Man kan vidare tänka sig, att en tillträdare af en prästbefattning skall af afträdaren njuta ersättning för försummad byggnadsskyldighet. Och det kan gå löst på tusentals kronor. Om nu afträdaren skulle vara insolvent, ja, då står tillträdaren där med sin tjänst och sitt boställe med risk att förlora.

Nu frågar jag, hvilketdera är lyckligast, om församlingarna åtaga sig denna byggnadsskyldighet eller prästmännen själfva? Jag kan mycket väl förstå, att man vill dela denna skyldighet. Och jag kan mycket väl vara med därom under *en* förutsättning, och det är, att prästerna få sin lön i viss mån ökad i förhållande till den ökade börda, som pålägges dem genom denna byggnadsskyldighet. Nu ha vi fastslagit lönerna genom antagande af första paragrafen i prästlöneregleringsförordningen. Därmed är emellertid icke sagdt, att man icke kan göra ett amandemang, och det på sådant sätt, att bördorna delas. Men jag ber, mina herrar, skona komministrarna! Kyrkoherdarna ha en minimilön af 4,000 kronor och en högsta maximilön af 10,000 kronor. Men hvad komministrarna beträffar, kan man icke begära, att en komminister, som tillträdt sin befattning med t. ex. 2,500 kronors lön, skall åläggas en börda i afseende å byggnadsskyldighet, som öfverstiger både hans lön och hans förmåga i öfrigt att bära den. Det är på denna grund, jag inom utskottet dragit mig för att lägga en sådan börda på komministrarna.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Herr vice talmannen har framhållit, att, utom de hus, som finnas särskildt uppräknade i § 3 och som skola finnas å bostadsboställen, synerätt äger att såsom laga hus ytterligare föreskrifva källare för rotfrukter samt en brunn för hushållet och en för ladugården eller i stället för brunn vattenledning. Ja, men i § 3 står uttryckligen taladt om en särskild förutsättning härför: »där sådant pröfvas nödigt», och det har jag tolkat så: där det är omöjligt att anordna saken på annat sätt, t. ex. om det icke finnes någon möjlighet att få en brunn, då kan man tänka sig, att man nödgas anlita en sådan utväg att i stället anlägga en vattenledning. Men en sådan skyldighet finnes icke under annan förutsättning, än att detta är, om jag så får säga, absolut nödvändigt.

Jag erkänner villigt, att bördorna kunna vara betungande för församlingarna. Men man får icke glömma en sak, som redan är beslutad, och det är afskrifningen af tionden. Detta innebär ju också en lättnad. Och vill någon underkänna det, då medgifver jag, att då ställer sig frågan på ett helt annat sätt.

Sedermera nämndes det af den sista ärade talaren, att arrendatorerna icke äro lätt förnöjda. Nej, det medgifver jag visserligen. Men jag är öfvertygad om att församlingarna skola hålla arrendatorerna inom marginalen. Det är således min fullkomliga öfvertygelse, att församlingarna skola se till, att arrendatorerna icke taga sig för mycken frihet gentemot församlingarna.

Jag skall icke för närvarande, då vi blott äro inne på den första paragrafen, yttra mig vidare i denna fråga. Men om debatt, som jag tager för gifvet, kommer att ånyo uppstå, när vi komma till 3 §, skall jag be att få återkomma. För närvarande anhåller jag, herr talman, om bifall till utskottets förslag i § 1.

Herr Hellman: Herr talman, mina herrar! Då vid behandlingen af förevarande paragraf debatten fått röra sig om förslaget i dess helhet, har jag begärt ordet för att fästa uppmärksamheten på att, vid bedömandet af huru man i hvarje fall, punkt efter punkt rätteligen bör besluta, man icke bör se denna lag ensam i och för sig, utan äfven tänka på dess sammanhang med de lagförslag, som vi i går afton behandlade och antogo. De bilda ju tillsammans ett, så att säga, organiskt helt. Dessa lagar gå tillsammans ut på dels att utjämna de bördor, som hittills varit mycket ojämt fördelade, och dels att åstadkomma en rättvisare och jämnare aflöning åt prästerskapet. Jag vill, som sagdt, först erinra om detta för att sedermera söka bringa den nu närmast föreliggande frågan till sina rätta dimensioner och icke se den alldeles så svart, som näst föregående talare gjorde. Jag kan icke, så landtman jag är, finna annat, än att det låg stor öfverdrift i den talarens sätt att utmåla saken, åt-

minstone använde han konstiga färger, som jag icke förstår mig mycket på.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Hvad är det nu fråga om? Jo, underhåll af hus på prästboställena. Ha icke vi landtmän förut haft att underhålla dylika hus? Jo för visso. Och om denna lag icke skulle blifva antagen, få vi ju fortfarande underhålla dem. Hvad står det nu i gällande författningar om församlingarnas skyldighet att underhålla hus på prästboställena? Det är icke så få, som där uppräknas. Det heter i 26 kapitlet byggningabalken, att å prästgård skall vara stufva, det vill säga boningshus, kök, brygghus med bakugn, bod, visthus, lada med loge och golf, fähus och stall. Det är sålunda icke något alldeles nytt, som i detta afseende innehålles i föreliggande lagförslag? Visserligen talas här i tredje paragrafen om 15 olika hus. Ja, jag skulle kunna taga upp dem till 25 stycken, om jag räknade upp hvarje rum för sig. Det är icke sagdt, att det skall vara alldeles fristående hus, hvar för sig, så att de till exempel skola bilda alldeles som en by. De lokaler, som äro angifna med dessa namn, kunna och skola enligt bestämmelser i detta lagförslag sammanföras i ett färre antal byggnader. Men det är gifvet, att, om man använder ett sådant talesätt, som en del föregående talare begagnat sig af vid kritiken af lagförslagets 3 paragraf, verkar det mera afskräckande.

En föregående talare framhöll, att folket på landsbygden skulle blifva liksom en sorts hofveribönder under dem, som brukade prästgården, om den nu föreslagna lagen skulle komma att blifva antagen och tillämpad. Ja, jag vet icke, om herrarna brukade betrakta sig så förut, när vi fingo underhålla prästgårdshusen. Jag förstår icke, hvarför det i och för sig skall blifva värre att utföra ett onus, som vi förut haft, när vi nu få en modärn ny lag med mera preciserade och noggranna bestämmelser om hvars och ens skyldigheter, än med de mera kortfattade och i viss mån ofullständiga föreskrifter, som i det afseendet förekomma i den gamla lagen. Det är ju hvarken prästerna eller arrendatorerna, som få regera och bestämma hvad vi skola göra, utan det är i lagen föreskrifvet. Det är laga synerätt, som bestämmer storleken af denna skyldighet, och något mera äro vi icke skyldiga att göra, än hvad vi sålunda blifva ålagda.

Såsom landtman har jag visserligen icke något emot om jag kan blifva af med en del skyldigheter, som påhvila min jord, ja det vore ju ganska bra, om jag kunde blifva af med dem alla. Med den egendom jag har, kostar det mig naturligtvis något att bidraga till den byggnadsskyldighet, som åligger mig i det pastorat, jag tillhör. Men jag kan verkligen icke vara blind för huru saken i själfva verket förhåller sig, om man ser den i det stora hela och i dess sammanhang med hithörande frågor. Här ha vi genom det beslut, som fattades i går, fått tionden afskrifven; och därigenom har onekligen skett en ganska stor lindring. Om

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

nu enligt förevarande lag byggnadsskyldigheten möjligen i något fall skulle blifva litet större än den för närvarande är, blir denna tillökning dock icke så betydande, att den på något sätt uppväger den fördel, vi fått genom afskrifning af tionden.

Nu kanske någon invänder, att till den byggnadsskyldighet, som vi hittills haft, kommer ytterligare en dylik skyldighet, nämligen i fråga om komministrarnas boställen. Men det bör dock bemärkas, att genom den reglering af de prästerliga tjänsterna, som ingår i de nu behandlade lagförslagen, blir antalet komministrar betydligt mindre än förut.

Vidare bör ock observeras, att när löneregleringen efter nu föreliggande lagbestämmelser skall gå fram öfver pastoraten, kommer det att räknas församlingarna tillgodo den del af prästernas löner, som består i afkomsten eller värdet af vederbörande boställen. Det är väl tydligt, att ett boställe är värdt mera, om det är försedt med hus, än om det är utan hus. Om vi tänka oss, att man skulle utbjuda prästgårdarna på arrende och därvid ställa de alternativa frågorna till blifvande arrendatorer: Hvad gifver Ni i arrende, om det ej finns hus och Ni själf skall hålla erforderliga byggnader? eller: Hvad gifver Ni i arrende, om Ni får egendomen med nyuppförda hus och slipper kosta på någon nybyggnad? är det alldeles tydligt, att i senare fallet kan man beräkna arrendeafkastningen betydligt högre. Detta kommer, som sagdt, församlingarna till godo vid löneregleringen på så sätt, att det minskar behofvet och storleken af det så kallade församlingsbidraget. Vore det så, att man ekonomiskt kunde sköta jordbruk utan hus, eller att husen kunde underhålla sig själfva, då vore det lyckligt och bra för den, som kunde komma med en dylik uppfinning. Men nu är det ett nödvändigt ondt vid allt jordbruk, att det måste finnas några hus, och då husens ändamålsenligare beskaffenhet också inverkar på möjligheten att få större nettobehållning af egendomen, så inverkar det äfven, som jag sade, på beräkningen af afkastningen af egendomen, när löneregleringen göres upp. Således, hvad vi ge ut i det ena afseendet genom åtagandet af underhållsskyldighet, få vi i viss mån igen genom beräknad högre afkastning af egendomen vid löneregleringens uppgörande.

Det är dessa synpunkter, som jag nu i allmänna drag velat fästa uppmärksamheten på. Det kan ju hända, att jag får anledning yttra mig något mera längre fram, om det göres något ändringsyrkande i en eller annan punkt. Särskildt vill jag dock redan nu ha påpekat för herr Lindblad, som antydde sig skola göra dylika yrkanden, att i den lag om reglering af prästerskapets löner, som vi redan antagit, hafva vi i första paragrafen fattat det beslutet, att prästerna skola hafva viss lön och fri bostad. Hans yrkande synes mig därför icke gärna kunna komma att omfatta något sådant, som rör bostadshusen — huru han

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

tänkt sig i fråga om de andra husen, få vi höra sedan — för såvidt han icke genom ändringar i det nu föreliggande lagförslaget vill bringa det därhän, att man stjälper hela löneregleringen och absolut omöjliggör frågans lösning i år. Vill han icke det, bör han icke göra yrkanden, som stå rakt i strid med hvad förut i med denna sammanhängande lagar beslutats. Bifall till ett dylikt yrkande skulle, som sagdt, omöjliggöra, att det blir något riksdagsbeslut fattadt i denna fråga i år.

För ögonblicket skall jag endast anhålla att få tillkännagifva, att jag kommer att rösta för bifall till § 1.

Herr Jansson i Krakerud: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning af ett yttrande af talaren på skaraborgsbänken, hvilken uttalade den åsikten, att den enskilde borde uppgifva sin ståndpunkt i denna fråga och handla i öfverensstämmelse med andras åsikter. Jag vill då rikta en vördsam anhållan till samma ärade talare, att han ville öfvergifva den åsikt han uttalade, då han första gången hade ordet. Jag tror att mången i denna kammare skulle känna sig tacksam mot honom för ett sådant tillvägagående.

Han påpekade vidare, att om byggnads- och underhållsskyldigheten skulle öfverflyttas till en del på prästerna, så skulle de behöfva få högre aflöning. För min del får jag säga, att det icke har någon nämnvärd betydelse, utan om det skulle anses vara lämpligt att åstadkomma något sådant, må prästerna gärna få en löneförhöjning i förhållande till den underhållskostnad, som de finge sig ålagd. Hufvudsaken, hvarför det är behöfligt att få dessa herrar pastorer att deltaga i byggnads- och underhållskostnaderna, är att de under sådana förhållanden skulle vårda husen bättre, ty då betrakta de sig som delägare i dem. Jag tror, att alla, som känna till förhållandet, skola medge, att man på landet icke skulle behöfva på långt när göra så stora uppoffringar på prästgårdarna, som man nu får göra, om prästerna hade intresse af att reparera de fel, som kunna förefinnas på husen, innan alltför stora skador å dem hunnit uppstå. Om det nu till exempel blir ett hål på taket på ett uthus, kan vattnet få rinna in därigenom, tills halfva väggen är bortrutten. Det bryr sig ingen om, hvarken kyrkoherden eller någon annan i församlingen. Ingen af församlingsborna ser det, och kyrkoherden kanske icke gör sig besvär med att se efter, huru det förhåller sig med husen. Således de skador, som kunde botas för ett par eller tre kronor, kunna då gå till stora belopp, just därför att prästerna icke betrakta husen som sina. Det är detta, som för mig varit hufvudsakligaste anledningen till att biträda det uttalande, som gjorts af herr Lindblad i Närlunda.

Nu nämnde den siste ärade talaren, att vi redan ha den byggnads- och underhållsskyldighet på prästgårdarna, som för närva-

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

rande finnes. Ja, det veta vi väl, att vi ha, det är alldeles riktigt. Men det är ju detta som är galet, att församlingarna ensamma skola ha detta åliggande, ty om kyrkoherdarna vore delaktiga i byggnads- och underhållskostnaderna, skulle de nog visa ett annat intresse, än hvad de nu göra, såsom jag nyss påpekade. Jag tror således, att ifrån den synpunkten, att husen skulle bli bättre vårdade, så skulle såväl församlingarna som kyrkoherdarna göra rätt stor vinst på en sådan förändrad anordning i afseende å byggnads- och underhållsskyldigheten.

Jag skall för min del icke vidare upptaga kammarens tid, ty hela den här frågan om svinhusen och allt detta, och huru de skola vara inrättade, den kan ju vara ganska likgiltig. Vi få taga itu med den saken, när vi komma därhän, att dessa hus skola byggas.

Herr Sandén: I det anförande, vi nyss hörde från herr Jansson i Djursätra, sade han, att han visserligen trodde det af mig gjorda uttalandet vara välment, men att han dock tyckte, att landtmännen, som frågan närmast anginge, borde få gifva det fällande utslaget i en fråga som denna. Jag skall icke uppehålla mig vid den sidan af saken, huruvida stadsrepresentanter böra uttala sig i frågor, som röra landsbygden; tydligt är dock, att då vi måste afgifva vårt votum äfven i sådana frågor, det ock är vår skyldighet att äfven om dessa bilda oss ett omdöme. Men jag ber att få erinra därom, och det var kanske det som gjorde, att jag här tagit till ordet, att jag genom min tjänstemannaverksamhet under cirka 20 års tid haft icke så litet att göra med ärenden på detta område och för öfrigt blifvit rätt förtrogen med förhållandena på landsbygden. Om jag då bedömer frågan efter den erfarenhet, jag sålunda inhämtat, så tror jag mig kunna säga, att ifrågavarande byggnadsskyldighet nog icke är så afskräckande, som den ärade talaren sökte göra gällande.

Nu sade talaren vidare, att han ingalunda ville på något sätt minska prästerskapets löner genom det yrkande, han gjorde därom, att byggnadsskyldigheten skulle påläggas dem. Jag vet dock icke, huru han tänkt sig den saken. I går beslutade vi i alla fall, att minimiaflöningarna för prästerskapet skulle vara: 2,500 kronor för komministrarna och 4,000 kronor för kyrkoherdarna. Det är väl ingen, som tror annat, än att i många fall dessa minimiaflöningar skola komma att tillämpas. Om man så ändrar byggnadsskyldigheten därhän, att prästerskapet, ifrån att enligt utskottets förslag vara befriadt därifrån, skulle få densamma sig pålagd, vare sig helt och hållet eller delvis, såsom herr Lindblad i Närlunda tycktes vilja, så kan man väl icke säga annat än att prästerskapets aflöningar därigenom minskas.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Herr Sandquist: Det är gifvet, att i frågor, som äro af särdeles genomgripande natur, man har ett särskildt behof af att gifva sin ståndpunkt till känna. Till dessa frågor torde man äfven få räkna den nu föreliggande.

En föregående talare yttrade sig för en stund sedan ungefär så här: »Vill man en lösning af denna fråga, måste landtmännen underkasta sig uppoffringar.» Jag uppfattade yttrandet så, och jag tror, att jag uppfattade det rätt. Ja, nog heter det tidt och ofta, och alltför ofta, att man skall göra uppoffringar. Men vi få icke glömma, att kommunerna redan ha åtagit sig mycket stora uppoffringar år efter år. I de flesta kommuner, där man icke har att förfoga öfver några donationer, har man ingen annan utväg än att upptaga lån och sedan besluta om högre utdebitering på de kommunala debetsedlarna. Skolhusens antal måste ökas — och detta med rätta — till folkupplysningens fromma, fattiggårdar måste byggas och underhållas, för att göra det drägligt för våra fattiga likar, ja icke blott drägligt, utan så att de få det jämförelsevis bra. Landsbygden har också vägunderhållet och kostnaderna för detsamma. Allt detta får icke förbises, då det gäller att man skall pålägga kommunerna ökade onera. Vid sådant förhållande att kommunerna *redan* äro betungade, ja, mycket afsevärdt betungade med utskylder, synes det mig icke böra förundra någon, om landtmännen äro betänksamma mot att denna stora och genomgripande fråga skall lösas på ett sätt, som kommer att medföra afsevärdt ökade utskylder för kommunerna beträffande *byggnadsfrågan*. Ty det gäller ju nu att kommunerna skola öfvertaga byggnadsskyldigheten i mycket vidsträcktare mån än förr. Sålunda är det väl ock ostridigt, att detta skulle komma att åsamka kommunerna afsevärdt större utgifter. Vid sådant förhållande kan jag såsom landtmannarepresentant icke annat än uttala mina stora betänkligheter mot särskildt denna del af frågan, som nu föreligger, nämligen frågan om byggnadsskyldigheten till prästerskapet. Jag önskar för öfrigt en lycklig lösning af denna fråga, men jag anser, att den bör kunna lösas på ett sådant sätt, att man icke lägger byggnadstungan så uteslutande på kommunernas skuldror, som här ifrågasatts.

Jag ber, efter hvad jag nu framhållit, att få tillkännagifva min anslutning till hvad herr Lindblad och äfvenså herr vice talmannen i denna fråga anfört.

Herr Juhlin: Det är ju en mycket grannlaga fråga, som föreligger till afgörande här, och den är tillika, såsom särskildt från landtmannahåll framhållits, utaf synnerligen stor betydelse. Jag är den förste att erkänna, att någon ändring i de nuvarande förhållandena är af nöden, och jag tror icke, att vi kunna låta det gå, såsom det hittills har gått, ty förhållandena äro verkligen

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

ytterst bedröfliga på många håll. Jag kan också förstå, att vi fått ett sådant förslag som detta ifrån Kungl. Maj:t, emedan det ju i hufvudsak öfverensstämmer med hvad Riksdagen begärde i sin skrifvelse till Kungl. Maj:t 1897. Men jag kan likvisst icke finna, att det är nödvändigt för Riksdagen att nu antaga det föreliggande förslaget.

Nu har här talats om att landtbruket skulle få synnerligen stora förmåner genom afskrifning af tionden, och det kan ju vara riktigt på vissa håll. Men om man ser efter i den kungl. propositionens tabeller, så framgår af dem, att de nuvarande beloppen, som äro anslagna till prästerskapets underhåll, uppgå, om jag icke misstager mig, till cirka 8 miljoner kronor, och enligt den nya lagen skulle samtliga dessa utgifter gå upp till omkring 12 miljoner kronor. Då skall ju statsverket bidraga med 4 miljoner kronor; alltså, om man tager det hela i genomsnitt, så blir det i själfva verket icke någon skattelindring för landsbygden, utan det blir endast en skatteutjämning. Men, om vi då särskildt tänka på landtbrukskommuner eller sådana socknar, där det icke finnes någon industri, så kommer väl beskattningen i fortsättningen att bli densamma, som den nu är; och den blir säkerligen icke mindre, om man lägger till kostnaderna för byggnad och underhåll af samtliga hus, som erfordras för både kyrkoherdar och komministrar. Enligt gällande lag är det nu så, att pastor själf håller sju hus och församlingen sju hus, men komministern håller dessa hus själf. Nu kan man faktiskt frukta för, såsom här redan blifvit framhållet, att, om prästgårdarna komme att utarrenderas, kan det hufvudsakligen bero på hurudan arrendatorn är, och hvilka anspråk som han gör gällande mot församlingen. Det är icke obefogadt att uttala den fruktan, att det kan komma att uppstå en orimlig mängd trakasserier och obehag. Om det nu vore så, att vi icke kunde få den här saken ordnad på något annat sätt, då skulle jag vilja gå med på förslaget för att bereda någon förbättring och lättnad åt den del af prästerna, som ha det så dåligt ställdt i ekonomiskt afseende, och beträffande dessa skulle jag knappast vilja vara med om att yrka, att de skulle bidraga ens med halfva kostnaden. Men jag är mera böjd för att yrka, att det föreliggande förslaget måtte afslås, så att Kungl. Maj:t komme i tillfälle att framlägga ett nytt förslag, i hvilket det bland annat bestämmes en obligatorisk skyldighet att utarrendera det till prästboställena hörande landtbruket. Då skulle man också kunna få bestämmelser om att arrendatorn skulle bygga och underhålla husen, något som säkerligen icke skulle möta några som helst svårigheter. Likaså tror jag för min del, att man skulle kunna erhålla mycket högre arrenden, om jorden blefve utarrenderad på längre tid, exempelvis 20 år, hvilket är den tid, som gäller för utarrendering af statens domäner. Det skulle därför enligt

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

min åsikt icke vara förenadt med någon större kostnad för statsverket — och icke heller för församlingarna — om vi finge lagen ändrad på det sättet; då sluppe man också allt det trassel, allt det obehag och alla de kostnader, som nu vållas genom församlingarnas byggnadsskyldighet, eller åtminstone en ganska stor del af detta. Ty förhållandet är nog det, att på många ställen de till boställena hörande husen ofta nog äro nerruttnade, särskilt å komministerboställena, där husen endast nödtorftigt underhållits. Detta kan man icke säga så mycket om, då det ju ofta varit rent af omöjligt för komministrarna med sina små löner att underhålla husen i godt skick. Under sådana förhållanden måste församlingarna, om byggnadsskyldigheten öfverflyttas på dem, i en mängd fall genast gripa sig an med nybyggnader. Härigenom finge församlingarna under en längre tid dragas med stora kostnader för nybyggnad, hvartill också skulle komma kostnaderna för underhållet, hvilka heller icke blefve så små, ty vi veta ju i alla fall, att, när man icke har någon skyldighet att underhålla en sak, man icke är så nogräknad med att tillse, hur den skötes och vårdas.

Under dessa förhållanden skulle jag för min del anse det lyckligaste vara att, såsom jag nyss sade, det föreliggande förslaget förkastades och att Kungl. Maj:t i stället anmodades att till en kommande Riksdag inkomma med ett nytt förslag, byggdt på sådana grunder, att boställena skulle obligatoriskt utarrenderas och arrendatorn åläggas skyldighet att underhålla samtliga till boställets landtbruk hörande byggnader, i följd hvaraf pastoraten endast borde vidkännas kostnaderna för själfva bostadshusen. Om så skedde, så tror jag, att vi vore inne på den rätta bogen. Och jag är alldeles förvissad om att kostnaderna härigenom icke skulle blifva väsentligt större, hvarken för statsverket eller, i form af bidrag, för församlingarna, just till följd af att man då finge hela saken ordnad på bättre och efter nutida förhållanden afpassade grunder.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka afslag på hela detta lagförslag, i hopp om att framdeles få ett nytt och bättre sådant.

Häruti instämde herr *Anderson* i Baggböle.

Chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Herr talman, mina herrar! Af den siste talaren, liksom ock af ett par föregående, har uttalats den meningen, att det lyckligaste skulle vara, om alla prästboställen kunde utarrenderas på längre tid och på sådana villkor, som nu gälla för utarrendering af kronans domäner, d. v. s. att byggnadsskyldigheten ålåge arrendatorn. Ja, jag vill gärna medgifva, att äfven för mig är detta en synnerligen tilltalande tanke, *om* den nu blott kunde

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

genomföras. Ty utan tvifvel skulle ett sådant arrangemang blifva det för alla parterna allra angenämaste: församlingarna skulle slippa allt bekymmer med byggande och underhåll, prästerna skulle likaledes befrias därifrån, och alla hade skäl att känna sig belåtna. Men *hur* något sådant skulle kunna genomföras, det kan jag för min del icke inse, det skulle icke kunna ske öfverallt, ja, det kanske blefve omöjligt på de flesta ställen. Vi skola nämligen komma ihåg, att det icke finnes så särskildt många boställen, som hafva särskild arrendatorsbostad. Det är ju möjligt, att sådana förekomma litet oftare i en del trakter — det kan ju jag icke veta — men säkert är, att i många församlingar saknas det lämpliga arrendatorsbostäder vid prästboställena. Hvem skulle då till en början uppbygga sådana bostäder? Ja, det blefve väl i alla fall ingen annan än pastoratet självt, som finge göra det, och det kan ju också hända, att en del pastorat skulle finna med sin fördel förenligt att uppföra arrendatorsbostäder för att i så fall få prästboställena väl utarrenderade. Men då kommer en annan fråga: Är det gärna tänkbart, att en arrendator, som skulle blifva tvungen att själf fullgöra byggnadsskyldigheten och som finge härför vidkännas rätt dryga kostnader, skall vara villig att för bostället gifva lika högt arrende, som han skulle vilja gifva, om han vore fri från denna hittills boställshafvaren eller pastoratet åliggande skyldighet? Knappast. När nu meningen med det föreliggande förslaget är att i regeln alla sådana boställen, beträffande hvilka det finnes någon möjlighet att få dem på ett något så när fördelaktigt sätt utarrenderade, också skola utarrenderas för längre tid, så blir det ju alldeles samma förhållande, eller att arrendatorn, då han har ett så långvarigt arrende, finner det vara på grund däraf fördelaktigt att nedlägga en del kostnader på förbättringar. Han kan således påräkna samma *inkomst*, vare sig han har eller icke har byggnadsskyldighet, men naturligt är att, om han har byggnadsskyldighet, han icke kan gifva samma *arrende*, som han kan lämna, om han icke har någon byggnadsskyldighet, det tycker jag vara självklart. Nå, kan nu icke arrendatorn lämna samma arrende i det förra fallet, så minskas ju också inkomsterna för den prästerliga beställningen. Har då nämnden fastställt en viss lön för prästen, så måste ju denne få fyllnad, och när det församlingsbidrag, som lagligen kan uttagas, icke räcker till för denna lönefyllnad, så måste denna tagas ur kyrkofonden. Härigenom komma naturligtvis mycket stora fordringar att ställas på kyrkofonden, fordringar som är mycket större än de beräknade, hvarför i sådant fall kyrkofondens tillgångar icke komma att räcka till för det behof, som skola tillgodoses med densamma. Då rubbas alla gjorda beräkningar angående denna fond, och då måste man tänka på att på något sätt öka tillgångarne, hvilket väl åter icke kan ske annorlunda än genom att öka bidraget, som nu skall uttagas från försam-

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

lingarna och som nu är begränsadt till visst belopp. Man får icke glömma dessa omständigheter, när man yrkar på att prästboställena skola utarrenderas på samma vis som sker med kronodomänerna, ty ett sådant yrkande drager med sig alldeles oundvikliga konsekvenser af det slag, jag nu tillåtit mig framhålla.

Eljest, det säger jag ännu en gång: *kan* ett sådant förslag genomföras, så skall jag vara den förste att tillstyrka, att en sådan anordning vidtages. Men då äro också alla våra beräkningar angående kyrkofonden otillförlitliga, då måste de göras om, och följden däraf skulle otvifvelaktigt blifva den, att församlingarna måste åtaga sig ökad uttaxering till prästlönen.

För öfrigt finnes det ju en mängd boställen, som äro så små och så obetydliga, såsom jordbruk betraktade, att det knappast kan blifva fråga om att särskildt utarrendera dem. Detta är också i den kungl. propositionen förutsedt, och utskottet har likaledes insett, att det kommer att finnas fall, där det icke är möjligt att utarrendera bostället, dels därför att detta är för litet och för klent, dels också därför, att, om man det gör, boställshafvaren, prästen, då får alltför stora svårigheter att kunna förskaffa sig nödiga lifsförnödenheter, erforderliga skjutsar och dylikt. Härigenom finge man ju en sammanblandning, som man knappast, efter hvad jag förstår, skulle kunna reda sig med; man finge en del boställen, som skulle utarrenderas såsom kronodomäner, till fördel för församlingarna, och en annan del, där sådant icke kunde ske och där således antingen församlingen eller boställshafvaren finge åtaga sig byggnadsskyldigheten. Jag tror, att detta utgör emot denna plan ett mycket allvarsamt hinder, som man icke skulle utan stor svårighet öfvervinna, om nu ett sådant hinder ens låter sig öfvervinnas.

Jag vet nu icke, om jag icke möjligen missförstod ett yttrande af herr Lindblad i Närlunda, när han började debatten, men det föreföll mig, som om de åsikter, han uttalade, hvilade på en missuppfattning. Han tycktes anse, att det vore här fråga om en alldeles ny byggnadsskyldighet, som man ville pålägga församlingarna, — ja, egentligen kanske icke någonting helt och hållet *nytt*, ty man vet, att detta alltid har funnits — men i alla fall att det vore något, som vore alldeles olika mot hvad det förut varit, i grundväsentlig mån, åtminstone. Men så är det icke, ty det är ju påvisadt, att det alltjämt, alltsedan år 1862, då nu gällande författning i ämnet tillkom, i grund och botten varit församlingarna, som hafva byggnadsskyldigheten sig ålagd. Enligt 1862 års författning gjordes löneregleringarna upp på det viset, att kyrkoherdarna skulle hålla vissa hus själfva, men för att de skulle kunna göra detta togs hänsyn till denna deras byggnadsskyldighet vid beräknandet af deras inkomst af bostället; denna togs till så mycket lägre, som man beräknade att byggnadsskyldigheten kunde uppskattas till. Enligt Kungl. Maj:ts nu före-

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

liggande proposition var det ju meningen, att *all* byggnadsskyldighet skulle läggas på prästen, och då skulle återigen boställets afkastning beräknas fullt ut, utan något afdrag, men i stället skulle det beräknas, huru mycket byggnadskostnaden skulle drabba bostället under de följande 20 åren, hvarefter den på så sätt uppkomna summan skulle lika fördelas på de tjugu åren och uttaxeras på pastoratet. Och slutligen, enligt utskottets förslag, skall pastoratet åtaga sig allt. Hur man än vänder sig, så ligger saken i verkligheten på samma sätt — både såsom det faktiskt är nu och som det skulle blifva enligt Kungl. Maj:ts eller utskottets förslag — eller att byggnadsskyldigheten i sista hand hvilar på pastoratet.

Nu föreföll det mig, som om herr Lindblad menade, att, när vi nu på föreslaget sätt reglerat lönerna för prästerna, dessa då också skulle kunna åtaga sig en del af byggnadsskyldigheten, utan någon särskild ersättning härför — ja, så tyckte jag han uttryckte sig, men det kan ju hända att jag misstager mig. En sådan fordran är dock icke rimlig, och den strider för öfrigt mot det af kammaren i går fattade beslutet om bifall till den punkt i det då föreliggande lagförslaget, som bestämmer, att prästen skulle hafva fri bostad. Hvad åtminstone beträffar själfva bostadshusen kan således ett dylikt resonemang icke äga någon giltighet.

Här har slutligen talats mycket därom, att, hurudan nu än församlingarnas byggnadsskyldighet varit gentemot kyrkoherdarna, så hafva dock församlingarna i alla fall varit fria därifrån i förhållande till komministrarna; dessa hafva alltid fått bygga själfva. Ja, detta är ju alldeles sant. Men är det icke nu allas vår enstämmiga mening, att det utgjort en den allra största obillighet, att man på de allra svagastes skuldror lagt den allra största skyldigheten? Och aldrig kan jag tänka mig att, hvilket beslut kammaren än kommer att nu fatta, den icke skall behjärta den obillighet, som hittills rådt och ännu råder i fråga om komministrarnas byggnadsskyldighet, utan jag hoppas, att kammaren skall helt och hållet taga bort detta missförhållande, så att komministrarna i den vägen få dela lott med kyrkoherdarna.

Jag har i frågans nuvarande läge velat yttra detta, endast för att klargöra åtskilliga saker.

Herr Jansson i Djursätra: Herr talman! Hvad beträffar herr statsrådets yttrande, tyckes däraf nästan framgå, som att frågan icke vore tillräckligt utredd, i synnerhet icke från den synpunkt, som vi lagt fram här i kväll. Men äfven om det skulle förhålla sig så, att det enligt den utredning, som har förekommit i den kungl. propositionen och äfven i utskottets betänkande, icke skulle vara klart, på hvad sätt den här byggnadsskyldighetsfrågan beträffande jordbrukshusen skulle kunna lösas, så är dock i alla fall denna fråga af så vidlyftig och säregen beskaffenhet,

att det sannerligen icke går an att i brist på utredning fastslå bestämmelser, som vi under en lång framtid icke skulle kunna få någon ändring i. Jag hoppas dock, att den stora löneregleringsrings- och byggnadsfrågan icke skall falla på denna synbara svårighet, utan att, om vi visa god vilja mot själfva saken, dessa svårigheter, som nu yppat sig, skola öfvervinnas. Såvidt jag förstår, har ingen talare uttalat den åsikten, att man på något sätt borde draga in på lönerna till prästerskapet; åtminstone har detta icke varit min åsikt. Jag unnar såväl kyrkoherdarna som komministrarna de löneförmåner, som finnas angifna i det nu antagna löneregleringsförslaget. Jag har också yttrat, att jag för min del icke har något emot, att pastoraten åtaga sig byggnads- och underhållsskyldighet för boställshusen för såväl kyrkoherdar som komministrar, men hvad jag allvarligt velat framhålla är den oreda och det trassel, som komma att yppa sig mellan pastoratet och de blifvande arrendatorerna på prästgårdarna. Detta är en sak som icke kan evalveras i penningar, men man kan lätt tänka sig, hvilka ledsamheter det skulle kunna ha med sig. Det är icke på själfva lönefrågan i och för sig, som jag här tänker, utan denna fråga är för mig framför allt en ordningsfråga. Vi böra ställa det så, att icke oreda och trassel uppkomma, utan frågan bör lösas på det sättet, att vi kunna lefva i godt förhållande med prästen och dem som bo på prästgården. Men det är uppenbart, att om det skulle blifva så, att församlingarna skulle få byggnads- och underhållsskyldighet beträffande en del hus, som de af ålder ansett, att de icke hade något med att skaffa, och om de skulle få att göra med personer, som de förut icke haft att göra med, skulle detta komma att återverka på församlingens förhållande till prästen, och kanhända att det framför allt blefve prästerskapet, som finge sitta emellan. Det kan hända, att folket vände sig mot hela denna institution och sade: det är för prästernas skull vi ha det här eländet. Och jag kan väl icke tro, att vi icke skulle vilja undanröja sådant, som vi kunna inse eller åtminstone befara skulle medföra sådana besvärligheter. Jag har icke heller velat lägga någon tufva i vägen, som skulle kunna välta omkull förslaget, utan tvärtom. Men det får jag säga, att om det visar sig, att frågans lösning icke skulle ske i den riktning, jag tänkt mig, så kommer jag hellre att rösta för afslag på hela byggnadsfrågan, än jag går in på att få den löst på det sätt, som utskottet föreslagit.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Min högt ärade vän på lidköpingsbänken hade, såvidt jag förstår, missförstått mitt första yttrande. Det syntes nämligen framgå af hvad han sade, att han fattat mitt yttrande så, att jag skulle velat förneka våra vänner från städerna befogenhet att yttra sig i det, som angår regleringen af byggnadsskyldigheten för prästerskapet å landsbygden. Jag hoppas, att referatet skall visa, att jag icke yttrat mig så. Men om jag yttrat mig

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

så oförståndigt, så ber jag, att detta må få skrifvas allenast på mitt oförstånd och min ovana att yttra mig; men icke var min mening att såra. Vidare sade herr Sandén, att, om byggnadsskyldigheten till någon del skulle öfverföras på boställshafvaren, boställshafvaren därigenom skulle få mindre löneinkomster. Jag kan icke förstå, att saken behöfver ordnas så illa. Ty skulle boställena icke lämna den arrendeafkastning, som nämnden ansett vid upptaxeringen, ja, då står det ju i lagen, att det skall närmare undersökas, i hvad mån och till hvilket belopp församlingarna skola fylla bristen. Det är sålunda icke meningen, att den byggnadsskyldighet, som det är fråga om, skulle minska boställsinnehafvarnes eller prästernas löneinkomster, utan meningen är, mina herrar, att saken skall ordnas på sådant sätt, att man undanröjer det obehag och trassel och den oreda, som utan allt tvifvel eljest komme att för alla tider bli rådande mellan pastoratet och den blifvande prästgårdsarrendatorn. Nu sade också herr statsrådet, att komministerboställen, i synnerhet om man fäste sig vid de svagare bland dem, skulle bli nästan omöjliga att utarrendera. Då hemställer jag: Kan det anses lyckligt, att vi ställa det på sådant sätt för de fattiga komministrarna, att de skulle vara tvungna att bruka och sköta sådana boställen, som icke utan svårighet skulle kunna utarrenderas? Då skulle det sannerligen bli mycket olyckligt ställdt för dem, med deras äfven efter löneregleringen små inkomster, och de skulle snart sagdt därigenom kunna göras till tiggare. Då vore det väl bättre att utarrendera det jordbruk, som tillhörde ett sådant komministerboställe, äfven om man finge än så litet därför, än att det blefve prästen, som skulle draga försorg om detsamma. Detta är åtminstone min mening, herr statsråd.

Jag vidblifver alltså mitt föregående uttalande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Det nämndes af den siste talaren, att frågan icke tycktes vara utredd. Då vill jag fästa uppmärksamheten på att förslaget, att boställena skulle utarrenderas på samma sätt som kronodomäner, har icke, för så vidt jag vet, från något håll framkommit, förrän jag hörde det nämnas i går. Jag har icke hört, att det förut varit tal härom. Inom prästlöneregleringskommittén har det icke alls varit omnämndt. Den kommittén ställde sig på den gamla grunden med afseende å fördelningen af byggnadsskyldigheten mellan pastor och församling och med anordnande af byggnadslånekassor. Kungl. Maj:t har icke velat vara med om sådana byggnadslånekassor, utan som bekant kommit med ett annat förslag. Men att säga, att frågan icke varit utredd, det är ju så till vida sant, att det icke varit utredt, huruvida en sådan anordning är möjlig, men detta har helt enkelt icke varit ifrågasatt. Jag hoppas, att detta icke skall fattas som

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

en förebråelse mot regeringen, ty detta rår regeringen icke för.

Nu nämnde äfven talaren, att, om utskottets förslag antoges, detta skulle medföra trassel och slitningar mellan pastor och församling. Det har jag också trott, och det är därför, som Kungl. Maj:ts förslag går ut på att prästen skulle vara den, som bygger och får ersättning af församlingen, emedan jag tänker mig, att då kommer han, såsom här blifvit framhållet af en talare, att vara mera noggrann, så att icke skadorna på husen hinna genom vårdslöshet växa och blifva onödigt stora. Nu har utskottet icke velat gå med på detta, utan haft en motsatt uppfattning och menat, att, om prästen skulle bygga, och ersättningen skulle utgå af församlingarne, detta skulle gifva anledning till ständigt trassel. Jag har ställt mig tämligen indifferent till dessa båda lösningar; jag anser fortfarande, att minsta trasslet skulle uppkomma om prästen bygger, men jag vill icke säga, att det andra sättet är oantagligt. I den frågan har jag tänkt, att Riksdagen må besluta, hur den vill.

Herr Ström: Herr talman, mina herrar! Då jag biträdt det förslag, hvartill utskottet här har kommit, så anser jag, att det är min skyldighet att säga ett par ord. Mig synes det, att denna fråga har erhållit alltför stora dimensioner. Jag anser det icke vara så synnerligt stor skillnad, antingen vi säga, att pastor skall bygga alltsammans, bidraga med någon del, eller vi säga, att församlingen skall bygga, ty jag anser, som herr Jansson i Djursätra antydde, att i och med detsamma han ålägges denna skyldighet, så bör han få större lön, hvilket enligt min uppfattning är riktigt. Ett skäl har dock framförts af denne talare, som enligt min uppfattning är beaktansvärdt i det här fallet, och det är, att pastor genom att själf få deltaga i kostnaderna äfven blir något mera försiktig och ser till, att icke onödiga skador uppkomma. Detta är verkligen ett för mig talande skäl i detta fall. Och hade inom utskottet ett sådant förslag uppkommit och vunnit något beaktande, så skulle jag för min del icke haft något mot att biträda detta just af det skäl, att det synes mig komma på ett ut, om pastor får deltaga i denna kostnad på ett eller annat sätt och så få motsvarande ersättning af församlingen, eller om pastoratet bekostar alltsammans. Jag var därför till att börja med af den åsikten, att det skulle varit bäst, att byggnadsskyldigheten hade fått ordnas på det sättet, som af regeringen föreslagits, men då möttes jag inom utskottet af den anmärkningen, att det skulle kunna blifva anledning till stridigheter mellan församling och pastor, och att, om församlingen skulle släppa till pengarne, det också vore rättare att församlingen byggde, helst då inom församlingen torde finnas personer, som vore fullt ut så byggnadskunniga som pastor. Jag

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

tänker mig ett annat förhållande, nämligen att om pastor hade byggnadsskyldighet, såsom här var föreslaget, så kunde det inträffa, att vid reglering han ovillkorligen ville ha något mera än hvad han strängt taget skulle ha rättighet till, och när han finge bekosta byggnaden själf, så skulle det stå honom fritt att bygga den större eller mindre. Däremot har inom utskottet anmärkts — och det var enligt min uppfattning talande skäl — att äfven om han på detta sätt skulle ha råd till och ha rättighet till att bygga, så skulle alltid detta större, som han byggde, bli församlingens sak att underhålla. Om man nu i stället skulle låta boställshafvaren *delvis* bidraga till kostnaderna, och det vore en pastor, som fordrade att i stället för t. ex. nio rum erhålla tio och sade, att han därför ville släppa till så mycket mera, så tror jag, att detta kanske blefve svårt att förhindra. Men komme sedan en annan, som förklarade sig icke vilja underhålla tio rum, ja, icke ens nio, så finge församlingen underhålla dem. Då kan man säga: man får då rifva bort hvad som pastorn ej vill ha. Det är dock icke säkert, att detta går för sig utan skada eller större olägenhet.

Jag tror därför, att det trassel, som man varit rädd för, icke skulle blifva mindre därigenom, att pastorn skulle hafva någon del med i denna kostnad. Vore jag öfvertygad om att det skulle blifva någon som helst verklig lindring för församlingen, skulle jag icke ha något emot att biträda förslaget. Men jag är lifligt öfvertygad om att i och med detsamma som vi ålägga denna byggnadsskyldighet, få vi i motsvarande mån höjda löner eller erhålla minskadt arrende för boställena, hvilketdera man vill säga. Det är detsamma som att taga ur den ena fickan och lägga i den andra. Dessutom är det ju, såsom här mycket riktigt har påpekats, så, att det är dessa komministrar, som egentligen hafva byggnadsskyldighet. Och det är *det*, som anses vara den största orättvisan — att de, som hafva minsta tillgångarna, skola hafva den tyngsta bördan att dragas med.

På den trakt, jag bor, ja, inom hela Kopparbergs län, har icke mig veterligt mer än *en enda* komminister byggnadsskyldighet och, såvidt jag vet, *ingen* kyrkoherde. Församlingarna där äro ålagda att bygga alla husen, såväl på det ena som på det andra bostället. Om jag skulle se frågan från min närmaste synkrets och däraf döma, så skulle jag naturtigtvis säga, att det blefve stor fördel, som skulle ernås, genom ett beslut i enlighet med utskottets förslag. Men det är alldeles gifvet att i en sådan fråga som denna måste man taga hänsyn till *det hela* och icke blott till det, som rör en närmast. Och just med hänsyn till dessa komministrars skyldighet att bygga, synes det mig hårdt, att *dessa*, med sina mindre löner, fortfarande skulle åläggas att deltaga i byggnadskostnaderna. Jag tror icke, att det skulle bli

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

någon vinst på något sätt och icke heller någon behållning genom ett bifall till ett sådant förslag.

Då jag tror det, och då jag vidare tror, att en ändring härvidlag skulle föranleda många ändringar på flera andra ställen, och då jag slutligen också tror, att man svårligen kan sammanjämka dessa och flera ändringar till något beslut, som kunde enigt fattas af såväl Första som Andra kammaren, anser jag, att det vore lyckligast, om förslaget, sådant som det nu här föreligger, kunde vinna kammarens bifall.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr Sandén anmärkte, att han här intog den ståndpunkt, han gjorde, därför att han såsom tjänsteman så många gånger varit med om att reglera hithörande förhållanden. Ja, äfven jag har såsom tjänsteman varit med om syner. Såsom domänintendent anser jag för min plikt och uppgift att vara en ärlig och sakkunnig mäklare mellan kronan och arrendatorn samt se till, att såväl kronan får sitt som arrendatorn sitt.

Men här är nu frågan om att inrätta byggnadsskyldigheten på ett *förståndigt* och *praktiskt* sätt, så att man verkligen kan se till, att man icke i onödan åsamkar församlingarna en ökad byggnadsskyldighet mot hvad de för närvarande hafva. Och det kan man göra med litet god vilja. Jag skall upplysa den ärade talaren därom, att jag verkligen har varit med om att praktisera just det förfaringssätt, som jag tillåtit mig att förorda. Då jag kom flyttande till en socken, fingo vi samtidigt ny präst. Ekonomihusen å bostället voro alldeles nedruttna. Genom att vända sig till prästen och fråga, om han icke ville vara med om att bygga nytt på gården, lyckades man få hans bifall därtill. Visserligen hade vi synerättens dom på att man icke kunde ålägga församlingen att nybygga ladugårdshuset. Men genom detta vänliga tillmötesgående från boställsinnehafvarens sida kunde vi få ett fullt modärnt hus. Vi sammanbyggde ladugård, loge, oxhus och fårhus i ett enda hus. Då uppstod bl. a. den frågan från herrar juristers sida: Huru skola ni fördela underhållskostnaden på denna nybyggnad? Helt enkelt på samma sätt, som vi uppfört den — genom att halfvera. Och saken har aldrig föranledt ett enda ord till anmärkning, utan det har reglerat sig själft. Och denna prästgårds ekonomibyggnader kunna helt visst framhållas såsom mönster för en tidsenlig ekonomibyggnad, uppförd i ett enda hus, och utan att åstadkomma hvarken för församlingen eller prästen någon synnerlig kostnad. Jag talar alltså absolut af erfarenhet i detta fall.

Den siste ärade talaren har sagt, att, om ett sådant förslag hade kommit upp inom utskottet, skulle han varit villig att gifva det sin röst; men det kom icke fram där, och därför ansåg han nu, att han borde förorda utskottets förslag. Men jag tror, att,

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

om vi taga herr Ström på orden, det ifrågavarande förslaget dock är en smula bättre än hvad utskottet föreslagit.

Det kan visserligen härvidlag anmärkas, och det har också yttrats, att det egentligen är en bokföringsfråga. Jag skall gentemot herr statsrådet be att få anföra, att beträffande slutlönen för hvarje prästbeställning blir det ytterst kyrkofondens tillgångar, som reglera denna slutlön. Men det är alldeles gifvet, att, om byggnadsfrågan beträffande prästboställena blir ordnad på ett klokt sätt, detta äfven kommer att inverka på det viset, att prästerna kunna få större utdelning från kyrkofonden, än de eljest skulle få. Ty samtidigt har boställenas afkastning kunnat ökas därigenom, att byggnaderna blifvit bättre uppförda och bättre underhållna.

Här sades nu af en talare på sörmlandsbänken, att han helst för sin del skulle vilja afslå det föreliggande förslaget. Hvarför skola vi *icke* göra det? Jo, just därför att *då* skulle komministrarnas byggnadsfråga komma att stå i vida fältet, eller på samma punkt, som den nu gör, d. v. s. att komministrarna finge behålla fullständig byggnads- och underhållsskyldighet. Men genom det förslag, som jag tillåtit mig att framställa, har man åtminstone tillförsäkrat dem, att de skulle få församlingens bistånd att nybygga och underhålla husen. Och det är väl ändå en förbättring i deras vilkor. Därigenom vinnes också, att den skillnad, som i detta afseende för närvarande förefinnes mellan komministrarna och kyrkoherdarna, bortfaller. Nu gällande lag, åtminstone i mellersta Sverige, ålägger kyrkoherden att bygga och underhålla 7 hus och församlingen att bygga och underhålla sina 7 hus; sålunda blir den föreslagna halfveringen af kostnaden ej så stor nyhet.

Nu kan man säga, att Första Kammaren redan har fattat sitt beslut, och, om vi komma med ett annat, fråga: Huru skall då sammanjämkning kunna ske? Det kunna vi icke i närvarande stund med visshet veta. Men antingen blir det på det sättet, att Första Kammaren vidhåller åtminstone beslutet att boställshafvarne skola hafva fri bostad och att ekonomihusen skola underhållas utaf prästen och församlingen gemensamt, eller också på det sättet att de skola halfvera, så att prästen får fri bostad och församlingen eller arrendatorn underhålla ekonomihusen. För min del skulle jag helst se, att sammanjämkningen blefve på det sättet, att prästen finge fri bostad, men att församlingen och prästen gemensamt underhölle ekonomihusen. Och hvarför? Jo därför, att då kommer man just i tillfälle att sammanbygga flera mindre hus till ett större. Och *det* är just hvad erfarenheten på alla ställen visat, att detta medför besparingar och lättnader i fråga om såväl byggande som underhåll. Därför skulle jag se, med största tillfredsställelse, om sammanjämkningen ginge i den riktningen.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Slutligen vill jag också tillägga, att här afses icke alls att på något sätt ändra det af utskottet föreslagna förfaringssättet beträffande städernas boställsfråga för dess prästerskap, så i det afseendet inverkar icke saken. Men det skulle vara märkvärdigt, om städernas representanter, när de finna, att de icke alls beröras af denna fråga, icke skulle vilja bidraga till att äfven på landsbygden kunna ordna saken på ett fullt praktiskt och lämpligt sätt, som, jag är lifligt förvissad därom, skulle bidraga till att såväl utjämna skiljaktigheten och slitningar mellan prästen och församlingen som äfven att kunna ställa denna fråga på en fullt riktig basis.

Af den anledningen skall jag be att nu få yrka bifall till första punktan och sedermera i de särskilda punkterna hvad ordalydelsen däri kan föranleda.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Herr talman! Jag vill blott erinra den sista talaren därom, att båda kamrarna i går fattade lika lydande beslut om att prästerna skola hafva fri bostad. Och då går det väl icke gärna för sig att såsom sammanjämkningsmedel använda ett beslut, som bägge kamrarna lika lydande hafva fattat.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! Jag anmärkte redan i går under behandlingen af första paragrafen till löneregleringsförslaget, att Kungl. Maj:ts och utskottets förslag innehöll det, att ett bifall därtill skulle leda till att församlingarna i vissa fall skulle få lof att bygga hus åt arrendatorerna. Jag fick icke då något understöd för den uppfattningen, men jag finner så mycket mer i dag, att kammarens herrar ledamöter hafva kommit underfund med att så verkligen är förhållandet. Jag tror, att det varit rätta tidpunkten att taga upp den frågan just då, innan vi slogo fast stadgandet i första paragrafen, såsom statsrådet nu mycket riktigt har anmärkt.

Men jag har under denna diskussion erfarit någonting annat, och det är, att till och med statsrådet själf tyckes icke hafva så mycket att invända mot denna idé, blott vi hade tillräcklig tid att utarbeta densamma. Och utskottsledamoten herr Ström har förklarat, att om ett sådant förslag hade framkommit i utskottet, skulle han hafva velat skänka sin röst åt detsamma, men att han icke visste, att något sådant förslag där hade framkommit. Jag skall då till ledning och uppfriskande af hans minne tillåta mig uppläsa en paragraf ur herr Sædéns motion, som jag förmodar har varit remitterad till utskottet. Den lyder så här:

»Å andra och tredje klassernas bostadsboställen på landet skola *sätesbyggning, visthus, hushållskällare, brygghus, vedbod, hemlighus, drängstuga, vagnshus och brunn eller vattenledning för hushållet, för så vidt de där böra enligt denna författning*

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

såsom laga hus finnas, af pastoratet nybyggas och underhållas. Öfriga laga hus å sådana bostadsboställen nybyggas och underhållas af boställshafvaren». Detta förslag har således varit föremål för utskottets pröfning. Och inom ramen af det förslaget har man haft mycket stora möjligheter att komma med ett sådant förslag, som nu framkommit under diskussionen här i kammaren. Det förefaller mig alltså, som om denna fråga icke nu är tillräckligt klar.

Om jag framställer allt detta, förefaller det mig, som klokheten skulle bjuda, att vi afsloge förslaget nu. Det är ju icke någon så förskräcklig brådska med förslaget. Jag tror, att man sedermera skulle kunna få fram ett förslag, som tilltalade oss alla mera, än det nu föreliggande förslaget gör. Och det torde icke gagna själfva saken att nu i hast fatta ett beslut, som vi icke hafva tillfälle att så noga sätta oss in i. Härtill kommer ock att frågan skall läggas in på kompromissens område, ty vi hafva också att göra med Första Kammaren. Och jag har mina starka misstankar, huruvida det är möjligt att nu komma till en lycklig lösning i denna mycket viktiga fråga, en lösning som vi ju alla vilja hafva i så rättvis riktning som möjligt, både för dem som skola hafva och för den som skall gifva lön, det vill säga att båda deras intressen måtte blifva tillgodosedda.

Jag tror därför, att jag gör saken den största tjänsten, om jag, herr talman, nu yrkar afslag på förslaget.

Herr Lindblad i Närlunda: Jag finner det mycket naturligt, att den siste ärade talaren, som i går ställde sig på afslagsyrkandets ståndpunkt, äfven i dag söker vidhålla samma mening. Men som vi i går lyckades genomföra ett positivt beslut, tror jag, att det klokaste är, att vi söka att fortgå på den vägen och se hvad som kan göras af det beslut, som kammaren alltså i går fattade.

Vidare vill jag säga den ärade talaren, att, om han eller om denna kammare icke blir nöjd med det sammanjämkningsförslag, som må framkomma såsom produkt af kamrarnas olika beslut i frågan, det *då* kan vara tid för talaren att yrka på afslag. Men *nu* är detta för tidigt. Och jag tror för öfrigt icke, att det öfverensstämmer med hvad den majoritet, som i går fanns, egentligen afsåg. Ty då resonerade man nog på det sättet, att det är långt bättre att hafva en fågel i hand än tio i skogen.

Här har nu framkommit ett medlingsförslag i fråga om byggnads- och underhållsskyldigheten af boställena, eller jag vill säga byggnaderna på prästgårdarna i allmänhet. Jag tror, att vi litet hvar skola nödgas erkänna, att detta förslag innebär en förbättring.

Statsrådet sade nyss, att kammaren redan bundit sig genom att uttala, att det skulle blifva fri bostad för pastorerna. Ja väl,

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

jag yrkade redan då, i tanke på att hafva sammanjämkningsmöjligheten lättare klar, att kammaren icke skulle skrifva dit ordet »fri». Men jag ville icke inför mängden af yrkanden, som då hopade sig, till det yttersta hålla på den meningen eller framdrifva en votering. Jag tänkte, att frågan reder sig nog sedermera, när vi komma till ytterligare realbehandling. Och min mening var också, att, trots kamrarna i denna fråga ej i allt blifvit eniga, det kunde vara klokt af Första Kammaren, om man ville lösa frågan redan nu, att gå in på Andra Kammarens mening, därest den skulle vidhålla en sådan slutlig affattning, som jag nu har antydt. Jag tror heller icke, att det är alldeles ovanligt att, inför vissa eventualiteter och i vissa situationer, både den kammaren och kanske äfven någon gång denna kammare nödgats godkänna beslut, som fattats af medkammaren, då det kommit fram verkligen tvingande och bevekande synpunkter.

Jag har icke den minsta tvekan eller rädsla för att, därest denna kammare vill godkänna förslaget, sådant som det kommer att formuleras, vi icke också skola kunna uppnå ett tillfredsställande sammanjämkningsförslag. Därför, herr talman, ber jag att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Jonsson i Hökhult: Herr talman! Vid genomläsande af den kungliga propositionen fann jag, att Kungl. Maj:t hade föreslagit, att prästerna skulle såväl nybygga som underhålla alla laga hus på boställena, men att prästen skulle godtgöras för denna kostnad af pastoratet; det blefve således pastoraten, som voro byggnadsskyldiga. Genom den erfarenhet, som jag har, fann jag, att det icke skulle vara lyckligt, ifall vi skulle få till stånd en sådan lag, som gjorde det nödvändigt, att vi skulle underhålla icke allenast bostadshusen utan äfven de så kallade jordbrukshusen. Att underhålla bostadshusen har jag för min del icke haft något emot, vare sig det rör prästbostaden å kyrkoherdeboställena eller komministerboställena, utan det anser jag vara fullkomligt rätt. Men att församlingarna äfven skulle underhålla jordbrukshusen, *det* tyckte man gick allt något för långt. Jag kunde icke komma ifrån utan ansåg mig vara nödsakad att genom motion peka på detta förhållande. Och jag har i den motion, som jag afgifvit, påyrkat, att bostadsboställenas jordbruk skulle utarrenderas i likhet med löningsboställena, och att arrendatorerna skulle åläggas att såväl nybygga som underhålla dessa hus. Jag har i motiveringen till motionen sagt, att prästboställena skulle lämna större inkomst till prästernas aflöning, om de utarrenderas på en längre tid, och på så sätt vinnes, att pastoraten befriades från att å prästboställena ikläda sig nybyggnads- och underhållsskyldighet utom hvad som rör själfva bostadshusen med hvad därtill hör, och att arrendatorn skulle svara i afseende å nybyggnad och underhållsskyldighet för jordbrukshusen. Man invänder häremot och säger,

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

att man skulle få så mycket mindre i arrende för dessa boställen. Det är ju möjligt, att man skulle få något mindre i arrende för boställena. Det kan ju hända. Men jag tror, att det icke blir så mycket mindre i arrende för boställena, som det blir dyrare för församlingen att underhålla dem, än det blir för en arrendator. Af erfarenhet känna vi litet hvar till, åtminstone de som haft med husbyggnads- och underhållsskyldighet att skaffa, att den, som bor på platsen och kan utföra arbetet vid lämpliga tillfällen, kan göra det mycket billigare än en kommun, då den skall låta verkställa detsamma. Det blir alltid mycket dyrare i vanliga fall, då man skall låta utföra ett arbete på allmän bekostnad.

En annan fördel är också, att om en arrendator är skyldig att svara för nybyggnads- och underhållsskyldigheten i afseende å husen, så vårdar han dem mycket bättre. Och ett hus, som vårdas väl — därom hafva vi ju också erfarenhet — står mycket längre och bibehålles mycket längre, än då man vårdslösar det. Man har också erfarit, huru somliga arrendatorer i det fallet kunna handla. De kunna vara liknöjda, huru de hushålla med husen, då de veta, att de icke äro skyldiga att underhålla dem. Under sådana förhållanden må man väl icke undra öfver att man vid ett sådant tillfälle som detta, då det gäller att åtaga sig en dryg nybyggnads- och underhållsskyldighet, försöker att ordna det på ett annat sätt, än här ifrågasatts. Och jag tror, att det med god vilja skall vara möjligt att ordna saken på ett någorlunda tillfredsställande sätt.

Herr talman, då jag anser att, då bostadsboställe är förenadt med landtbruk, landtbruket bör utarrenderas och byggnads- och underhållsskyldigheten åligga boställshafvaren lika som för lönings-boställe, ansluter jag mig till det förslag, som af herr Lindblad blifvit framställdt.

Herr Lundell: Herr talman! Här har nu talats mycket om den fråga, som föreligger. Jag ber först att i korthet få gifva en framställning om den historiska utvecklingen af den byggnadsskyldighet, som i nu förevarande afseende ålegat församlingarna. Det har aldrig funnits någon sådan bestämmelse i lagen efter den tidpunkt, då prästerna började att få aflöning och tionden, att församlingen skulle bygga de hus, som erfordras å prästboställena för jordbrukets skötsel. Men det var ursprungligen så, att prästen fick tionde in natura, och församlingen blef på den grund skyldig att bygga lada och magasin åt honom. Där tröskades och förvarades den tionde, som af församlingen utgjordes i sädesprodukter och dylikt, men tionde lämnades äfven af djur utaf olika slag, och äfven för dessa naturapersedlar måste prästen ha vissa byggnader. Men lador med mera för gårdens behof skulle boställshafvaren bygga själf. Så var det från början

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

bestämdt. Däremot skulle församlingen bygga bostadshus för prästen. Med tiden gjorde sig också gällande, att däri äfven ingick, att församlingen skulle bygga brygghus och de öfriga ekonomihus, som kunde behöfvas för prästens hushåll. Det var dock prästens skyldighet att själf bygga källare — i det fallet hade församlingen icke någon skyldighet. I fråga om det nu föreliggande förslaget om byggnadsskyldighet å ifrågavarande boställen förekommer en oegentlighet, hvartill ingen motsvarighet finnes i nuvarande tid. Det är, att de byggnader, som äro nödvändiga för jordbruket, skulle byggas och underhållas af en, medan en annan skötte jordbruket. Något sådant förekommer icke vid utarrendering af kronans lägenheter, och det skulle efter mitt förmenande blifva ett alldeles olidligt förhållande, om någonting dylikt skulle stadgas. Byggnadsskyldigheten skulle ju därigenom ekonomiskt taget komma att ofantligt fördyras. Anspråk skulle uppstå på byggnader, som alldeles icke vore för jordbrukets skötande behöfliga. Den, som sköter jordbruket, bör väl ock bestrida underhållet af de därför erforderliga byggnaderna. Man måste taga hänsyn till det gagn, man har af byggnaderna, och till kostnaderna för desamma. Om det blir en riklig skörd, är det ju icke tänkbart, att man vid ett jordbruk har så många byggnader, att man där kan förvara all den gröda och all den säd, som man får, utan då får man tillgripa den utvägen att göra stackar och dylikt. I fråga om rotfrukter går det mycket väl an att lägga dem i stukor, och för dem behöfva icke byggas stora källare. Om emellertid den, som sköter jorden, icke har några kostnader för de till jordbruket hörande byggnaderna, blir följden lätt den, att det bygges mer, än som från rent ekonomisk synpunkt är nödigt. Men så måste det ju bli, när en annan skall bekosta byggnaderna än den, som egentligen har nytta af dem. I fråga om skyldighet att bygga bostadshus gör sig icke ett sådant förhållande gällande i samma grad. Att hålla bostad för en skollärare, vissa slag af tjänstemän, såsom tjänstemän vid lasarett och dylikt, det praktiseras ju och går bra, men att ha byggnadsskyldighet gent emot en arrendator af jorden å ett boställe blir alldeles olidligt, det är säkert. Detta blir för socknarne en besvärlig och dyrbar historia, och i likhet med en talare på västgötabänken anser jag, att man under nuvarande förhållanden alls icke bör underkasta sig en dylik skyldighet.

Hvad beträffar utarrendering af boställen, tror jag, att detta kommer att allt mer och mer blifva regeln. Prästen är med få undantag icke själf så pass kunnig i dithörande göromål, att han kan själf sköta bostället; gör han det, lider han vanligtvis ekonomisk förlust. Det har framhållits från många håll, att det blir omöjligt för prästen att kunna skaffa sig de förnödenheter, som han behöfver, därest han icke själf har jordbruk.

Men hvarför skulle det behöfvas mer för prästerna än för

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

andra människor, som icke drifva jordbruk? På landet är ju förhållandet, att det finns mycket folk, både tjänstemän och andra, som icke drifva jordbruk; jag vill däribland nämna folkskollärare, järnvägstjänstemän, länsmän, handlande och handtverkare; dessa få i alla fall sina lifsförnödenheter lika bra, bara de ha något att köpa för. Det har ingen människa satt i fråga, att skollärarne skulle ha jordbruk för att få sina förnödenheter, och det behöfves icke heller för prästerna. Det är all säkerhet för att boställena komma att bli skötta mycket bättre och lämna ett ekonomiskt utbyte, som blifver betydligt bättre, om de skötas af kunniga jordbrukare, än om prästerna skola sköta dem. Då säger man: det finnes inga byggnader för arrendatorn att bo i på de flesta boställen. Hvem skall då bygga dessa bostadshus? Jo, de kunna mycket väl byggas med de arrenden, som inkomma, det går mycket väl för sig att anordna något sådant. Det upptages ett lån och det amorteras af de arrenden, som komma in, det anser jag icke vara något som helst hinder för, och det skulle bli ekonomiskt fördelaktigt såväl för boställsinnehafvarne, som eljest ofta göra förlust på boställena, som för arrendatorerna. Det är en riksförlust, kan man säga, att dessa boställen skola skötas af personer, som icke äro kunniga i jordbruk och icke kunna taga den afkastning af dessa jordbruk, som de skulle få, om det ordnades på ett förnuftigt och riktigt sätt.

Ja, så säger man om komministrarne, att deras byggnadsskyldighet är mycket svår, de ha mindre löner, men de skola det oaktadt bygga själfva. Ja, jag anser, att hvarken kyrkoherdar eller komministrar skola komma att lida det allra ringaste af denna byggnadsskyldighet i fråga om boställena, ty det är föreslaget, att de skola ha en viss bestämd lön till så och så stort belopp, och den del af arrendesumman, som öfverskjuter detta belopp, kommer naturligtvis församlingen till godo. Komministrarne komma således icke att lida det allra ringaste af denna byggnadsskyldighet för jordbruket. Däremot är jag af den åsikten, att bostaden för komministrarne får församlingarna bygga, och de kunna ju byggas tämligen lätt utan alla dessa svårigheter och obehag, som äro förenade med att bygga för jordbruket. De kostnader, som församlingarna skulle kunna komma att åsamka sig, om de genast skulle börja bygga boställena, kunna för många församlingar blifva sådana, att denna tiondeafskrifning, som man nu talar om skulle blifva till fördel för församlingarna, kan bli rent af en börda, så att det är bättre att aldrig tänka på denna tiondeafskrifning, om en sådan byggnadsskyldighet, som jag nu nämnt, kommer att åligga församlingarna, åtminstone vissa af dem. Man bör söka utjämna skyldigheterna och bördorna och icke göra dem kanske ännu värre och olidligare än de nu äro. Man skall besinna, att denna byggnadsskyldighet kan under vissa omständigheter komma att

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

inträda om ett eller två år, om denna lag nu antages. Men själfva tiondeafskrifningen kan för många församlingar icke blifva till större nytta förrän om 20 à 30 år. Om man kapitaliserar belopp för ökad byggnadsskyldighet med ränta på ränta, så kan det under dessa år stiga till sådana summor, att tiondeskyldigheten blir mindre i jämförelse med dessa belopp. Under sådana förhållanden är det en ren chimär att tala om en fördel för församlingarne att slippa denna tionde, då de kanske åtaga sig en skyldighet, som är värre.

Det är ju icke så lätt att få klart för sig, huru det förhåller sig med denna ökade skyldighet, men saken är och blir den, att utom de afgifter, hvarmed församlingen här skall bidraga, kommer denna ökade skyldighet att bygga åt prästen. Nu säger man, att boställets afkastning naturligtvis blir större, när församlingen bygger, än om den icke skulle bygga. Ja, detta kan ju ha ett visst fog för sig beträffande sådana församlingar, där icke något tillskott af kyrkofonden behöfves, men om sådant tillskott måste ifrågakomma, då har församlingen icke den allra ringaste fördel af denna byggnadsskyldighet å bostället i fråga om de för jordbruket, alltså de för arrendatorn erforderliga husen. Församlingen får då likaväl utgöra sina afgifter till prästerskapets aflöning; den får betala in sin tionde till kyrkofonden och har dessutom denna ökade byggnadsskyldighet. Församlingen kommer då i den belägenheten, att församlingsbidragen icke räcka till aflöningen. Först och främst få församlingsborna erlägga tionde under ett 20-tal år, och så få de betala afgift till prästerskapets aflöning med visst belopp per fyrk eller bevillningskrona och dessutom ha de betydligt ökade afgifter för boställsbyggnader på grund af ökad byggnadsskyldighet i fråga om kyrkoherdes boställe, och så kanske det blir ytterligare ett par komministrar till i pastoratet. Det blir för den nuvarande generationen betydligt mer betungande, än hvad det för närvarande är. Bördorna ökas i mer än ett afseende, och detta gör, att jag håller före, att hellre än att vi åtaga oss denna ökade byggnadsskyldighet, må det fortgå som hittills med tionde och allt det öfriga. Jag säger, såsom talaren på västgötabänken nyss yttrade, att jag vill icke komma hem till valmännen och säga dem, att jag varit med om att påtaga oss en sådan skyldighet, som nu här är fråga om, att påtaga oss värre skattebördor, än vi förut haft. Det måtte vara ett mycket beskedligt folk i Halland i sådana frågor som denna, eftersom en representant därifrån ansåg sig kunna förorda det nu framlagda förslaget. Med detta vill man efter mitt förmenande söka bota ett ondt med något dubbelt värre, åtminstone kommer det icke att för en hel del församlingar medföra några fördelar. Jag instämmer således med herr Daniel Persson i Tällberg i yrkandet om rent afslag, men har naturligtvis icke något emot, om en sammanjämkning

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

kan ske, som innebär, att församlingsborna på landet åtminstone icke få det värre, än hvad det nu är, om en lönereglering för prästerskapet genomföres. Men på det sätt, hvarpå man här gått till väga, genom att kombinera denna lönereglering med byggnadsfrågan, blir det ju icke bättre, utan än värre, åtminstone för en hel del församlingar. För ett fåtal församlingar kunna ju bördorna i viss mån bli utjämnade, men icke så för det stora flertalet.

Jag yrkar under sådana omständigheter afslag å hela det föreliggande förslaget om församlingens skyldighet att bygga i den utsträckningen.

Öfverläggningen var härmed slutad. I öfverenstämmelse med de därunder gjorda yrkandena framställde herr talmannen proposition först på godkännande af utskottets förslag till ifrågavarande paragraf och vidare på afslag å berörda förslag; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner första särskilda utskottets förslag till 1 § i ecklesiastik boställsordning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit berörda förslag.

Voteringen utvisade 106 ja mot 97 nej, hvadan kammaren godkänt utskottets förslag.

2 § och öfverskriften till I kap.

Godkändes.

För *3 §* hade utskottet föreslagit följande lydelse:

Å bostadsboställen, förenade med jordbruk, på landet och i stad skola, där ej synerätt enligt 5 § medgifver undantag, finnas följande laga hus: 1) sätesbyggning, 2) visthus, 3) hushållskällare, 4) brygghus, 5) vedbod, 6) hemlighus, 7) drängstuga, 8) vagnshus, 9) spannmålsbod, 10) redskapshus, 11) stall, 12) fähus, 13) fårhus eller, å mindre boställen, i fähuset anbringad särskild fårkätte, 14) svinhus och 15) en eller flera lador samt loge eller logar efter behofvet, hvarjämte af synerätt må, där sådant pröfvas

nödigt, å dessa boställen såsom laga hus ytterligare föreskrifvas: källare för rotfrukter samt en brunn för hushållet och en för ladugården eller i stället för brunn vattenledning.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Paragrafen föredrogs, hvarefter

Herr Lindblad i Närlunda yttrade: Med anledning af den utgång, den nu företagna omröstningen fått, skall jag tillåta mig att i anslutning till den nyss förda diskussionen yrka, att de efter siffran 15) i förevarande paragraf förekommande orden måtte få följande lydelse: »— — — en eller flera lador samt logar efter behofvet», samt att resten af paragrafen måtte utgå.

Vidare anförde

Herr Asker: Jag skall endast be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr vice talmannen: På grund af hvad jag i början af diskussionen hade tillfälle yttra, ber jag att få instämma i det yrkande, som här framställts af herr Lindblad.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, framställde herr talmannen i öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, proposition dels på godkännande af utskottets förslag till lydelse af paragrafen, dels ock på godkännande af utskottets förslag med den af herr Lindblad i Närlunda föreslagna ändringen däri; och fann herr talmannen den sistnämnda propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner första särskilda utskottets förslag till 3 § i ecklesiastik boställsordning med den af herr Lindblad i Närlunda föreslagna ändringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets förslag oförändradt.

Voteringen utföll med 135 ja mot 62 nej; och hade kammaren alltså godkänt utskottets förslag med den af herr Lindblad i Närlunda föreslagna ändringen.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

4—6 §§.

Godkändes.

Utskottet hade hemställt om denna lydelse af 7 *§:*

Sätesbyggning jämte hushållskällare, om sådan anordnas under sätesbyggningen, uppföres, där läget så medgifver, på lämpligt afstånd från annan åbyggnad. Öfriga laga hus, som för hvart boställe föreskrifvas, skola sammanbyggas, i den mån sådant pröfvas lämpligt. I allmänhet bör dock undvikas sådant sammanförande af hus, att därigenom sammanblandning af pastoratets och annans nybyggnads- och underhållsskyldighet uppstår. Alla hus skola läggas och inrättas så, att eldfara, såvidt möjligt, undvikes samt brandförsäkring af desamma ej förhindras eller fördyras.

Sedan paragrafen föredragits, begärdes ordet af:

Herr Lindblad i Närlunda, som yttrade: Herr talman! Jag skall tillåta mig att göra det yrkande, att i första afdelningen sista punkten måtte utgå. Det heter: »I allmänhet bör dock undvikas sådant sammanförande af hus, att därigenom sammanblandning af pastoratets och annans nybyggnads- och underhållskyldighet uppstår». Detta mitt förslag står i öfverensstämmelse med hvad jag beträffande 13 § kommer att föreslå, nämligen att byggnads- och underhållsskyldigheten delas mellan pastoratet och boställshafvaren till hälften hvardera, och vid en sammanjämkning föreställer jag mig, att pastorshuset blir fritt för pastorn, men att de öfriga husen underhållas gemensamt. Och då är det inga andra hus än sätesbyggnaden, som bli föremål för särskild byggnads- och underhållsskyldighet. Under sådana förhållanden är det onödigt att ha denna bestämmelse stående.

Herr Sandén: Då det yrkande, som af herr Lindblad nu framställts, i viss mån sammanhänger med den förändring beträffande 13 §, som af honom nyss antyddes, nämligen att byggnadsskyldigheten skall tudelas mellan pastoratet och boställshafvaren, ber jag få säga, att, såvidt jag kunnat finna, det icke finnes i förslaget någon bestämmelse om, hvilkendera af dessa parter som skall verkställa ifrågavarande åliggande. Det kan hända, att herr Lindblad tänkt sig i någon annan punkt ett sådant stadgande, men saknas bestämmelse härutinnan, blir detta till olägenhet i många fall.

Jag har velat påpeka detta redan nu, då en ändring af 7 § på visst sätt sammanhänger med den antydda förändringen af

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

13 §. Herr Lindblads förslag synes mig ofullständigt och otillförlitligt, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblad i Närlunda: Jag är alldeles öfvertygad om att pastorn och församlingen komma öfverens om hvem som skall verkställa nybyggnaden. Är det så, att pastorn vill åtaga sig detta, kommer församlingen att besluta, att han får göra det, och annars tror jag, att pastorn har den tillit till församlingens förtroendemän, att han kan låta dem verkställa nybyggnaden. Jag tror sålunda, att denna sak kommer att lösas ytterst lätt i praktiken.

Vidare anfördes ej. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet godkände kammaren utskottets förslag med den ändring däri, som under öfverläggningen föreslagits af herr Lindblad i Närlunda.

8—11 §§; öfverskriften till II kap. och 12 §.

Godkändes.

Beträffande *13 §* hade utskottet föreslagit, att paragrafen skulle lyda sålunda:

Å bostadsboställen af andra och tredje klasserna äfvensom med sådant boställe i sambruk förenadt löningsboställe skola alla laga hus nybyggas och underhållas af pastoratet.

Efter föredragning af paragrafen erhölls på begäran ordet af:

Herr Lindblad i Närlunda, som yttrade: Jag tillåter mig yrka, att denna paragraf måtte lyda: »Å bostadsboställen af andra och tredje klasserna på landet äfvensom med sådant boställe i sambruk förenadt löningsboställe skola alla laga hus nybyggas och underhållas af pastoratet och boställshafvaren till hälften hvardera.

Beträffande bostadsboställen af andra och tredje klasserna i stad skola alla laga hus nybyggas och underhållas af pastoratet.»

Herr Sandén: Den försäkran, som herr Lindblad nyss gjorde, att bristen på stadgande om hvilkendera parten, som skall verkställa arbetet, icke var af någon betydelse, den försäkran anser jag icke vara tillfredsställande. Jag tror visst, att i de allra flesta fall denna fråga skall lyckligt lösas på öfverenskommelsens väg, men det är en bestämd brist, då man skrifver en lag, om man icke förebygger sådana misshälligheter, som kunna

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

uppstå genom frånvaron af ett dylikt, väl behöfligt stadgande. Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag och afslag å hvad herr Lindblad i detta hänseende föreslagit.

Herr vice talmannen: Herr talman! Jag kan möjligen biträda herr Lindblads nyss gjorda uttalande rörande den formulering af 13:e paragrafen, som han föreslog, men jag ber att redan nu uttryckligen få framhålla, att, om jag från min sida skall sträcka mig så långt, att jag biträder ett sådant yrkande, jag gör det endast under förutsättning, att, om kammaren fattar ett beslut i öfverensstämmelse med herr Lindblads mening, det må vara fattadt med afseende på ett blifvande sammanjämkningsförslag mellan kamrarnas olika beslut.

Herr Lindblad i Närlunda: Äfven jag har tänkt mig, att här skulle och måste bli en sammanjämkning mellan de olika besluten, och då drager helt visst Första Kammaren försorg om att dess beslut blir upprätthållet i fråga om den fria bostaden, hvarför hufvudsaken för oss blir att söka genom sammanjämkningen vinna, att pastoratet och boställshafvaren svara för de öfriga husen gemensamt.

Beträffande herr Sandéns anmärkning, förefaller det mig lika onödigt som nyss att gifva uttryckliga föreskrifter om saken, ty om två parter skola verkställa en sak och bekosta den till hälften hvardera, så bör påtagligen hvardera parten deltaga i verkställigheten. Boställshafvaren har helt enkelt att inträda i den byggnadskommitté, som församlingen måste utse. Jag tycker sålunda, att det är självklart, hur den saken skall ordnas.

Herr Andersson i Västra Nöbbelöf: Jag är betänksam gent emot hvad herr Lindblad yrkar i detta fall. Bifalles hans yrkande, kommer beslutet att stå i uppenbar strid med hvad vi beslutade i går, nämligen att prästen skall ha fri bostad, medan det i dag är fråga om att han skall deltaga i kostnaden för alla laga hus. En dylik motsägelse anser jag icke, att kammaren bör göra sig skyldig till, äfven om det skulle ske i rent sammanjämkningssyfte. Hade herr Lindblad undantagit sätesbyggnaden, kunde jag varit med om hans förslag, men nu kan jag det icke, det ber jag att uppriktigt få säga. Jag anhåller därför att få yrka bifall till utskottets förslag,

Herr Lindblad i Närlunda: Gent emot den senaste talaren ber jag få säga, att dessa två författningar ej stå i oupplösligt sammanhang med hvarandra, helst då vi ännu icke veta, hvilket Riksdagens beslut blir, och under sådana förhållanden kunna vi mycket väl vid detta tillfälle fatta ett sådant preliminärt beslut med hänsyn till en blifvande sammanjämkning.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Herr Andersson i Västra Nöbbelöf: Det förefaller mig märkvärdigt, att herr Lindblad vill påstå, att dessa två författningar icke stå i samband med hvarandra, då vi genom *en* lag bestämma, att prästen skall ha fri bostad jämte lön och vi eventuellt genom en *annan* bestämma, att han icke skall ha fri bostad, utan själf bekosta hälften däraf. Jag anser tvärtom, att dessa två lagar stå i mycket intimt sammanhang med hvarandra. Jag ber därför att få vidhålla mitt yrkande.

I detta anförande instämde herrar *von Schéele, Zetterstrand, Vahlquist* och *Asker*.

Herr Jansson i Djursätra: Då jag anser nödvändigt, för att det syfte, som man här uttalat, må komma till beaktande och vinna någon sorts gehör, att en sammanjämkning kommer till stånd, ber jag för min del att få förena mig med herr Lindblad i hans yrkande. Om vi däremot antaga utskottets förslag, komma därigenom att afslås alla de önskningar, som vi under debatten framställt, då det däremot är möjligt, att desamma, om herr Lindblads förslag går igenom, vid en sammanjämkning kunna vinna något beaktande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Herr talman! Förutom att det förefaller mig allt annat än kammaren värdigt, om den på onsdagen fattar ett beslut och på torsdagen ett diametralt motsatt, tillåter jag mig uttala min stora tvekan, huruvida det ens kan framställas proposition på något sådant som att dagen efter rifva upp hvad man dagen förut beslutat.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Då det mött invändningar här, kan jag ju i det fallet erkänna, att det blir klarare, om man skulle låta sammanjämkning ske på ett annat sätt, och tillåter jag mig med ändring af det afgifna yrkandet hemställa, att kammaren ville besluta, att punkten måtte få följande lydelse:

»Å bostadsboställen af andra och tredje klasserna på landet äfvensom med sådant boställe i sambruk förenadt löningsboställe skall sätesbyggnad för boställshafvaren nybyggas och underhållas af pastoratet, och öfriga laga hus af boställshafvaren.»

Därmed har man sålunda uppnått den önskade möjligheten till sammanjämkning, ty när Första Kammaren fattat beslut om att alltsammans skall byggas af pastoratet, torde kostnaden för alla ekonomihusen komma att delas mellan pastoratet och boställshafvaren till hälften hvardera och då torde det af herr Andersson i Nöbbelöf framställda önskemålet kunna fyllas.

Beträffande tillägget om bostadsboställe i stad är ingen ändring behöflig.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Herr Ström: Herr talman, mina herrar! Äfven det senast framställda förslaget synes mig litet besynnerligt. Om boställshafvaren skulle ha fri bostad och därtill få räkna endast sätesbyggnaden, skulle han exempelvis ej få vedbod, utan den ved, som han använder till sitt behof, skulle han då förvara i på egen bekostnad uppförd byggnad. Man har alltid ansett sådan byggnad höra till den fria bostaden, hvilket äfven gäller matbod eller liknande, som boställshafvaren kan behöfva förutom sin bostad. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Jag ber att få förena mig med herr Lindblad i Närlunda i hans senaste yrkande. Herr statsrådet antydde, att det kanske ej skulle gå att få proposition på herr Lindblads först framställda yrkande.

När Kungl. Maj:t föreslagit, att boställshafvaren ensam skall bygga alla hus och utskottet föreslagit, att pastoratet skall bygga alla hus, så vore det väl märkvärdigt, om det skulle anses gå utom hvad som är föreslaget att då yrka, att båda parterna skola gemensamt hålla husen.

Skulle nu 13 § bli godkänd, sådan som den föreslagits af utskottet, får jag säga det, att församlingen fått sig ålagd en så hård tunga, att jag fruktar för att stort missnöje skall uppstå. Man hörde för en stund sedan af vice ordföranden i utskottet, att komministrarna, som i allmänhet ha bostadsboställen, ha så svårt att få det att räcka till för underhåll af husen, och då är väl det ett af de starkaste bevisen för att församlingen skulle få en odräglig tunga öfver sig genom hela denna byggnadsunderhållningsskyldighet. Genom en sådan förändring af denna skyldighet, som herr Lindblad föreslagit, gör man ej vederbörande prästmän ringaste orätt på ett enda öre. Den i går antagna lagen innehåller i en paragraf, att boställe skall uppskattas för den afkomst, det lämnar, och vid denna uppskattning skola från bruttoinkomsten alla omkostnader frånbragas, som innehafvaren haft för de hus, han är skyldig bygga och underhålla. Det är således naturligt, att på detta sätt faller ej ett öres större utgift på vederbörande prästman, vare sig den ene eller den andre. Men det blir, som herr statsrådet antydde, kyrkofonden, som får släppa till. Det är naturligt, att sedan vederbörande uppskattningsmän gjort upp huru stora lönerna skola vara för prästerna, hvarvid minimum är för den ene 4,000 kr. och för den andre 2,500 kr., räkna de ut summan af boställets afkastning efter afdrag af de onera, vederbörande boställsinnehafvare ha, och sedan hur mycket de skola få af församlingen efter den i går antagna regeln. Om summorna ej räcka till, får kyrkofonden släppa till resten, så att prästen alltid får det af nämnden föreslagna beloppet. Alltså innebär en

förändring af 13 § ej någon skada för boställsinnehafvaren. Det får jag säga, att när nu förslaget innebär ett påläggande af nya bördor, borde herrarna understödja denna del, och när ett så moderat yrkande framställts som herr Lindblads sista, tycker jag, att man kunde vänta majoritet. Jag kan ej se, att det skulle fördärfva det hela, utan tvärtom skulle denna lag blifva till förmån för alla parter. Jag hyser den förhoppningen, att herr Lindblads senare yrkande — det vågar jag uttala — skall vinna kammarens bifall, och ber att därför få förena mig med herr Lindblad i detta hans yrkande.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Häruti instämde herrar *Lundell*, *Mallmin*, *Anderson* i Hasselbol, *Jansson* i Edsbäcken, *Johanson* i Mossebo, *Matsson*, *Bengtsson* i Häradsköp, *Danielsson*, *Nilsson* i Skärhus, *Bengtsson* i Bjärnalt, *Berggren* och *Ericsson* i Alberga.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Herr talman! Med anledning af herr Carl Perssons sista yttrande vill jag endast erinra om att begreppet fri bostad alls ej står i något slags strid mot det uttryck, som finnes användt i den kungliga propositionen, att boställshafvare skall själf bygga och underhålla alla husen, ty i samma proposition finnes också bestämdt, att han skall af församlingen ha full ersättning för nybyggnad och underhåll. Det kommer ej att kosta honom något, utan det blir församlingen, som får lägga ut pengarna och han har blott att utföra arbetet, och då får således prästen i verkligheten fri bostad.

Hvad vidare beträffar den följd, som skulle komma på ett antagande af herr Lindblads förslag, blir det endast den, att kyrkofonden får vidkännas större utgifter. Detta är mycket riktigt, och likaså att det ej behöfver blifva någon försämring för prästerna. Det behöfver, som sagdt, icke bli någon försämring för dem, men jag vill fästa herrarnas uppmärksamhet på, att det i så fall blefve betydligt högre utgifter för kyrkofonden, och den är icke beräknad för sådant fall.

Jag har endast velat erinra om detta för att fria mig från möjliga efterräkningar, därest man skulle anse, att beräkningarne vore oriktiga. Ty kyrkofondens utgifter ha icke beräknats för ett sådant arrangemang, som här föreslagits.

Herr vice talmannen: Herr talman! Med anledning af hvad som nu yttrats från statsrådsbänken skall jag be att få säga några ord. Jag tror nog, att man icke har anledning att betvifla, att, om det kommer att fordras betydligt mera af kyrkofonden än hvad som skall bestridas af den *efter de beräkningar*, som här föreligga, det skulle kunna hända, att kyrkofondens tillgångar då icke räckte till. Men jag undrar i alla fall, om icke

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

denna byggnads- och underhållsskyldighet kunnat ordnas på ett bättre sätt för församlingarna än hvad som föreslås af Kungl. Maj:t och accepterats af det särskilda utskottet. Jag tänker mig nämligen, att om icke boställsjordens afkastning plus församlingsafgifterna, den personella och den som skulle utgå per fyrk, om dessa tre poster icke skulle räcka till att aflöna boställshafvarne, så kunde resten få tagas ifrån kyrkofonden. Samtidigt kunde man lägga byggnadsskyldigheten och underhållet beträffande de hus, som erfordras för jordbruket, på arrendatorn, och bostadshus med nödiga uthus skulle församlingen hålla åt boställshafvaren. Jag tror, att detta skulle varit en lycklig lösning. Men nu är det icke värdt denna gång att tala om den saken för att vinna rättelse i berörda afseende.

Med anledning af hvad jag förut yttrat, vill jag be att få nämna, att då jag biträdde det första uttalandet, som herr Lindblad gjorde rörande denna 13:de paragraf, så framgick det tydligt af mina ordalag, att jag förutsatte, att herr Lindblad möjligen gått något för långt, och det var därför, som jag uttryckte mig så, att jag kunde biträda ett sådant yrkande endast under förutsättning, att, om det bifölles, beslutet därom skulle sättas gent emot medkammarens beslut i en eventuell sammanjämkning. Emellertid har jag ingen anledning att hålla på hvad som låg i herr Lindblads första uttalande, utan med anledning af hvad som förekommit i diskussionen biträder jag herr Lindblads nu gjorda yrkande.

Herr Lundell: Jag skall be att få framhålla, att äfven om det skulle fordras större bidrag från kyrkofonden med den anordningen, att byggnadsskyldigheten ändrades i den riktning, som herr Lindblad framhållit, så är det klart, att dessa bidrag skulle blifva jämnare fördelade, än om församlingarne hade hela byggnadsskyldigheten. I detta senare fall skulle utgifterna utfalla mycket ojämnt, i det att somliga församlingar finge en större byggnadsskyldighet och andra en mindre. Då är det bättre att taga ett förslag, som gör, att utgifterna kunna utjämnas.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Jag kom att tänka på, att jag uttryckte mig litet felaktigt angående kyrkofonden, ty i verkligheten finnas icke medel att öka denna utöfver hvad som beslutats. Den får sina inkomster genom tiondens indragning och genom den nuvarande löneregleringsfondens inkomster, som komma att läggas till den. De felande belopp, som komma att behöfvas för en sådan anordning, som herr Lindblad föreslagit, lära därför icke kunna erhållas på annat sätt än genom att församlingarnas bidrag ökas. Man får höja det högsta tillåtna belopp, fem öre per fyrk, som får uttaxeras från församlingarna, för att möta detta behof.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Jag har velat yttra detta därför, att jag kom att tänka på att fondens tillgångar i verkligheten äro begränsade och icke kunna höjas efter behag. Fonden har icke flera källor än dem som äro angifna i Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Åkerlund: Väl är det sant, att kammaren i går beslutade, att vederbörande präster skulle hafva fria bostäder, men såvidt jag kan förstå, så menades därmed att hålla dem god och skälig bostad, men icke alla dessa charmanta hus, som det nu är fråga om att uppbygga.

Hvad nu särskilt den föreliggande paragrafen angår, så får jag säga, att, då åsikterna om sättet, hvarpå denna byggnadsskyldighet skall utföras, äro så orimligt delade, jag anser saken icke vara så utredd, att man i en tvär hast, såsom nu här i kväll, kan afgöra densamma, utan att man får vidare tänka på denna mycket viktiga fråga.

Det sades, att, om pastoratet bygger husen på dessa arrendeställen, det kunde hitta på att hända, att det komme att kosta någon styfver mera. Ja, det kan ju hända; men jag vågar försäkra, att den ojämförligt större delen af pastoraten gärna skola betala litet mera, om de slippa ifrån det odrägliga i att ligga i gräl med arrendatorn och prästen.

Då emellertid frågan ligger på detta sätt, så att ingen människa vet, huru denna byggnads- och underhållsskyldighet bör ordnas, så får jag för min del yrka afslag på hela förslaget.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Det kunde mycket väl gått för sig att återremittera denna paragraf till utskottet, därest icke Första Kammaren redan hade fattat beslut i densamma. Men nu veta vi ju alla, att om vi besluta återremiss, så blir effekten bara den, att ärendet skickas tillbaka hit med begäran, att kammaren måtte fatta beslut. Men vi veta också, att man önskar en sammanjämkning, och med de hittills fattade besluten låter det sig ock göra. Då nu Första Kammaren lagt all byggnadsskyldighet på församlingen och här i Andra Kammaren föreslås, att boställshafvaren skall åtaga sig ekonomihusen, så blir naturligtvis sammanjämkningen den, att församlingen och boställshafvaren få åtaga sig hälften hvar beträffande dessa senare. Någon osäkerhet om huru sammanjämkningen skall gå till, föreligger alltså icke; och jag får därför fortfarande yrka bifall till det af mig senast framställda förslaget.

Härmed förklarades öfverläggningen afslutad. I enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner: 1:o) på godkännande af utskottets förslag till lydelse af nu ifrågavarande paragraf, 2:o) på godkännande af det förslag till lydelse af paragrafen, som framställts af herr

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Lindblad i Närlunda, och 3:o) på afslag å utskottets förslag; och fann herr talmannen förstnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad. Emellertid begärdes votering, i anledning hvaraf och sedan till kontraproposition antagits det under 2:o) upptagna yrkandet, nu uppsattes, justerades och anslogs denna voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner första särskilda utskottets förslag till 13 § i ecklesiastik boställsordning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt det förslag till lydelse af paragrafen, som framställts af herr Lindblad i Närlunda.

Omröstningen utvisade 54 ja, men 148 nej, hvadan kammaren således godkänt det förslag till lydelse af paragrafen, som framställts af herr Lindblad i Närlunda.

14—18 §§; öfverskriften till III kap.; 19 och 20 §§; öfverskriften till IV kap.; 21—24 §§; öfverskriften till V kap.; 25—33 §§; öfverskriften till VI kap.; 34 och 35 §§; samt *öfverskriften till VII kap.*

Godkändes.

För *36 §* var af utskottet föreslagen denna lydelse:

1. Med afträdande af de löningsboställen, som skola vara i författningsenlig ordning utarrenderade, förhålles efter allmän lag.
2. Alla andra boställen afträdas såsom hittills den 1 maj; dock att tillträdaren äger att den 14 mars öfvertaga brukningen af boställets jord och få åt sig upplåten hälften i husen, med undantag af sätesbyggning, visthus, hushållskällare och brygghus.

Vidkommande denna paragraf hade emellertid reservation afgifvits af herrar *Henricson*, *Ström*, *Nilsson* i Skärhus och *Söderbergh* i Karlshamn, som hemställt, att paragrafen måtte erhålla följande affattning:

1. Med afträdande af de boställen, som skola vara i författningsenlig ordning eller annorledes på föreskrifvet sätt utarrenderade, förhålles efter allmän lag.
2. Alla andra boställen afträdas såsom hittills den 1 maj.

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

Paragrafen föredrogs, och yttrade därvid

Herr Henricson: Herr talman! Som herrarne finna, har vid denna paragraf en reservation afgifvits af mig och tre af utskottets öfriga ledamöter, uti hvilken reservation vi yrka:

»1. Med afträdande af de boställen, som skola vara i författningsenlig ordning eller annorledes på föreskrifvet sätt utarrenderade, förhålles efter allmän lag.

2. Alla andra boställen afträdas såsom hittills den 1 maj.»

Utskottets förslag däremot lyder så:

»1. Med afträdande af de löningsboställen, som skola vara i författningsenlig ordning utarrenderade, förhålles efter allmän lag.

2. Alla andra boställen afträdas såsom hittills den 1 maj; dock att tillträdaren äger att den 14 mars öfvertaga brukningen af boställets jord och få åt sig upplåten hälften i husen, med undantag af sätesbyggning, visthus, hushållskällare och brygghus.»

Det synes mig vara orimligt, att en arrendator, när han den 14 mars skall tillträda jorden, icke också får de hus, som tillhöra jorden. Jag kan icke förstå, hvad boställshafvaren skulle hafva för nytta af att ha de halfva husen kvar, när han icke innehar jorden, utan jordbruket är utarrenderadt. Vårt yrkande afser därför, att arrendatorn å boställen, som äro utarrenderade vare sig i författningsenlig ordning eller på annat sätt, skall få tillträda såväl hus som jord samma 14 mars, det vill säga i likhet med hvad som gäller efter allmän lag.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Ström*, *Lindblad* i Närlunda och *Lundell*.

Vidare anfördes ej. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet godkände kammaren det förslag, som framställts i den af herr Henricson med flere afgifna reservationen.

37—39 §§; öfverskriften till VIII kap. och 40—42 §§.

Godkändes.

Vidare föredrogs *43 §*. Därvid anförde

Herr Åkerlund: I den norrländska arrendelagen, som förevarit till behandling i Riksdagen både i fjol och år, hade Kungl. Maj:t liksom här föreslagit, att synerätten skulle bestå af kronofogde och nämndemän. Inom utskottet väcktes emellertid förslag därom, att det skulle bestämmas, att äfven de, som vore utsedda till gode män vid landtmäteriförrättningar och ledamöter

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

af ägodelningsrätt, skulle kunna användas för förrättande af sådan syn, och detta blef äfven Riksdagens beslut. Saken är, såsom herrarne nog känna till, den, att ju mer industrien drages ut på landsbygden, dess mer måste man förutse, att till ledamöter i nämnden bli utsedda personer utan tillräcklig kännedom om jordbruksförhållanden. Men dessa personer, som jag nämnde, äro i lagen ålagda att ha dylika insikter, och därför anser jag, att det vore af yttersta vikt, att äfven i denna lag ett stadgande i den angifna riktningen komme in.

Jag har velat nämna detta, ifall någon af herrarne skulle vilja taga upp saken. Själf har jag intet yrkande att göra i detta afseende, men jag har, som sagdt, ansett frågan vara af den vikt, att den borde här påpekas.

Vidare yttrades ej. Paragrafen godkändes.

44 och 45 §§.

Godkändes.

46 § föredrogs härefter; och begärdes ordet därvid af

Herr Asker, som yttrade: Herr talman! Då ett skriffel här förekommer, hemställer jag, att ordet »förrättningsmannen» på sista raden i paragrafen måtte ändras till »ordföranden».

Vidare anfördes ej. Kammaren godkände utskottets förslag med den rättelse däri, som påyrkats af herr Asker.

47—50 §§.

Godkändes.

Utskottet hade föreslagit, att *51 §* skulle lyda sålunda:

1. Kronobetjänt och nämndeman erhålla för ekonomiska besiktningar reseersättning och dagtraktamente enligt hvad i gällande resereglemente bestämmes. Magistratsperson och konsistorieombud njuta reseersättning och dagtraktamente lika som kronofogde, och de magistratsperson biträdande sakkunnige män lika som nämndemän.

2. Dessa ersättningar äfvensom lösen för det exemplar af instrumentet, som i 67 § omförmäles, skola gäldas å första klassens bostadsboställen och de löningsboställen, som innehafvas af biskopar eller skola vara i författningsenlig ordning utarrenderade, af boställshafvaren, men å hvarje annat boställe, där icke på grund af särskildt stadgande för visst fall annorlunda medgifves, af pastoratet; dock att, där besiktning i följd af någon

vederbörandes tredska eller försummelse särskildt påkallats, den tredskande eller försumlige skall vara skyldig att enligt besiktningsmännens bestämmande godtgöra boställshafvaren eller annan hvad för sådan besiktning bör utgifvas.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

Efter föredragning af paragrafen lämnades på begäran ordet till:

Herr Persson i Stallerhult, som anförde: Herr talman! Den nyss antagna § 43 bestämmer, hvilka som skola förrätta ekonomiska besiktningar. Den paragraf, som nu är föredragen, innehåller, huru kostnaden för förrättningen skall gäldas. I andra momentet föreskrifves, att den i de flesta fall skall gäldas af pastoratet, och det första momentet stadgar, att »kronobetjänt och nämndeman med flere erhålla för ekonomiska besiktningar reseersättning och dagtraktamente enligt hvad i gällande resereglemente bestämmes.»

Med dessa bestämmelser skulle det åläggas församlingarna att betala en utgift, från hvilken de hittills till största delen varit förskonade. Den senaste lag, som härom gäller, nämligen kungl. kungörelsen angående kostnadsersättning till landsstats- och ecklesiastike tjänstemän för en del resor inom tjänstgöringsdistrikten af den 22 september 1899, innehåller, att för sådana förrättningar, som här afses, vederbörande kronobetjänt och ecklesiastike tjänsteman skall erhålla reseersättning. Men sedan står det i § 2: »Den vederbörande enligt 1 § tillagda ersättning utgår efter den klass i gällande resereglemente, hvartill hvarje särskild tjänsteman är att hänföra; dock må dagtraktamente hvarken under resa eller förrättning beräknas.» När nu en lag, så ny som från år 1899, befriar församlingarna från att betala dagtraktamente under resa och förrättning till dessa förrättningsmän, så undrar jag, om det är alldeles rätt att i denna förevarande lag stadga, att de tjänstemän, som ha till åliggande att förrätta dessa besiktningar, skola på församlingens bekostnad erhålla dagtraktamente. Jag anser det icke riktigt att införa denna bestämmelse och därmed pålägga församlingarna en utgift, som de hittills icke haft att vidkännas. Och för tjänstemännens egen skull är detta så mycket mindre påkalladt, som man vid denna riksdag reglerat deras löner efter tidsenliga bestämmelser.

Sedan heter det i nästa punkt i paragrafen, att konsistorieombudet skall erhålla reseersättning och dagtraktamente på samma sätt. Jag vill bestämdt protestera emot att en sådan bestämmelse införes i denna lag. Förut ha vi godkänt den §, där det heter, att det är kontraktsprostarne, som skola vara konsistorieombud, men att äfven annan kan därtill förordnas, alldeles såsom hittills. Dessa kontraktsprostar ha emellertid icke haft vare

Förslag till ecklesiastik boställs-ordning. (Forts.)

sig reseersättning eller dagtraktamente, då de deltagit i sådana ekonomiska besiktningar. Jag vill erinra herrarne om att för åtskilliga år sedan en inflytelserik ledamot af denna kammare, herr Anders Persson i Mörarp, väckte motion om att församlingarne skulle befrias från utgifter för ekonomiska besiktningar. Af den utredning, som med anledning af motionen verkställdes af vederbörande utskott, framgick klart och tydligt, att prostarne hade detta till tjänsteåliggande. Det hade äfven upplysts, att åtskilliga prostar tagit betaldt för sådana besiktningar, men efter denna utredning var det klart, att de icke hade rätt att taga betalning, och jag tror knappast, att sedan dess någon gjort sig skyldig till att uppbära ersättning. Hvarför då införa en sådan bestämmelse här? Är det icke nog med att vi här reglerat lönerna icke blott för kyrkoherdar, komministrar, pastorsadjunkter och hvad de allt heta, utan äfven för kontraktsprostar? Om dessa står det intet annat, än att Kungl. Maj:t skall bestämma den ersättning, som skall utgå för uppdraget att vara kontraktsprost. Men om man ser efter, hvilken summa som är beräknad härför enligt kommitténs förslag, så finner man, att en betydligt högre summa än den för närvarande utgående är därtill beräknad. Jag har sett efter, hur det ställer sig i Skara stift. Där finnes det sexton kontrakt, och där utgår ett sammanlagdt belopp af 1,923 kronor till kontraktsprostarne, hvilket utgör i medeltal 120 kronor till hvar och en. Efter den statistik, som är förebragt, och det förslag, som kommittén framställt, är det beräknadt, att denna summa skall bli 4,820 kronor, hvilket gör i medeltal 301 kronor, således betydligt mer än dubbelt mot hittills. Jag tar för gifvet, att, då dessa löner skola bestämmas, Kungl. Maj:t kommer att se till, hvilka tjänsteåligganden dessa prostar ha, och därefter tillmäter lönen, och då borde i deras tjänsteåligganden äfven ingå att närvara vid dessa besiktningar utan särskild ersättning.

Jag ber att såsom stöd för mitt påstående, att denna skyldighet åligger kontraktsprostarne, få åberopa en gammal bestämmelse, som säger: »Prostarne böra för deras myckna besvär med resor, korrespondens och hvarjehanda det ämbetet vidhängande sysslor åtnjuta en tunna spannmål af hvarje tillydande pastorat.» Det är efter denna bestämmelse lönerna till kontraktsprostarne utgått. Hvarför skall man nu ålägga församlingarne att betala för ett tjänsteåliggande, som åtföljer det uppdrag dessa prästmän fått och för hvilket Kungl. Maj:t har att bestämma ersättningen efter omfattningen af de medföljande göromålen? Kontrakten äro ju i södra och mellersta Sverige icke så stora, och prosten har i regel boställe och reser efter egna hästar, så att han icke behöfver betala ut något, då han besöker en annan prästman, som ju är hans ämbetsbroder, äfven om han är honom underlägsen i värdighet. Jag tar för gifvet, att prostarne icke vilja beskatta pastoraten för de besök, de i tjänsteärenden göra

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

i vederbörande pastorat. Såsom ett ytterligare stöd för den åsikt, jag uttalat, att dessa kontraktsprostar icke äga rätt att taga betalning för sådana tjänsteförrättningar som ekonomiska besiktningar och syner, ber jag få åberopa ett prejudikat, som är så färskt som från år 1897. En kontraktsprost i Västmanland, som icke hade tid att själf närvara vid en ekonomisk besiktning, utverkade förordnande för annan prästman att i hans ställe därvid biträda. Kontraktsprosten tog en ersättning af 17 kronor 80 öre, men vederbörande församling gjorde anmärkning mot denna utbetalning, och Kungl. Maj:t dömde så, att kontraktsprosten fick betala det förordnade konsistorieombudet, som tjänstgjort i hans ställe. Af detta prejudikat är det alldeles klart, att församlingarna icke skola erlägga någon ersättning till kontraktsprostarne för besök i tjänsteuppdrag inom vederbörande kontrakt. Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att 51 § 1 mom. må erhålla följande lydelse: »Kronobetjänt och nämndeman erhålla för ekonomiska besiktningar ersättning efter hvad särskildt är stadgadt.» Med denna lydelse är det naturligt, att icke någon orättvisa sker. Den ersättning, som de hittills haft och tro sig äga, få de behålla, men man bör icke stadga högre betalning eller införa en ny ersättning, där någon sådan förut icke utgått. Jag ber, herr talman, att få yrka, att första momentet måtte få den lydelse, som jag nyss nämnt. Mot andra momentet har jag ingen erinran att göra.

Häruti instämde herrar *Bromée* i Billsta och *Persson* i Borrby.

Herr Asker: Herr talman! Jag ber endast att få yrka bifall till 51 § med den lydelse, som utskottet gifvit densamma.

Vidare yttrades ej. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet godkände kammaren den lydelse af paragrafen, som föreslagits af herr Persson i Stallerhult.

52—56 §§.

Godkändes.

57 § skulle enligt utskottets förslag hafva denna lydelse:

1. Då syn är begärd, skall domaren eller rätten ej mindre utsätta tid för densamma och därom underrätta Kungl. Maj:ts befallningshafvande med begäran vid af- och tillträdessyn, att, om till bostället hör skog, för hvilken hushållningsplan är fastställd, samt andel i skogens afkastning utöfver husbehofvet är boställshafvaren tillerkänd, skogstjänsteman måtte förordnas att vid synen biträda, än äfven om tiden därför, minst två månader

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

förut, underrätta domkapitlet, hvilket förordnar vederbörande kontraktsprost eller annat ombud att å dess vägnar vid synen bevaka boställets rätt och bästa. Inom lika tid åligger domaren eller rätten att, när församlings rätt ifrågakommer, hos vederbörande kyrkostämmoordförande påkalla kyrkostämma för utväljande af ombud till bevakande af församlingens talan. Om mottagandet af underrättelse, hvarom nu är sagdt, skall bevis genast af vederbörande öfversändas till domaren eller rätten. Domaren eller rätten föranstalte ock, att öfriga parter varda minst fjorton dagar, om de bo inom pastoratet, eljest en månad före synen till densamma kallade; börande domaren till synen kalla nämnd.

2. Skall vid afträdandet boställe öfvertagas af domkapitlet för allmän kassas räkning, och är den löntagare utnämnd, som efter domkapitlet kommer att tillträda bostället, då bör jämväl sådan löntagare genom domkapitlets försorg kallas till synen och bevis därom insändas till domaren eller rätten.

Paragrafen föredrogs, hvarefter

Herr Persson i Stallerhult yttrade: Herr talman! Jag skall äfven beträffande denna paragraf anhålla att få framställa ett yrkande. Den innehåller, att »då syn är begärd, skall domaren eller rätten ej mindre utsätta tid för densamma och därom underrätta Kungl. Maj:ts befallningshafvande med begäran vid af- och tillträdessyn, att, om till bostället hör skog, för hvilken hushållningsplan är fastställd, samt andel i skogens afkastning utöfver husbehofvet är boställshafvaren tillerkänd, skogstjänsteman måtte förordnas att vid synen biträda. Här förekommer nu en ny syneman, som församlingen äfven har att betala. Betalningen omnämnes längre fram, nämligen i § 65. Det förefaller mig, som om det icke vore behöfligt, att denne skogsstatstjänsteman biträder vid laga syner, ty det förorsakar församlingen utgifter, som jag för min del anser högst onödiga. Det är att märka, att denne skogsstatstjänsteman icke tillkallas på andra platser än sådana, där hushållningsplan är fastställd. Allmänt kändt är, huru beskaffad en skogshushållningsplan är. Skogen indelas i trakthuggning och sedan vidare i årshuggning i tioåriga perioder. Jägmästaren har att förvalta skogarne inom sitt revir och har sålunda betalning för att han äfven sköter dessa skogar. Naturligt är, att han måste besöka skogarne minst en gång om året, och vid ett sådant besök blir årshugget utstakadt. Hushållningsplanen föreskrifver, huru många kubikmeter det finnes inom hvarje hugge och tioårsperiod. Då detta finnes på papperet, hvaraf ett exemplar lämnas på prästgården, kan jag icke förstå, hvarför en skogsstatstjänsteman skall tillkallas vid synen för att läsa upp papperet, som boställshafvaren har och måste rätta sig efter. Om

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

vederbörande syneman behöfver några upplysningar, kan han förut tillskrifva jägmästaren eller boställshafvaren och erhålla uppgift om huruvida årshugget lämnar något utöfver husbehofvet. Jag kan därför icke anse det vara behöfligt att införa i lagen, att en skogsstatstjänsteman skall tillkallas, då hushållningsplan är uppgjord, ty härigenom skulle blott förorsakas onödiga utgifter för pastoraten, som åtminstone till stor del måste betala dem. Jag skall be, att ur denna paragraf måtte uteslutas de orden, som börja på sidan 75 och lyda: »om till bostället hör skog, för hvilken hushållningsplan är fastställd, samt andel i skogens afkastning utöfver husbehofvet är boställshafvaren tillerkänd, skogstjänsteman måtte förordnas att vid synen biträda, än äfven». Detta yrkar jag skall utgå och följaktligen äfven orden »ej mindre» i första raden, hvarefter det skulle komma att heta: »Då syn är begärd, skall domaren eller rätten utsätta tid för densamma och därom underrätta Kungl. Maj:ts befallningshafvande med begäran vid af- och tillträdessyn, att om tiden därför, minst två månader förut, underrätta domkapitlet, hvilket förordnar vederbörande kontraktsprost eller annat ombud att å dess vägnar vid synen bevaka boställets rätt och bästa» och sedan ordagrant som här står. Sålunda skulle ur § utgå endast det, som jag uteslöt vid min uppläsning.

Vidare anfördes ej. Kammaren godkände paragrafen med de af herr Persson i Stallerhult däri föreslagna ändringarna.

58—64 §§.

Godkändes.

För *65 §* var af utskottet föreslagen följande lydelse:

1. För husesyner njuta domare, nämnd och skogstjänsteman reseersättning och dagtraktamente enligt gällande resereglemente, ordförande och ledamot i rådstufvurätt samt konsistorieombud reseersättning och dagtraktamente, ordförande lika som häradshöfding, ledamot lika som nämndeman och konsistorieombud lika som kronofogde, samt biträdande byggnadskunnig person godtgörelse efter synerättens bestämmande. Till kostnad för husesyn räknas jämväl lösen för det exemplar af syneinstrumentet, som i 67 § omförmäles.

2. Kostnaden för laga syn skall gäldas för bostadsboställen af första klassen samt de löningsboställen, som innehafvas af biskopar eller skola vara i författningsenlig ordning utarrenderade, af vederbörande boställshafvare och för hvarje annat boställe af pastoratet; dock att, där synerätten finner, att synen blifvit utan giltig orsak påkallad eller att, när synen ägt rum efter anmälan om vanvård, anmärkningen varit befogad, den skyldige skall

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

vara pliktig att, i den mån synerätten pröfvar skäligt, godtgöra boställshafvaren eller pastoratet hvad för sådan laga syn bör utgifvas.

3. Kostnaden för af- och tillträdessyn skall gäldas:

för bostadsboställe af första klassen samt de löningsboställen, som innehafvas af biskopar eller skola vara i författningsenlig ordning uttarrenderade, utaf afträdare och tillträdare till hälften hvardera;

för bostadsboställen af andra klassen och de löningsboställen, som af kyrkoherdar innehafvas, af pastoratet, afträdare och tillträdare till en tredjedel hvardera; samt

för hvarje annat boställe af pastoratet.

Sedan paragrafen föredragits, begärdes ordet af

Herr Persson i Stallerhult, som anförde: Herr talman! Efter det beslut, som kammaren nyss fattat, beträffande ekonomiska besiktningar, är det naturligt, att äfven § 65 måste undergå ändring. Det förhåller sig alldeles på samma sätt med ersättningen här, och det så mycket mer, som det här är häradshöfdingen, som skall hålla syn på dessa boställen. Det är stadgadt, att häradshöfding icke har rätt att taga betalning för syner å kapellansboställen, såsom det heter, eller komministersboställen. Nu däremot skulle pastoraten betala såväl häradshöfdingar som kontraktsprostar dagtraktamenten och reseersättning, som det så vackert heter. Jag undrar, om det låter sig göra att ålägga församlingarne att betala häradshöfdingen för en förrättning, som han har skyldighet företaga på grund af sin tjänst och fastställd lönereglering. Jag skall därför, herr talman, be att få yrka, att första mom. i 65 § må erhålla följande lydelse: »För husesyner njute synerätten ersättning efter hvad särskildt är stadgadt.» Härigenom har ingen orättvisa skett. Herr talman, jag hemställer att få proposition på detta mitt yrkande.

Vidare yttrades ej. Paragrafen godkändes med den förändrade lydelse af första momentet, som föreslagits af herr Persson i Stallerhult.

66 och 67 §§; öfverskriften till IX kap. och *68—72 §§.*

Godkändes.

I fråga om *73 §* hade Kungl. Maj:t föreslagit, att paragrafen skulle lyda:

1. Denna boställsordning afser icke de bostadsboställen, hvilkas innehafvare äro delägare i skånska prästerskapets byggnadskassa.

Förslag till ecklesiastik boställsordning. (Forts.)

2. Där eljest å viss ort eller för visst boställe, i följd af särskildt stadgande, öfverenskommelse eller annan giltig grund, i fråga om hvem nybyggnads- och underhållsskyldigheten åligger eller om fördelningen af densamma, ett annat förhållande äger rum, än som öfverensstämmer med hvad därom i allmänhet varit stadgadt, skall hvad sålunda hittills undantagsvis varit gällande fortfarande tillämpas, intill dess annorlunda kan varda i laga ordning bestämdt.

Utskottet hemställde om följande lydelse af paragrafen:

1. Denna boställsordning afser icke de bostadsboställen, hvilkas innehafvare äro delägare i skånska prästerskapets byggnadskassa.

2. Där eljest i fråga om visst boställe, i följd af särskildt stadgande, öfverenskommelse eller annan giltig grund, nybyggnads- eller underhållsskyldigheten helt eller delvis åligger annan än pastoratet, till pastoratet hörande församling eller boställshafvaren, skall hvad sålunda hittills varit gällande fortfarande tillämpas, intill dess annorlunda kan varda i laga ordning bestämdt.

Efter paragrafens föredragning erhölls ordet af

Herr Asker, som yttrade: Herr talman! Med föranledande af den ändring af 13 §, som kammaren redan beslutat, tillåter jag mig hemställa, att andra mom. af § 73, som nu lyder:

»*Där eljest i fråga om visst boställe,* i följd af särskildt stadgande, öfverenskommelse eller annan giltig grund, *nybyggnads- eller underhållsskyldigheten helt eller delvis åligger annan än pastoratet, till pastoratet hörande församling eller boställshafvaren,* skall hvad sålunda *hittills* varit gällande fortfarande tillämpas, intill dess annorlunda kan varda i laga ordning bestämdt.»

måtte återfå den lydelse, det har enligt Kungl. Maj:ts proposition, där det heter:

»*Där eljest å viss ort eller för visst boställe,* i följd af särskildt stadgande, öfverenskommelse eller annan giltig grund, *i fråga om hvem nybyggnads- och underhållsskyldigheten åligger eller om fördelningen af densamma, ett annat förhållande äger rum, än som öfverensstämmer med hvad därom i allmänhet varit stadgadt,* skall hvad sålunda *hittills undantagsvis* varit gällande fortfarande tillämpas, intill dess annorlunda kan varda i laga ordning bestämdt.»

Vidare anfördes ej. Kammaren godkände paragrafen med den ändring däri, som föreslagits af herr Asker.

74 och 75 §§; öfverskriften till X kap.; ingressen och *rubriken.*

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades besvarad genom kammarens här ofvan antecknade beslut.

§ 7.

Lag om främmande trosbekännares skattskyldighet m. m.

Å föredragningslistan fanns härefter uppfördt första särskilda utskottets utlåtande, n:o 4, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning m. m.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte

1:o) antaga de i propositionen framlagda förslagen till

a) lag angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning;

b) lag angående ändrad lydelse af § 35 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862;

c) lag angående ändrad lydelse af § 37 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863;

d) lag angående ändrad lydelse af § 5 i förordningen angående allmänt ordnande af klockarnes löneinkomster den 2 november 1883; samt

e) lag angående sättet för organistlöns utgående;

2:o) lämna medgifvande därtill, att, när inom någon till svenska kyrkan hörande församling medlemmar af sådan i riket befintlig församling af främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, hvilken ägde rätt till offentlig religionsöfning, borde, i enlighet med hvad därom i den föreslagna lagen angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning vore stadgadt, komma i åtnjutande af lindring vid utgörande af de afgifter till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning, som å dem belöpte för inkomst af kapital eller arbete, och det afgiftsbelopp, från hvilket befrielse sålunda åtnjötes, för året uppginge till sammanlagdt minst femtio kronor, den till svenska kyrkan hörande församlingen finge af allmänna medel undfå ersättning med motsvarande belopp.

Reservationer hade emellertid afgifvits:

af herr *C. A. Sjöcrona,* som hemställt, att Kungl. Maj:ts framställning i fråga om skyldighet för staten att till en kom-

mun gifva ersättning för ett afgiftsbelopp, som kommunen enligt gällande, af statsmakterna i vederbörlig ordning antagen beskattningslag icke vore berättigad åtnjuta, icke måtte bifallas; och

af herr *E. L. Petersson*, som ansett, att lindring i skattskyldighet till svenska kyrkan borde tilldelas de lagligen erkända främmande trossamfunden på det sätt en af de hörda myndigheterna föreslagit, att, sedan alla skatter för statskyrkliga ändamål erlagts såsom hittills, en partiell restitution skedde genom statsverket till dessa samfund i förhållande till hvad medlemmarna förut faktiskt utbetalt; och att lindringen, som visserligen kunde bestämmas till hälften af de till statskyrkan erlagda beloppen, men icke finge öfverstiga det belopp, som medlemmarna erlagt till det egna samfundet, torde böra beräknas icke blott för hvad å inkomst af kapital och arbete utan äfven för hvad å fastighet till statskyrkliga ändamål uttaxerats.

Punkten 1:o.

Efter föredragning af *mom. a)* lämnades på begäran ordet till:

Herr Persson i Tällberg, som yttrade: Jag har alltid ansett det vara obilligt och orättvist, att personer, som icke tillhöra den svenska statskyrkan, det oaktadt skulle betala full skatt till densamma. Jag har äfven väntat efter ett förslag, som skulle komma att skipa någon rättvisa i detta afseende. Men aldrig har jag kunnat föreställa mig, att det skulle komma ett förslag af sådan beskaffenhet som det nu föreliggande.

Om herrarne se på denna lag — jag kan icke tala om paragrafer, ty lagen har icke några sådana — innehåller den, att personer, som tillhöra främmande, af staten erkändt trossamfund, skulle i visst afseende befrias från afgifter till svenska kyrkan, men icke till följd af den tro, som de ha, eller den religiösa uppfattning, som de hysa, utan detta skulle helt och hållet vara beroende på skatteobjektets natur. Det är sålunda icke den personliga uppfattningen, som är hufvudsaken härvidlag, utan hufvudsaken är, hvaraf ens inkomst eller förmögenhet består. Den, som har fastighet, jordbruksfastighet eller hvilken annan fastighet som helst, han skall betala skatt till prästerskap och kyrka, hvilken religiös uppfattning han än har och huru litet han än vill ha att göra med denna kyrka; men den, som har inkomst af kapital eller arbete, han skall till en del vara befriad från sådan skatt. Det är alltså icke nog med att fastighetsägarne skola betala full skatt, utan de skola äfven betala för dessa andra, i den mån de befriades från skatt. Fastighetsägarne få således en betydligt ökad skatt. Detta förefaller mig vara den största orättvisa, som man gärna kan tänka sig. Men

Lag om främmande trosbekännares skattskyldighet m. m. (Forts.)

utskottet synes ha en helt annan uppfattning; utskottet finner det rent af vara en fördel, att lagförslaget är så beskaffadt. Efter att ha refererat hvad som i denna fråga förut förekommit och framhållit, att de förslag, som tillförne väckts i enahanda riktning, icke vunnit Riksdagens bifall, finner dock utskottet af hvad som nu förekommit och hvad de myndigheter, som varit hörda, uttalat, tiden vara inne för antagande af ett sådant förslag som detta, och utskottet säger med en viss tillfredsställelse: »Med hänsyn härtill och då lindringen enligt Kungl. Maj:ts förslag skall beräknas allenast för de afgifter, som utgå för inkomst af kapital och arbete, samt tillgodokomma endast medlemmar af sådan i riket befintlig församling af främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, hvilken äger rätt till offentlig religionsöfning, har utskottet funnit sig böra biträda hufvudgrunderna för samma förslag; och som utskottet ej heller haft någon erinran vare sig mot förslagens detaljer eller mot hvad Kungl. Maj:t föreslagit i fråga om ersättning i visst fall af allmänna medel för den minskning i inkomst, som genom den ifrågasatta lindringen kan uppstå för till svenska kyrkan hörande församling, hemställer utskottet» etc.

Utskottet har sålunda, synes det mig, funnit just det, som jag anser vara den högsta grad af orättvisa, innebära en fördel. Det förefaller mig dock ytterst besynnerligt, om denna kammare skulle vilja gå med på ett sådant förslag som det nu föreliggande. Man har här förut talat om den lindring, som jordägarne skulle få genom den nyss i hufvudsak antagna lagen om afskrifning af tiondena. Därom vill jag nu icke yttra mig. Men jag vill anmärka, att i och med antagandet af det nu framlagda förslaget skulle en del få igen detta onus. Jag fäster icke något vidare afseende vid själfva det belopp, som det här gäller, men det tyckes mig, att man icke tagit vederbörlig hänsyn till att det här gäller en samvetssak, icke något annat. Detta gör, att jag för min del icke kan vara med om detta förslag, ty huru gärna jag än önskar, att alla de, som tillhöra ett främmande, af staten erkändt trossamfund, måtte blifva befriade från skatt till kyrkan, kan jag icke finna annat, än att förslaget innebär en obillighet mot alla dem, som ha en liten jordbit, för hvilken de skatta. Det tagas ingen hänsyn till deras religiösa uppfattning, utan de få finna sig i att betala, och det icke blott för sig själfva, utan äfven delvis för de andra. Jag hade verkligen icke väntat mig, att ett sådant förslag skulle kunna framkomma år 1908 — men nu tycks man kunna vänta hvad som helst. Jag hoppas dock, att denna kammare, som alltid visat sig vara mån om rätt och rättfärdighet, äfven skall visa sig vara det i detta fall och instämma med mig, då jag nu yrkar afslag å det föreliggande förslaget.

Herr *Olsson* i See instämde häruti.

Lag om främmande trosbekännares skattskyldighet m. m. (Forts.)

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Ja, herr talman, det var stränga ord, vi fingo höra från herr Daniel Persson. Kommittén och Kungl. Maj:t måtte icke ha tänkt på rätt och rättvisa härvidlag, det förstår jag! Det torde emellertid icke vara så farligt med orättvisan i detta fall, ty vi måste väl tänka på att skatt å fastighet är någonting, som måste utgå i alla händelser, oafsedt hvilken bekännelse man än ansluter sig till. Hela vår statskyrka är ju byggd på den grundsatsen, att fastigheterna alltid skola bidraga till statskyrkans prästerskap. Å sid. 24 i nu förevarande utlåtande erinras ju särskildt om den mängd af arbete, som åligger statskyrkans prästerskap för alla landets medborgare, vare sig de tillhöra statskyrkan eller icke; det är snart sagdt en hel sida, som upptages af uppgift om hvad som i sådant afseende åligger prästerskapet. Då är det väl icke mer än billigt, att äfven dissenters, som äro ägare till fastighet, få bidraga till sådant, som gäller alla utan hänsyn till deras religiösa åskådning.

Jag kan icke finna annat, än att kommitténs och Kungl. Maj:ts förslag — och särskildt det senare — är fullkomligt riktigt och rättvist, och jag yrkar därför bifall till detsamma.

Herr Persson i Tällberg: Herr statsrådet yttrade sig så, som om det skulle vara en gifven sak, att skatt i detta fall borde utgå af fastighet. Detta blir en gifven sak, om vi slå fast det på detta sätt, men jag kan icke finna, att mina fattiga jordlappar där uppe i Tällberg äro mera högkyrkliga än en persons inkomst af kapital eller arbete. Jag menar, att det personliga härvidlag borde få göra sig gällande, ty detta är en samvetssak. Det är visserligen sant, att för genomförandet af en reform i den riktning, jag önskar, åtskilliga svårigheter kunna möta — det ha kommitterade också påpekat — men det finns då en annan utväg, nämligen att förklara problemet olösligt. Det hade varit riktigare än att, såsom jag uppfattade detta förslag, begå en orättvisa mot fastighetsägarne. Jag vet väl, att Riksdagen på grund af en motion, som väcktes, aflåtit en skrifvelse i den riktning, hvari det föreliggande förslaget går, och jag har ju icke heller klandrat ecklesiastikministern därför, att han på grund af Riksdagens skrifvelse framlagt detta förslag. Men icke är förslaget bättre för den skull, utan det är lika oriktigt i alla fall, och jag kan icke annat än finna det vara orättvist. Det kommer icke att bland folket höja anseendet för vår kyrka, därom är jag alldeles viss. Om vi tänka oss det fall, att två personer ha precis samma religiösa uppfattning och höra till samma dissentersförsamling, samt att den ena har ganska afsevärd inkomst af kapital eller rörelse, men den andre inkomst af fastighet, så måste man väl ända tycka, att det är konstiga lagar, som vi stifta, då den, som har en fastighet af kanske ganska

Lag om främmande trosbekännares skattskyldighet m. m. (Forts.)

ringa värde, måste betala full skatt för denna sin fastighet, och icke nog därmed, utan äfven betala den del af den skatt, som eljest skulle åligga den, som hade stor inkomst af kapital eller rörelse.

Herr Byström: Herr talman, mina herrar! Det är ju klart, att den, som arbetat och ifrat för att dissenters i allmänhet skulle slippa betala skatt till statskyrkan, icke skulle hafva något emot godkännandet af ett sådant förslag som det, hvilket herr Daniel Persson nu tyckes särskildt vilja förorda, eller att skattefriheten eller skattelindringen skulle gälla icke blott för inkomst af kapital och arbete, utan äfven för inkomst af fastighet. Men, såsom herr ecklesiastikministern redan har sagt, har det stött på stora svårigheter att nu åstadkomma detta här i landet, och detta är väl anledningen till att de motioner, som under en följd af år framburits i denna kammare uti förevarande fråga, icke kunnat gå längre än att yrka skattefrihet för inkomst af kapital och arbete.

Nu vill jag erinra om att denna kammare förut har åtminstone ett par gånger bifallit yrkanden, som gått precis i samma riktning som detta förslag.

Jag vill erinra om att den frikyrkokonferens, som för några år sedan var samlad i Immanuelskyrkan i Stockholm och bestod af ombud för alla i landet verkande större frikyrkosamfund, uttalade sig i enlighet med det förslag, som nu ligger på kammarens bord.

Jag vill vidare erinra om att dissenterskattekommittén, som sökt göra ganska vidlyftiga utredningar i detta ärende, kommit till samma resultat.

Jag vill äfven erinra om att flertalet af de myndigheter, som haft att yttra sig i ärendet, också ansett, att man skulle gå med på detta förslag. Kungl. Maj:t har, såsom vi alla veta, äfven vid propositionens affattande ställt sig på denna ståndpunkt.

Så må slutligen erinras om att Första Kammaren, som jämt och ständigt varit mot detta förslag, som städse gifvit det ett bleklagdt nej, som i denna fråga ställt sig stick i stäf mot Andra Kammarens, såvidt jag kan finna, ganska enigt omfattade mening, uttalad åtminstone två gånger, nu ändtligen gifvit med sig och bifallit utskottets förslag.

Då nu frågan har kommit i det stadium, hvari den nu befinner sig, synes det vara synnerligen olämpligt att yrka afslag. Kan det egentligen vara rim och reson att så göra? Det är ju icke så länge sedan denna kammare senast i hufvudsak antog förevarande förslag.

Jag tycker därför, att det icke skulle vara kammaren värdigt att just nu vända om. Visserligen kan man få erfara, att

somliga kunna göra vändningar, men kan det vara skäl i att hela kammaren nu på detta sätt gör en vändning?

Det är godt och väl, hvad herr Daniel Persson säger — och jag vill särskildt taga fasta på de orden — att det är rättvist, att dissenters helt och hållet slippa denna dubbla kyrkobeskattning. Men om detta är rättvist, kan det väl också vara rättvist, att de slippa den till en del? Om det nu icke lämpar sig att gå längre än till befrielse för inkomst af kapital och arbete, må ju detta vara rättvist, och om man sedermera vill gå längre, är ju vägen därtill icke stängd, utan man kan fortsätta på den väg, som är rättvis, och slutligen befria dem också från fastighetsskatten.

Jag tycker icke, att herr Daniel Persson framlagt sådana skäl, att de böra föranleda kammaren att afslå detta utskottsförslag, och jag skulle mycket beklaga, om hans mening blefve gällande, hvilket jag dock hoppas icke skall ske.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Då nu den siste ärade talaren har förklarat sig nöjd med förslaget, tycker jag, att man mycket väl kunde vara med om det, ty han representerar ju dissenters mera, än både herr Daniel Persson och jag torde göra.

Men jag vill säga, att mig förefaller, som om herr Daniel Perssons uppfattning om det rättvisa ej vore fullt riktig. Först och främst är ju att märka, att de i går och i dag fattade besluten hafva afsett att väsentligen lätta jordbrukets skatter till prästerskapet, och då tycker jag, att det icke vore skäl att i detta fall gå längre, än Kungl. Maj:t har föreslagit.

Jag vill åberopa det exemplet, att en främmande trosbekännare äger en fastighet på några hundra tunnland samt sysselsätter ett tiotal arbetare med deras familjer, hvilka då och då ovedersägligen måste anlita prästens biträde vid vigsel, vid barndop, vid begrafningar etc. Då är det väl icke mer än rätt, att äfven denne fastighetsägare, oaktadt han tillhör dissenters, får bidraga till prästens aflöning. Jag tycker, att det alldeles påtagligt ligger rättvisa i att en viss del af beskattningen är bunden och måste vara bunden vid fastigheten.

Herr Eriksson i Älgered: Till belysning af huruvida herr Daniel Persson i Tällberg kan i någon mån hafva rätt i sitt påstående eller icke har det, ber jag att få erinra herrarne därom, att herr Byström väckte sin motion, då det ännu icke var kändt, hvilket förslag löneregleringskommittén skulle framlägga, och att just det yrkande, som han då framställde och som också blef kammarens och Riksdagens beslut, gick ut på att inkomst af

kapital och arbete skulle fritagas, men däremot fastighetsbeskattningen lämnas oberörd.

Om man då sammanställer hvad här föreligger och jämför det med det gamla systemet af tionde till prästerskapet, så är det den skillnaden, att skatten tyngde jordbruksfastighet tolf gånger mer än andra beskattningsföremål. Då var det fråga om att bibehålla skatten för dissenters, där den hvilade 12 gånger tyngre, men att för dessa bereda lättnad, där beskattningen var blott $^1/_{12}$-del. Jag vädjar till litet hvar af herrarne, om man kan säga, att det ligger rättvisa i ett sådant system.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad samt herr talmannen gifvit propositioner å de därunder förekomna yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom b)—e).

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 2:o).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Vidare föredrogs hvart för sig:

första särskilda utskottets utlåtanden:

n:o 5, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 13 § i förordningen angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning den 31 oktober 1873; och

n:o 6, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 1 § i förordningen angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket den 30 juni 1838; samt

lagutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 64, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande tillägg till 162 § i lagen den 24 juli 1903 om försäkringsrörelse;

n:o 65, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 27 mom. 1 värnpliktslagen;

n:o 66, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 18 mom. 1 och § 52 mom. 2 värnpliktslagen; och

n:o 67, angående arfvode åt den person, som hos lagutskottet anställts att biträda vid handläggningen af Kungl. Maj:ts

proposition, n:o 67, med förslag till strafflag för krigsmakten, lag om införande af den nya strafflagen för krigsmakten samt hvad i afseende därå iakttagas skall, lag angående ändring i vissa delar af förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 11 juni 1868, lag angående ändring af 1 och 4 §§ i förordningen angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag den 30 maj 1873 samt lag angående ändring af 10 § i värnpliktslagen den 14 juni 1901.

Hvad i nämnda utlåtanden och memorial hemställts bifölls af kammaren.

§ 9.

Ang. penninglotterier.

Till behandling företogs härefter Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 37, med anledning af Första Kammarens beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett under statens vård ställt penninglotteri och om åtgärder till förhindrande eller inskränkning i spel å utländska lotterier.

Till utskottet hade blifvit hänvisadt Första Kammarens protokollsutdrag n:o 301, med delgifning, att nämnda kammare för sin del beslutit, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhölle, att, i sammanhang med nu pågående utredning af frågan om revision af gällande lagstiftning angående lotterier och om nya bestämmelser till förhindrande af utländska lottsedlars spridande i riket, Kungl. Maj:t täcktes taga under öfvervägande, huruvida till stäfjande i möjligaste mån af det i Sverige förekommande spelandet å utländska lotterier ytterligare åtgärder borde vidtagas, vare sig utan inrättande af ett under statens vård stående penninglotteri eller i förening med ett sådant lotteri, hvaraf vinsten skulle användas endast till främjande af särskilda kulturella och filantropiska ändamål, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att Andra Kammaren måtte besluta att icke biträda Första Kammarens beslut i ärendet.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *S. Nordström* föreslagit, att Andra Kammaren, med frångående af sitt föregående beslut, måtte biträda Första Kammarens beslut i denna fråga.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till:

Herr Nordström, som yttrade: Herr talman! Om det funnes möjlighet att hindra svenska undersåtar att spela på ut-

Ang. penning-lotterier. (Forts.)

ländska lotterier, skulle jag vara den förste att biträda ett förslag därom. Men då jag anser detta alldeles omöjligt, måste jag vidhålla min en gång uttalade mening.

Det skulle icke vara möjligt att förhindra sådant spelande utan att antaga en drakonisk lag, som upphäfde den personliga friheten, och detta torde väl icke ens de, som nu ifrigt hålla på den offentliga sedligheten, anse vara lämpligt. Jag undrar, hvad dessa kulturmänniskor skulle säga, om en sådan lag blefve framlagd. Jag tror, att de nog skulle betacka sig för densamma.

Det torde kunna anses såsom allmänt kändt och erkändt, att dessa utländska lotteribolag icke äro så nogräknade med medlen. Det borde väl vara bättre, om man under sådana omständigheter kunde få till stånd ett svenskt statslotteri, som stode under offentlig kontroll. Och det borde väl vara rättare, om de millioner, som nu årligen strömma ut till dessa anstalter, stannade inom landet och vinsten blefve använd till allmännyttiga och filantropiska ändamål. Då finge väl, åtminstone indirekt, den stora allmänheten gagn af dessa millioner, som nu gå totalt förlorade. Man skall ju icke befrämja lusten för spel eller spelpassionen. Nej, det skall man icke göra. Men det ha också icke motionärerna åsyftat, utan deras mening har varit att leda guldströmmen, så att den stannar inom landet och användes för sådana ändamål, som kunna vara för landet gagneliga. Nu går den återigen ut till alldeles vanvettiga ändamål. Det kan icke vara en klok statshushållning att på detta sätt vanvårda ekonomiska intressen. Här är ju endast fråga om en skrifvelse och en utredning. Därmed har icke Riksdagen bundit sina händer. Om denna utredning, som för resten redan är beslutad, skulle utmynna i förslag om inrättande af ett svenskt statslotteri, så torde väl detta icke utgöra något hinder för en kommande Riksdag att säga ja eller nej. Man har ju frihet att antaga eller förkasta. Och då frågan är af ofantligt stor vikt, tycker jag, att det icke vore för mycket, om vi åtminstone finge en allsidig och icke en ensidig utredning. Men skall det blifva en allsidig utredning, måste det äfven tagas i betraktande, huruvida man behöfver inrätta ett svenskt statslotteri. Och jag tror, att, om de, som nu äro så ömma för den offenliga moralen, litet grand tänkte sig för rörande innebörden af det afslagsyrkande, som det tillfälliga utskottet nu har kommit fram med, de nog skulle få en annan syn på tingen. Emellertid kan jag icke finna annat, än att det skulle vara gagneligt, om denna allsidiga utredning ägde rum. Och jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till min reservation.

Herr Warburg: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke inlåta mig på ämnets realitet. Jag anser nämligen, att denna kammare redan den 4 april så grundligt har debatterat denna

fråga, att jag antager, att kammaren icke nu, allra minst vid denna tid på aftonen, är hågad att gå in på frågans detaljer. De skäl, som den ärade reservanten här framhållit, ha ju redan dels i fjor af honom och dels detta år af många andra blifvit framhållna. Och vi å vår sida ha sökt att framlägga motskälen. Men det är icke ur den synpunkten, som kammarens tillfälliga utskott ansett, att vi nu icke borde biträda Första Kammarens beslut, utan det är därför att, såvidt jag kan finna, ett afslag måste anses vara i full konsekvens med de beslut, som kammaren fattade den 4 sistlidna april. Då fattade kammaren nämligen tvenne beslut, först och främst att afslå det förslag, som då var före om inrättande af ett permanent penninglotteri, och för det andra anhållan om en utredning om förhindrande af spel å utländska lotterier med uttryckligt tillägg att den *icke* skulle beröra frågan om inrättandet af ett svenskt penninglotteri. Och motsidan yrkade just afslag på detta tillägg, därför att det innehöll en sådan restriktion. Jag vädjar till herrarna, både anhängare och motståndare till den ståndpunkt jag förfäktar, huruvida icke kammaren uttalat sig *mot* att begära en utredning rörande inrättandet af ett permanent statslotteri. Jag kan då icke finna det konsekvent efter det beslut, som redan är fattadt, att vi vid denna riksdag skulle upptaga ämnet igen och sluta oss till Första Kammarens förslag att begära utredning äfven om ett statslotteri, och måste därför yrka bifall till utskottets förslag, detta dess hellre, som i alla fall en utredning är satt i gång och jag icke tviflar därpå, att de önskemål, som innehöllos i kammarens redan fattade beslut, skola af de män, som få sig utredningen anförtrodd, blifva beaktade äfven om nu ingen riksdagsskrifvelse kommer till stånd. Jag vill dessutom påpeka, att äfven i debatten i Första Kammaren från mycket auktoritativt håll framhölls, att det egentligen vore alldeles orimligt att begära, att Andra Kammaren skulle frångå den uppfattningen, som den en gång uttalat.

Ang. penninglotterier. (Forts.)

Herr talman! Jag anhåller om bifall till utskottets förslag.

Herr Lyckholm: Herr talman, mina herrar! Jag vill icke ingå på huruvida saken möter konstitutionella hinder eller icke, men jag antager att, då herr talmannen har behagat remittera detta från Första Kammaren kommande ärende till behandling, så förefinnes icke något konstitutionellt hinder emot att yrka bifall till Första Kammarens förslag.

Jag tror, att kammaren gjorde klokt i att fatta ett beslut angående utredning i denna fråga, en utredning som skulle rikta sig åt båda hållen i fråga om huru deltagande i utländska lotterier skall kunna hindras: vare sig detta nu skall kunna förhindras medelst förbud mot lottförsäljning eller medelst inrättande af ett svenskt penninglotteri.

Ang. penning-lotterier. (Forts.)

Jag har redan vid föregående tillfälle uttalat mina stora betänkligheter mot att ett förbud kan bli utaf verklig betydelse. Jag ber att få erinra därom, att här i Sverige redan tidigare har existerat förbud mot försäljning af utländska lotter. I slutet af år 1783 eller början af 1784 utfärdades ett förbud mot all utländsk lottförsäljning här i Sverige. Detta förbud upphäfdes genom kungörelsen af den 6 juni 1826. Således se herrarne häraf, att under många år här i Sverige existerat förbud mot försäljning af utländska lotter. Anledningen till att förbudet upphäfdes 1826 var, att två svenska medborgare hade begärt tillåtelse att få bedrifva egendomsförsäljning genom bortlottande af svenska och utländska egendomar. Den då varande lotteridirektionen afgaf betänkande angående denna ansökan, hvilket betänkande gick ut på ett afstyrkande af densamma. Justitiekansleren, som yttrade sig i ärendet, häfdade den uppfattningen, att utländska lotterier icke kunde hindras att sälja lotter, och att förbudet var utan all verkan. Ty, sade justitiekansleren, om svenskarna vilja köpa lotter i utländska lotterier, så, äfven om ett förbud består, kan man icke hindra dem, ty de hitta alltid på utvägar att skaffa sig lotter i utländska lotterier, »hvarigenom förbudet skulle gäckas, och penningar lika fullt gå ur landet», och på grund häraf upphäfde också statsrådet detta förbud, och kungörelsen härom är daterad den 6 juni 1826.

Nu är det ju så, att i vissa utländska lotterilagar existera förbud mot dylik försäljning. Det framhölls vid sista debatten i denna fråga, att det är förbjudet att i Preussen försälja icke preussiska statslotteriers lotter. Men detta förbud kan icke kontrolleras, och denna försäljning fortgår därför ganska obehindradt, som om icke något förbud existerade. Då den preussiska lotterilagen sista gången behandlades i preussiska landtdagen, framhölls det där, att sachsiska lotterikollektörer finge förbinda sig till att utaf de lotter, som de mottogo till försäljning, skulle 80 % afsättas till utländska lottköpare, och märk väl, då det i Preussen talas om utländska lotter, menas därmed icke preussiska lotter; de olika tyska staterna behandla hvarandra nämligen i lotterifrågan helt och hållet som utländska stater.

Då jag nu kommit in på frågan om det preussiska klasslotteriet och tyska förhållanden, så vill jag erinra om, att det under den föregående debatten i denna fråga af en talare påstods, att penninglotterier skulle vara förbjudna i Bayern, men jag har här lottsedlar från 15 olika penninglotterier i Bayern, inrättade för olika filantropiska och välgörande ändamål. Dylika penninglotterier finnas äfven i Preussen, Baden, Würtemberg, Elsass med flere tyska stater, från hvilka jag äfven här kan framlägga lottsedlar. I Freiburg (Baden) är ett penninglotteri, hvars högsta vinst utgör 100,000 mark och annonseras i både

preussiska och bayerska tidningar, hvilka tidningar jag äfven här har till hands. Vinstlistor bekantgöras äfven, och har jag här Berliner Tageblatt för den 17 dennes, innehållande dragningslista öfver preussiska klasslotteriet, äfvenså Frankfurter Zeitung, innehållande vinstlistor. Herr Wijk från Göteborg påstod, att i Preussen konfiskerades lotterivinster, som komma från utländska lotterier. Jag har tagit del af den preussiska lotterilagen af 1904 — den finnes tillgänglig här i Riksdagens bibliotek —, och jag ber med anledning däraf få upplysa kammarens ledamöter därom, att i den lagen finnes icke med ett ord omnämndt, att utländska lotterivinster bli i Preussen konfiskerade. För att ytterligare öfvertyga mig därom, att denna lag fortfarande innehåller samma bestämmelse i detta afseende, som då den 1904 blef antagen, har jag gjort en förfrågan hos en framstående jurist i Berlin, justitierådet Felix Lindau, och ifrån honom har jag fått det telegram, som jag här har i min hand; det är dateradt den 15 maj. Han upplyser däri, att vinster, som preussare vinna i utompreussiska lotterier, icke äro underkastade någon konfiskation. Då en motionär här väckt förslag i den riktningen och därvid åberopat att lotterivinster konfiskeras i utlandet, så är denna uppgift, hvad Preussen angår och troligen ock i öfrigt, icke med verkliga förhållandet överensstämmande. *Ang. penning-lotterier.* (Forts.)

Denna lotterifråga har i vår Riksdag många gånger varit före, och det är ganska egendomligt att se, att hvarje förslag, som har väckts, har mötts af motstånd. Här väcktes för några år sedan en motion för att få till stånd förbud mot att utländska lotteriers, speciellt då danska klasslotteriets, dragningslistor finge kungöras i svenska tidningar. Detta förslag blef af konstitutionsutskottet afstyrkt, och en riksdagsman, som icke kan misstänkas för att hysa några sympatier för lotterier, nämligen herr David Bergström, som då satt här i kammaren, uppträdde mycket starkt emot föreslagna förbud i den form, som motionären hade gifvit det, mot att utländska lotteriers vinstlistor skulle få bekantgöras i svenska tidningar, och detta med den motiveringen, att, om det stadgades ett dylikt förbud, skulle enligt hans förmenande särskildt södra Sverige komma att öfversvämmas af danska tidningar — och tidningar af den icke allra bästa kvaliteten. En annan medlem af denna kammare har också försökt i motionsväg skapa hinder och förbud för svenskarna att köpa lotterisedlar i utländska lotterier. Det var herr Staaff, som väckte motion härom, men den rönte samma öde och blef af Riksdagen afslagen. Således se herrarne, att här gjorts försök att hindra svenskar att spela på utländska lotterier, försök både i det ena och andra afseendet, men alla ha de blifvit af Riksdagen afslagna, och stå vi därför och stampa på samma plats i denna fråga.

I år har kommit fram en motion angående inrättande af

Ang. penning-lotterier. (Forts.)

ett svenskt penninglotteri i syfte att detta skulle utöfva i nationalekonomiskt afseende en välgörande inverkan hos oss genom att hindra denna ständiga guldström utåt. Men äfven denna motion har af kammaren afslagits. Nu har det kommit en motion från Första Kammaren, hvari man begärt en allsidig utredning af frågan, om det vore skäl i att inrätta ett svenskt penninglotteri för att därigenom tillvarataga våra nationalekonomiska intressen, men utskottet vill äfven motsätta sig detta. Jag tycker, i likhet med hvad reservanten här i sin reservation har sagt, att man väl ändå bör försöka att få till stånd en utredning i denna sak för att se hvad som bör göras, för att vi skola kunna kunna tillvarataga våra nationalekonomiska intressen. Det är dessutom en sak till, som jag ber att få påpeka.

I Norge har det väckts förslag om att inrätta ett klasslotteri, och detta utaf alldeles samma motiv som motionärerna här i kammaren framhållit, nämligen det nationalekonomiska intresset, men ock för att skaffa statskassan direkt inkomst. Det var då fråga om att i Norge fylla en balans i statsbudgeten på omkring 500,000 kronor och regeringens flertal liksom budgetskommissionen tillstyrkte förslaget om inrättande af ett lotteri. Frågan behandlades i Odelstinget, men då den brist som förefanns blifvit täckt dels med höjda tullsatser och dels genom att taga af försvarsskatten, fylldes bristen af 500,000 kronor, och frågan blef därför för det dåvarande uppskjuten.

Jag ber att särskildt få påpeka, att en af dem, som voro mest ifrigt intresserade för ett norskt klasslotteri, var dåvarande finansministern Gunnar Knudsen, d. v. s. den nuvarande statsministern i Norge. Man kan ju förutsätta, att den tid icke är långt aflägsen — jag vill icke bestämdt säga det, men antagandet är berättigadt, — då Norges finanser möjligen kunna komma att kräfva ett norskt statslotteri, hvars plan för öfrigt redan är utarbetad och redan meddelad i stortingets handlingar för 1906, och då ha vi ytterligare den risken att vår västra gräns öfversvämmas af lotterisedlar från Norge. Det synes mig därför, att man har allt skäl i att åtminstone bifalla en hemställan om en utredning, så att vi kunna vara rustade, i fall en sådan eventualitet skulle inträffa.

På grund af hvad jag nu anfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen angående antagandet af Första Kammarens förslag.

I detta anförande instämde herrar *Almqvist*, *Sandén* och *Zimdahl*.

Öfverläggningen förklarades härmed afslutad. Herr talmannen framställde i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, proposition dels på bifall till utskottets hemställan,

dels på afslag därå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes emellertid, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utlåtande n:o 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med afslag å utskottets berörda hemställan bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Voteringen utföll med 104 ja och 80 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt 63 § riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas Första Kammaren.

§ 10.

Konstitutionsutskottets häruppå föredragna utlåtande n:o 20, i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Konungen i fråga om ändrade bestämmelser rörande valrätten till Riksdagens Andra Kammare m. m., blef af kammaren godkändt.

§ 11.

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan upptaget statsutskottets utlåtande n:o 146, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter jämte i ämnet väckta motioner.

I en till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition hade Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden samma dag, med återkallande af den i 1908 års statsverksproposition å ordinarie stat gjorda framställning beträffande det under riksstatens åttonde hufvudtitel uppförda förslagsanslaget till understöd åt enskilda läroverk och det under samma hufvudtitel upptagna anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom, föreslagit Riksdagen att

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

dels, med uteslutande ur riksstaten af dessa anslag, å nämnda hufvudtitel under rubrik: kommunala och enskilda läroanstalter uppföra ej mindre

ett anslag med titel: kommunala mellanskolor å 85,000 kronor,

ett anslag med titel: högre flickskolor å 375,000 kronor,

ett anslag med titel: enskilda läroverk å 120,000 kronor och

ett anslag med titel: enskilda lärarinneseminarier å 20,000 kronor, dessa fyra anslag utgörande ett gemensamt reservationsanslag, än äfven

ett förslagsanslag med titel: lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda kommunala och enskilda läroanstalter å 190,000 kronor;

dels godkänna vissa i propositionen angifna grunder och villkor för tilldelande af ifrågavarande understöd.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehaft två särskilda inom Andra Kammaren väckta motioner, den ena, n:o 298, af herr *F. Berg* i Stockholm och den andra, n:o 329, af herr *E. Hammarlund.*

Utskottet hemställde:

a) att Riksdagen icke måtte i vidare mån för närvarande bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition, än att Riksdagen i anledning af densamma

dels med oförändrade belopp i riksstaten å ordinarie stat under åttonde hufvudtiteln uppförde såväl anslaget till understöd åt enskilda läroverk, såsom förslagsanslag högst, med 60,000 kronor som ock anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom med 380,000 kronor;

dels ock på extra stat för år 1909 anvisade

ej mindre till förhöjning af understöden åt enskilda läroverk ett anslag af 50,000 kronor,

än äfven till beredande af tilläggsunderstöd åt högre skolor för kvinnlig ungdom och samskolor ett belopp af 78,000 kronor,

med rätt för Kungl. Maj:t att under iakttagande af i hufvudsak hittills gällande villkor för anslagens åtnjutande, med fasthållande särskildt af villkoret, att statsbidrag ej kunde beviljas till högre belopp än hvad af kommuner eller enskilde tillskötes, i öfrigt vidtaga de jämkningar vid anslags beviljande, som af omständigheterna kunde anses påkallade;

b) att herr Bergs ofvan berörda motion icke måtte af Riksdagen bifallas; samt

c) att herr Hammarlunds förenämnda motion ej heller måtte vinna Riksdagens bifall.

Reservation hade emellertid afgifvits af herrar *Hammarlund* och *Starbäck.*

Efter uppläsandet af utskottets hemställan i *mom. a)* begärdes ordet af

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke lång stund taga kammarens uppmärksamhet i anspråk. Men då det synes som om — ja, jag till och med tager för afgjordt *att* — det egentliga skälet för utskottet afslagsyrkande är det, att ärendet kommit så sent in till Riksdagen, så ber jag att få med några ord förklara orsaken till detta förhållande.

Förlidet år har öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk af Kungl. Maj:t fått i uppdrag att uppgöra och inkomma med förslag till nya bestämmelser rörande enskilda läroverk och flickskolor. I november månad inkom läroverksöfverstyrelsen till Kungl. Maj:t med sådant förslag. Detta var dock sådant, att jag icke kunde gilla detsamma utan ansåg att förslaget torde omläggas på helt andra grunder. Byråchefen på departementets läroverksbyrå fick därför af mig i uppdrag att utarbeta ett nytt förslag, och detta grep han sig därför an med, under tillhjälp af tillkallade sakkunnige. Men här förelåg ett mycket stort arbete, som kräfde mycken möda, många beräkningar och mycket funderande. Trots den mest ansträngda flit var det icke byråchefen möjligt att få arbetet så snart färdigt, att ett förslag kunde för Riksdagen framläggas förr, än nu skett. Det har således icke berott på någon försummelse hos Kungl. Maj:t att förslaget kommit så sent in hit. Jag beklagar mycket detta ofrivilliga försenande, som vållat, att förslaget nu icke hunnit af utskottet underkastas någon ordentlig granskning.

Utskottet har emellertid sagt, att den kungl. propositionen icke innehåller »någon antydan om, huru många skolor af den nya formen skulle, under nuvarande förhållanden, kunna väntas blifva upprättade, en sak, hvarom utredning är önskvärd.» Ja, det vore visserligen mycket önskvärdt att få detta utredt, men jag vet verkligen icke, huru en sådan utredning skall gå till, ty Kungl. Maj:t kan svårligen skrifva till de olika platserna i landet och fråga, om man där är betänkt på att upprätta sådana här skolor, eller icke. — Utskottet anmärker vidare, att detta är ett förslag af mycket allvarsam innebörd och som därför behöft mycket noga pröfvas, men att å andra sidan förslaget, »för så vidt af den kungl. propositionen framgår, själf ej gjorts till föremål för pröfning af någon sakkunnig myndighet.» Hittills har det dock aldrig varit vanligt att, sedan Kungl. Maj:t uppgjort ett förslag, Kungl. Maj:t skickat ut detsamma till underordnade myndigheter och frågat hvad de tycka om förslaget. Det är därför ett tämligen ovanligt förfaringssätt, som förordas — åtminstone vet jag icke att detta har förekommit förut.

Jag har velat säga detta, hufvudsakligast för att förklara, hvar-

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

för ärendet kommit så sent in till Riksdagen. I öfrigt inskränker jag mig till att uttala mitt lifliga beklagande af att en proposition, som jag verkligen anser vara väl genomtänkt och af en ofantligt stor betydelse för hela vårt skolväsen, icke kunnat blifva behandlad vid denna riksdag. Nu finnes icke något annat att göra än att antaga utskottets förslag och till nästa år återigen lefva under det hittills rådande provisoriska tillståndet i afseende på enskilda läroverk och flickskolor. Men det är också alldeles klart, att förslaget måste komma igen, och jag hoppas då, att detta kommer att ske så tidigt, i riksdagens början, att förslaget kan hinna behandlas.

Herr Hammarlund: Herr talman! Med den reservation, som jag afgifvit vid detta betänkande, har jag velat inlägga en protest mot den behandling utskottet ägnat den föreliggande kungl. propositionen. Det är, mina herrar, en särdeles betydelsefull proposition, som här blifvit öfverlämnad till Riksdagen. I densamma ifrågasättes ökade statsbidrag till högre flickskolor, till enskilda läroverk och till enskilda lärarinneseminarier, hvarjämte föreslås upprättandet af kommunala mellanskolor. Med dessa sistnämnda skolors inrättande skulle ett verkligt behof tillfredställas. I köpingar, större stationssamhällen och dylika platser råder en allmän önskan att kunna, utan att behöfva sända barnen in till städerna, bereda den uppväxande ungdomen ett något större mått af kunskaper, än som kan bibringas densamma i de vanliga folkskolorna på landet. På några orter hafva privata s. k. samskolor, gående jämsides med och något utöfver folkskolorna, inrättats. Andra Kammaren har emellertid upprepade gånger förklarat, att den icke vill vara med om att med statsmedel understödja dylika kastskolor. Nu föreligger här ett förslag att göra dessa för fortsatt utbildning afsedda skolor till verkliga öfverbyggnader på väl ordnade folkskolor. Detta är enligt mitt förmenande en alldeles riktig tanke. En sådan anordning skulle både för staten och kommunerna göra det billigare att ordna undervisningen på ett tillfredställande sätt, särskildt i tätt bebyggda orter ute på landsbygden. Äfven ur pedagogisk och social synpunkt kunna viktiga skäl anföras till stöd för detta förslag. Dylika skäl finnas också anförda i den föreliggande kungl. propositionen, hvilken ju mottagits med stora sympatier från skilda håll.

Nu kommer emellertid utskottet och säger, att det icke vill upptaga denna proposition till saklig pröfning. De skäl, som utskottet härför anfört, har jag omöjligen kunnat gilla. Utskottet säger bland annat, att här föreligger ett förslag om »en ny, hittills ej i vårt land förekommande skolform». Men detta är ju egentligen icke något annat än en utveckling af den högre folkskola, som vi haft snart i ett halft sekel. Och redan vid 1892 och 1893 års riksdagar förelågo här i Andra Kammaren motioner

om upprättande af liknande öfverbyggnader på folkskolor såsom de, hvarom den nu föreliggande kungl. propositionen handlar. Till och med det namn, som i denna proposition angifvits för dessa slags skolor, var redan då föreslaget, nämligen »mellanskolor». Vid 1893 års riksdag uttalade sig statsutskottet just för dylika skolor, och Andra Kammaren instämde för sin del i detta statsutskottets uttalande. Det är således icke alls någon ny tanke som nu framkommit, utan ett önskningsmål, för hvilket Andra Kammaren förut uttalat sig. Vidare säger utskottet, att det icke lämnats »någon antydan, om huru många skolor af den nya formen skulle, under nuvarande förhållanden, kunna väntas blifva upprättade, en sak, hvarom utredning är önskvärd.» Men så länge Riksdagen ännu icke beviljat anslag till dylika skolor, kan man väl icke gärna veta, huru många sådana skola komma att upprättas; icke kan man väl begära, att vederbörande kommuner skola på förhand bestämma sig härutinnan. För öfrigt är det ju så, enligt förslaget, att en dylik skola måste hafva existerat i minst tre års tid, innan den kan få något statsanslag, detta för att det skall vara klart, att skolan verkligen fyller ett förefintligt bildningsbehof. Och nog kan man vara viss om, att icke skola för många sådana här skolor komma till stånd.

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

Så heter det vidare, att föreliggande förslag »å ena sidan väsentligen skilja sig från hvad af vederbörande sakkunnige under ämnets förberedande behandling föreslagits och å andra sidan, för så vidt af den kungl. propositionen framgår, själf ej gjorts till föremål för pröfning af någon sakkunnig myndighet.» Förra årets Riksdag skref till Kungl. Maj:t i detta ämne och anhöll om ett förslag i ärendet. Kungl. Maj:t anmodade då läroverksöfverstyrelsen att komma in med ett sådant förslag; detta har läroverksöfverstyrelsen gjort, sedan särskilda sakkunnige tillkallats och blifvit hörda. Öfver detta förslag hördes alla möjliga myndigheter i landet, men när sedan regeringen pröfvade förslaget, fann den sig icke kunna godkänna detsamma, hvarför, sedan nya sakkunnige blifvit hörda, ett nytt förslag utarbetades, sådant att regeringen fann sig, särskildt med hänsyn till Andra Kammarens förut gjorda uttalanden, kunna framlägga det för Riksdagen. Man kan naturligtvis icke begära, att, då ett statsråd icke i allo kan godkänna ett af myndigheterna framställdt förslag, utan han låter utarbeta ett annat, detta skall ånyo remitteras till myndigheterna. Däraf skulle ju bli ett ändlöst skrifvande och allt skulle uppslukas af former.

Så kommer jag till det, som synes vara det viktigaste skälet, nämligen att propositionen inkom till Riksdagen först den 9 sistlidne april. Men, som vi alla veta, ha många propositioner inkommit sedan dess, som varit viktigare och betydelsefullare och hvilka ändå blifvit behandlade af Riksdagen.

Omedelbart efter det propositionen blifvit inlämnad till kam-

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

rarna, frambar herr Fridtjuv Berg en motion, hvari han framställde förslag till åtskilliga ändringar rörande de kommunala mellanskolorna, beträffande hvilka han önskade få bort terminsafgifterna samt att man skulle få bestämmelser om lärarnas kompetens och att dessa mellanskolor icke skulle lyda under öfverstyrelsen. Dessa önskemål förtjäna onekligen beaktande vid ärendets slutliga pröfning.

Då utskottet sköt undan denna fråga, ansåg jag mig böra motionsvis frambära förslag om de ändringar, som jag ansåg ytterligare böra komma under öfvervägande beträffande den förevarande propositionen och som egentligen blott äro en följd af de grundsatser, hvarpå propositionen hvilar. Jag hemställde sålunda, att de 22 nu befintliga statsunderstödda samskolorna måtte upphöra år 1911 och att därefter statsanslag finge utgå endast till sådana skolor, som utgöra öfverbyggnader på folkskolan. Vidare uttalade jag önskvärdheten däraf, att ett nytt flicklärоverk för att få statsanslag skulle visa, att det verkligen fyllde ett förefintligt bildningsbehof, och slutligen hemställde jag om sådana ändringar i propositionen, att hvad däri föreslås angående kvinnliga lärarkrafter måtte tillämpas äfven beträffande manliga, såväl med afseende på löner och lönetursberäkning som ock i fråga om kompetens.

Då vi nu kommit så långt fram som till den 21 — nej förlåt — den 22 maj, så är det naturligtvis icke skäl att göra något yrkande. Jag vill endast uttala mitt beklagande, att ett så viktigt reformförslag som detta undanskjutits ett år, och tillika uttala min förhoppning om att denna fråga må komma igen nästa år och att därvid Kungl. Maj:t tager i öfvervägande de önskemål, som nu äro framburna beträffande föreliggande viktiga fråga. Jag har, som sagdt, under dessa omständigheter intet yrkande att göra.

I detta anförande instämde herrar *Berg* i Stockholm, *Johansson* i Jönköping och *Rydén*.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! Jag har egentligen icke begärt ordet för att replikera herr Hammarlund, denna gång för undantags skull, men jag nödgas göra det ändå. Han började sitt anförande med att säga, att han ville uttala sin protest emot det sätt, hvarpå utskottet förfarit med denna proposition. Ja, både herr Hammarlund och jag ha varit på den afdelning, som behandlat ärendet, och ha ägnat icke så litet uppmärksamhet åt denna Kungl. Maj:ts proposition. Det kan nog finnas många anledningar till att vi icke hunnit sätta oss in i denna proposition så, som önskvärdt varit, och den viktigaste anledningen var nog, att herr Hammarlund, som var den sakkunnigaste på afdelningen, hade en sådan massa anmärkningar

att göra mot det kungl. förslaget, och därom kan man göra sig öfvertygad genom att läsa sid. 9 i betänkandet, där det står en hel rad ändringsförslag, som herr Hammarlund framburit i sin motion, och jag klandrar honom visst icke för det, ty de flesta äro kanske förbättringar. Herr Fridtjuv Berg har i sin motion kommit med ännu flera ändringsförslag, och äfven han är ju fackman på detta område, och herrarne må därför icke förvåna sig, om vi blefvo betänksamma på afdelningen, och ansågo, att vi hade för kort tid på oss för att granska ett så pass vidtgående förslag som det föreliggande är.

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

Men jag har icke begärt ordet för att säga detta, utan för att framställa ett par önskemål till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Jag finner nämligen detta förslag innehålla så pass beaktansvärda saker och öppna så stora möjligheter till att bereda tillfälle till bildning för allmänheten, att det synes mig vara af största vikt, att förslaget kommer att gå i den riktning, att så många kommuner som möjligt kunna tillgodogöra sig de förmåner, som jag tror mig finna i detta förslag. Jag tänker då närmast på den omständigheten att, såvidt jag kan läsa förslaget rätt, endast sådana kommuner skulle få upprätta en sådan skola eller rättare erhålla statsbidrag därtill, som ha folkskola efter litt. A. Detta kan ju vara godt och väl, men på landsbygdon ställer det sig i de flesta fall ganska svårt att få A-skolor, därför att afstånden lägga hinder i vägen för sammanförande af barnen, så att man kan hålla en lärare för hvarje klass. Jag skulle därför vilja uttala den önskan och förhoppningen, att det måtte beredas möjlighet äfven för sådana kommuner, som ha endast B-skolor, att tillgodogöra sig denna förmån. Jag tänker mig nämligen den lösningen, att, i stället för att man som villkor uppställer, att det skall finnas A-skola, man låter en inträdesprröfning blifva bestämmande, så att, därest barnen fylla det kunskapsmått, som fordras för inträde, kommunen skulle vara berättigad att inrätta en sådan skola. Det står bland villkoren för tilldelande af statsunderstöd: »På den ort, där skolan är upprättad, skall finnas folkskola anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A.» Det är detta, som jag tror böra något ändras, så att det kan beredas möjlighet äfven för andra orter, därest för öfrigt intresse finnes för saken, och det finnes elever, som ha det kunskapsmått, som kan vara nödigt. Jag tror, att herrar fackmän skola gifva mig rätt uti, att det kan finnas B-skolor med skickliga lärare, som bibringa barnen ungefär samma kunskapsmått som under vissa förhållanden A-skolor.

Det andra önskemålet är, att man för att underlätta dylika skolors inrättande skulle något minska den i punkt 3 uti de föreslagna villkoren för statsunderstöd fastställda tiden. Ifrågavarande punkt 3 lyder:

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

»3. Skolan skall omfatta minst tre årsklasser utöfver den egentliga folkskolan och i dessa klasser under de senaste tre åren haft i medeltal sammanlagdt minst 18 lärjungar.»

Det förefaller mig, som om skolorna måste ha varit i verksamhet i minst tre år för att komma i åtnjutande af statsbidrag. Det synes mig dock, som om detta villkor under vissa förhållanden är nästan väl hårdt.

Det är med afseende på dessa båda förhållanden, som jag nu begärt ordet för att yttra detta. Jag har för öfrigt icke något annat yrkande att göra än på bifall till utskottets hemställan.

Herr Lundell: Jag har egentligen icke varit med om behandlingen af denna fråga inom statsutskottet, men då jag varit suppleant på afdelningen, ber jag att nu få yttra några ord. Anledningen till, att detta förslag icke blef behandladt i vederbörlig ordning, har icke varit den, att förslaget inkommit för sent eller lidit af bristande utredning — det fanns nog ganska god tid för dess handläggning. Utskottsafdelningen var emellertid öfverhopad med arbete på andra områden, och detta gjorde helt säkert, att det icke kunde taga detta förslag under behandling. Det fanns äfven andra orsaker, såsom vakanser inom utskottsafdelningen, som förorsakade svårigheter härvidlag. De skäl, som här äro anförda, äro nog icke alldeles sakskälen, och de borde för öfrigt ha framkommit i några andra ordalag i motiveringen, än hvad nu skett. Man förlorar emellertid icke så synnerligen mycket, om detta förslag, som ju har många ganska beaktansvärda fördelar, skulle få anstå ett år, innan det blir slutbehandladt. Såsom förhållandena varit, har utgången icke kunnat bli någon annan än den, förslaget nu fått. Men jag vill säga, att motiveringen för detta uppskof icke är alldeles riktig.

Herr Starbäck: Herr talman! Jag skall icke inlåta mig på någon slags kritik öfver det sätt, hvarpå statsutskottet behandlat denna fråga. Jag skall icke heller gifva mig in på någon realdebatt med afseende å själfva förslagets innebörd, utan jag skall endast tillåta mig att framställa ett önskemål, men likväl af annan art än det, min ärade kamrat på afdelningen, herr Daniel Persson i Tällberg, här framförde.

Det är ju i alla fall på det sättet, mina herrar, att vi, som för närvarande sitta i denna kammare, sitta nu här den tredje riksdagen i en period, och vi emotse en valrörelse, hvars resultat ingen af oss egentligen har någon vidare aning om. Om man då har ett önskemål, som man gärna hade velat se behandladt under denna riksdag, är det ju i själfva verket rätt naturligt, att man icke är så särdeles entusiastisk för, att detta önskemål utan vidare lägges till handlingarna, vare sig med ogillande eller

utan ogillande, såsom här i statsutskottets betänkande försiktigt nog blifvit gjordt.

Ang. statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter. (Forts.)

Bakgrunden är sålunda den, att Andra Kammaren för närvarande i själfva verket har i sin makt att säga: vi återremittera detta ärende till statsutskottet för ordentlig behandling — en makt, som Andra Kammaren säkerligen icke kommer att använda sig utaf. Men nästa år sitta andra här och bestämma, under det att herr ecklesiastikministern ganska säkert sitter kvar på sin post, statsutskottets ordförande också säkerligen sitter kvar på sin post och likaså Första Kammaren. Nu kan jag ju icke här från min bänk nå vare sig Första Kammaren eller statsutskottets ordförande, men den, som jag vänder mig till, är herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, och då tillåter jag mig uttala en förhoppning, som måhända kan anses något förmäten, särskildt under ljuset ifrån de förhållanden, som ha inträffat under denna riksdag; men jag tillåter mig i alla fall uttala den förhoppningen, att han framlägger detta förslag, visserligen med skyldig hänsyn till de anmärkningar, som drabbat detsamma under remissdebatten och i form af motioner samt vidare nu under frågans behandling i afton, men framför allt vill jag uttala den förhoppningen, att en remissdebatt i Första Kammaren, inaugurerad och ledd af statsutskottets nuvarande ordförande, och måhända också en tournyr af det blifvande statsutskottet vid 1909 års riksdag icke måtte i någon mån på honom inverka så, att han icke kommer tillbaka med den storartade demokratiska reform, vid hvilken han här sökt binda sitt namn.

Jag har icke något yrkande att göra.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Mom. b) och c).

Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 12.

Statsutskottets utlåtande n:o 147, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd till en ifrågasatt samskola i Eslöf, föredrogs häruppå; och blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 13.

Till afgörande förelåg vidare statsutskottets memorial n:o 148, i anledning af kamrarnas beslut rörande löneregler för landsstaterna i länen m. m.

Ang. löneförmånerna för tjänstemän och betjänte vid Stockholms länsstyrelse.

Efter föredragning af *punkten 1:o)*. angående löneförmånerna för tjänstemän och betjänte vid Stockholms länsstyrelse, lämnades på begäran ordet till

Herr Beckman i Djursholm, som anförde: När denna fråga förra gången var före, yrkades återremiss, och detta var anledningen till, att icke från stockholmsbänken då yttrades något ord om saken.

Då för några år sedan förslag väcktes om indragning af Stockholms län, alstrade detta stor misstämning inom länet. Nu skulle man kunna tänka, att fullständig tystnad å vår sida möjligen skulle innebära, att man utan vidare fogade sig i den tanken, att Stockholms läns gränser skulle utplånas från Sveriges karta.

Man har anfört såsom skäl, hvarför frågan ånyo upptagits, att förslag framkommit om inkorporering med Stockholms stad af fem socknar med sammanlagdt 40,000 invånare, och att därigenom länsstyrelsens arbete skulle bli så ringa, att man icke vidare skulle vara i behof af densamma. Man får väl då å andra sidan dock erinra sig, att utanför detta område ligger ett bälte af redan nu folkrika delar af länet, där folkmängden genom inflyttning hastigt tillväxer. För dem skulle det medföra stora svårigheter om länsstyrelsen upphörde att finnas och länet delades mellan två andra län. Därtill kommer, att den äldre befolkningen inom länet till en icke oväsentlig del består af skärgårdsbefolkning, för hvilken fiske och sjöfart äro väsentliga näringskällor. Om t. ex. Roslagens befolkning skulle tillföras Uppsala län med dess jordbrukande befolkning, är det alldeles gifvet, att den förra icke skulle få samma betydelse för länsstyrelsen som för närvarande.

Det faller mig emellertid icke in att nu närmare ingå på sakförhållandet. Jag vill här endast uttala en förhoppning, den förhoppningen nämligen, att man måtte i denna fråga taga hänsyn till befolkningens önskningar, hvilka jag anser i ett fall som detta vara af den största betydelse. Den besparing, som skulle vinnas genom en sådan sammanslagning, som här ifrågasatts, är icke *så* väsentlig, att man mot befolkningens önskan bör genomföra den och pålägga denna befolkning stora offer, såväl genom tidsspillan som äfven i pekuniärt hänseende, en följd af det längre afståndet till residensstaden.

När frågan här förra gången debatterades, uttalade civilministern några ord, som jag skall be att få erinra om. Han sade: »Skall Stockholms län försvinna, bör det naturligtvis ske till fördel för invånarne i Stockholms län, men icke till nackdel för dem.» Jag vågar uttala det hopp, att detta måtte bli en ledande synpunkt vid den utredning, som Riksdagen nu säkerligen går att besluta. Det är mitt hopp, att hänsyn till befolkningens bästa måtte få spela en bestämmande roll.

Med dessa ord, herr talman, har jag icke något yrkande att göra.

Ang. löneförmånerna för tjänstemän och betjänte vid Stockholms länsstyrelse. (Forts.)

Häruti instämde herrar *Pettersson* i Södertälje, *Åkerlund* och *Sandquist*.

Herr Zetterstrand: Jag har, herr talman, ingenting emot, att man här tager hänsyn till befolkningens intressen, men man skall icke taga hänsyn uteslutande till ortsbefolkningens intressen utan till rikets intressen i dess helhet. Jag tror icke, att det är så förfärligt stor skada skedd, om en fiskarebefolkning föres till samma län som en jordbrukande befolkning. Så ha vi det i Östergötlands län; vi ha där dels en fiskarebefolkning, dels en jordbrukande befolkning, och de trifvas mycket bra tillsammans.

Herr Sandquist: Det är för flera af ledamöterna i Riksdagens andra kammare bekant, hurusom, när frågan var före att indraga ett af de sydliga stiften, representanterna därifrån med stor värme uttalade sig för bibehållande af det stift, som de tillhörde. Det må ju icke heller förtänkas oss såsom innevånare i Stockholms län, att vi, om vi än icke ha alldeles samma synpunkter som dessa, hvilka talade för bibehållande af sitt stift, likväl med skäl böra ha intresse för att Stockholms länsstyrelse bibehålles och att Stockholms län icke må, såsom nyss antydts, försvinna, utan fortfarande äga bestånd. Det är också bekant för oss, som inkomma med ärenden, som skola afgöras af Konungens befallningshafvande i detta län, att man där har så många ärenden att handlägga, att man stundom icke får ärendena afgjorda förr än efter en lång tid. Om det gällde att måtta ett hugg mot det län, där herr Zetterstrand hör hemma, är jag fullt öfvertygad om, att han skulle ha något godt ord till försvar för bibehållande af det länet. På samma sätt hålla vi äfven före, att vi med fullt fog böra försvara tillvaron af Stockholms län. Vi önska, att detta läns innebyggare, ehvad de äro jordbrukare, sjöfarande eller idka fiske, skola växa till i antal och välmåga och sålunda anses väl förtjänta af att få bibehålla sin länsstyrelse.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll hvad utskottet hemställt.

Punkten 2.

Den föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Ang. en voteringsproposition.

Punkten 4.

Mom. A., angående aflöningsstat för kronofogdar och länsmän, föredrogs; och yttrade därvid

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Det är icke alls min mening att yrka afslag å den nu föredragna voteringspropositionen — den är ju icke något att anmärka på — men jag vill fästa uppmärksamheten på en oegentlighet, som skulle inträda, därest nej-propositionen vunne vid den gemensamma voteringen. Riksdagen har förut, jämte det att den fattade olika beslut med afseende å den nu förevarande afdelningen II i fråga om landsstatens löneregleringen — denna afdelning rör fögderiförvaltningen — fattat fullkomligt sammanstämmande beslut i afseende å afdelning III, som rör aflöningsvillkoren för tjänstemännen i landsstaten. Häraf har följt, att sistnämnda afdelning nu icke blifvit föremål för någon framställning från statsutskottets sida. Riksdagen har där beslutat, att med undantag för landträntmästarne — sålunda helt naturligt icke med något undantag för kronofogdar, häradsskrifvare och länsmän — godkänna följande villkor och bestämmelser för åtnjutande af i afdelningarna I och II upptagna aflöningsförmåner, och så återgifvas dessa. Där äro dessa villkor upptagna så, som de skulle gälla för ifrågavarande tjänstemän, om deras löner blifva nyreglerade och om de komma på ny stat. Det är ju fullkomligt riktigt, därest ja-propositionen blifver antagen. Men med ett bifall till nej-propositionen skulle det egendomliga förhållandet inträffa, att, om ändring i afdelning III ej göres, dessa tjänstemän, fastän de icke komma på ny stat utan i stället få nöja sig med ett extra tillfälligt lönetillägg för år 1909, skulle formellt medtagas bland dem, som äro underkastade de villkor, som gälla med afseende å tjänstemän, som komma in på den nya lönestaten. Nu kan det ju invändas, beträffande alla nuvarande tjänstemän, att sådant icke kan ifrågakomma, emedan de enligt punkt b i afdelning III, icke äro skyldiga att gå in på någon ny lönestat, och, med afseende å dem, som efter år 1909 års ingång tillträda befattning vid landsstaten, att de icke komma in på den nya staten och följaktligen ej heller äro pliktige att underkasta sig nu omförmälda villkor och bestämmelser. Det synes dock kunna råda någon tvekan om betydelsen af dessa bestämmelser i punkt b med afseende å sistnämnde tjänstemän, huruvida de skola anses vara upptagna i den nya staten på grund af det dem tillkommande extra lönetillägget, eller icke. Men hvad som med all säkerhet kommer att se egendomligt ut, är själfva affattningen af aflöningsvillkoren. Bland desamma finnas två punkter, som gälla häradsskrifvarna och länsmännen — men naturligtvis ej kunna gälla för några andra. Den förra lyder sålunda:

»att den med häradsskrifvartjänst förenade förmån af debetsedelslösen skall tillfalla den, som under ordinarie tjänsteinnehafvares tjänstledighet förrättat debiteringen» etc.; — jag behöfver ju icke läsa upp alltsammans. Och den andra punkten handlar enbart om länsmännen. Det skulle verkligen komma att se i hög grad egendomligt ut, om kungörelser skulle utfärdas i fullkomlig öfverstämmelse härmed, för den händelse Riksdagens beslut utfaller i enlighet med nej-propositionen.

Ang. en voteringsproposition. (Forts.)

Jag har med detta yttrande velat fästa uppmärksamheten på denna sak. Det kan nu icke tänkas någon återremiss; Första Kammaren har för resten redan godkänt denna voteringsproposition. Men därest det skulle gå så, att nej-propositionen vinner i den gemensamma voteringen, synes det mig angeläget, att man tager hänsyn till det af mig påpekade förhållandet, så att Riksdagens skrifvelse i detta afseende blir fullkomligt riktig.

Jag har, som sagdt, icke något yrkande att göra.

Herr Daniel Persson i Tällberg: Icke heller jag har något yrkande att göra. Denna voteringsproposition är formellt riktig, och kan icke föranleda något misstag i Riksdagens skrifvelse, emedan här i detta memorial är alldeles tydligt angifvet hvad som skall komma att gälla både för häradsskrifvare och länsmän, därest nej-propositionen segrar. Det står ju alldeles tydligt: »besluta att häradsskrifvarnes löneförmåner skola utgå med samma belopp och enligt samma grunder som hittills» och så vidare. Således har man en fullständig förklaring, och jag tror icke, att man behöfver hysa någon farhåga för, att det skall komma in några felaktigheter i Riksdagens skrifvelse.

Herr Lundell: Jag tror icke, att det skulle uppstå så stora olägenheter för den tjänstemannapersonal, hvarom här är fråga, om den gemensamma voteringen skulle utfalla så, att Andra Kammarens mening vinner. Då blir det ju så, att det inträder ett provisorium på ett år, då regeringen antagligen nästa år kommer fram med ett förslag, som närmar sig de grunder, som innehållas i Andra Kammarens här förut beslutade skrifvelse.

Jag har icke något yrkande att göra.

Vidare anfördes ej. Den föreslagna voteringspropositionen godkändes af kammaren.

Mom. B.

Lades till handlingarna.

§ 14.

Vid föredragning härefter af statsutskottets memorial n:o 149, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående anslag

till offentliggörande af förhandlingarna vid elfte internationella antialkoholkongressen, blef den uti detta memorial föreslagna voteringspropositionen af kammaren godkänd.

§ 15.

Statsutskottets utlåtande n:o 150, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående inrättandet af en vattenfallsstyrelse m. m., som nu föredrogs, godkändes.

§ 16.

Om försäljning af en tomt i Örebro.

Vidare företogs till behandling statsutskottets utlåtande n:o 151, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till Örebro stad af tomten n:o 18 vid Olaigatan i Örebro.

Uti en till Riksdagen aflåten, till statsutskottet för förberedande behandling öfverlämnad proposition hade Kungl. Maj:t, under åberopande af ett vid propositionen fogadt utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen medgifva, att den kronan tillhöriga tomten n:o 18 vid Olaigatan i Örebro jämte därå befintlig byggnad finge till Örebro stad försäljas för ett pris af tjugutusen kronor med rätt för staden att tillträda tomten å tid, som Kungl. Maj:t bestämde, dock senast före 1913 års utgång, samt med villkor, att staden förbunde sig dels att omedelbart efter tillträdet af tomten låta bortföra därvarande byggnad och planera området, dels ock att för all framtid bibehålla det som öppen plats, samt att köpeskillingen finge tillgodoföras landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

Utskottet hemställde, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte af Riksdagen bifallas.

Reservation hade emellertid afgifvits af herrar grefve *A. F. C. Wachtmeister*, friherre *J. T. Gripenstedt*, grefve *C. O. Taube*, friherre *C. H. Falkenberg*, friherre *J. B. Beck-Friis*, *Hammarlund* och *Larsson* i Lund, hvilka yrkat, att utskottet måtte hemställa, att ifrågavarande motion måtte på det sätt bifallas, att Riksdagen medgåfve, att den kronan tillhöriga tomten n:o 18 vid Olaigatan i Örebro jämte därå befintlig byggnad finge till Örebro stad försäljas för ett pris af tjugutusen kronor med rätt för staden att tillträda tomten å tid, som Kungl. Maj:t bestämde, dock senast före 1913 års utgång, samt med villkor, att staden förbunde sig dels att omedelbart efter tillträdet af tomten låta bortföra därvarande byggnad och planera området, dels ock att för all framtid bibehålla det såsom öppen plats och under förbehåll att staden åtoge sig att intill den tidpunkt, eller år 1913, då staden förklarat sig senast vilja tillträda tomten, om-

besörja det inkvarteringsbehof, för hvars tillgodoseende byggnaden kunde behöfva bibehållas, samt att köpeskillingen finge tillgodoföras landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter

Herr Nilson i Örebro yttrade: Såsom herrarne finna af detta statsutskottets utlåtande, har statsutskottet icke ansett sig böra tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts framställning om försäljning till Örebro stad af tomten n:o 18 vid Olaigatan. För denna sin mening anför statsutskottet tre skäl. För det första anser utskottet att, »medan de i Örebro förlagda truppförbanden ännu under några år komma att sakna fullständiga byggnader, den å ifrågavarande, till försäljning föreslagna tomt uppförda byggnad kan blifva behöflig för något tillfälligt, militärt ändamål.» För det andra säger utskottet, att de »skäl, som för den ifrågasatta försäljningen åberopats, icke kräfva, att densamma redan nu kommer till stånd», och för det tredje håller utskottet före, att »högre pris än det af Kungl. Maj:t föreslagna synes kunna skäligen betingas.»

Om denna sin uppfattning har utskottet emellertid icke varit enigt; reservanter från båda kamrarna ha tillstyrkt Kungl. Maj:ts motion på villkor, som fullständigt sammanfalla med stadens erbjudanden. Detta gör, att jag, ehuru tiden är så pass framskriden som fallet är, anser mig böra upptaga kammarens tid till bemötande af statsutskottets argumentering och jämväl yrka bifall till reservationen.

Innan jag gör detta, ber jag emellertid att få påpeka ett litet tryckfel, som insmugit sig i reservationen, i det att det står i densamma, att ifrågavarande *motion* måtte på det sätt bifallas etc. Det skall gifvetvis heta, att ifrågavarande *Kungl. Maj:ts proposition* etc.

Hvad nu det första skälet angår, tillåter jag mig erinra, hurusom det af propositionen sid. 5 tydligt framgår, att staden, under förutsättning att aftalet kommer till stånd, för de närmaste åren skulle ikläda sig en med den inkvartering, husarstallet skulle bereda, motsvarande inkvarteringsskyldighet.

Då utskottet icke på något sätt har ifrågasatt, att staden icke skulle kunna fullgöra detta sitt åtagande, anser jag detta statsutskottets skäl icke vara af någon egentlig betydelse.

Jag tillåter mig att därjämte erinra, hurusom ifrågavarande byggnad befinner sig i ett mycket bristfälligt skick. Ja, öfre våningen af stallbyggnaden är så bristfällig, att jag såsom exempel därpå kan omtala, hurusom en lawntennisklubb i staden, som hyrt denna öfre våning för att använda den såsom lokal vid sina öfningar under vintern, snart kom underfund med,

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

att den icke vågade fortsätta öfningarna däruppe, ty bjälklagen voro af tidens tand så anfrätta, att de hotade att störta ned. Arméförvaltningen har också i ämbetsskrifvelse anfört, att byggnaden är så bristfällig, att inkvartering af trupper därstädes endast i nödfall och för någon kortare tid kan äga rum. Själfva stallet, som ligger under dessa logement, är också mycket bristfälligt, ja så bristfälligt, att stadens hälsovårdsnämnd redan 1890 utdömde stallet att användas för afsedt ändamål.

Nu finner man af den kungl. propositionen, hurusom det visserligen varit ifrågasatt att använda stallet som sommarstall för Svea trängkår. Detta hade emellertid af vederbörande afstyrkts såsom varande högst olämpligt. Stallet är nämligen beläget på icke mindre än 2 km. afstånd från kårens etablissement, och man inser ju, att detta ur förvaltnings-, liksom ock ur disciplinär synpunkt, icke kan vara lämpligt. För öfrigt — och det är just detta jag vill understryka — skulle en sådan anordning med nödvändighet påkalla stallets nödtorftiga iståndsättande, och detta har beräknats till 10,000 kronor, under det att de nya sommarstallarna vid Svea trängkårs etablissement äro beräknade att kosta 14,700 kronor. Vid sådant förhållande kan jag icke finna annat än att statens behof och militära intressen i detta hänseende äro bättre tillgodosedda genom att staden påtager sig en ökad inkvarteringsskyldighet intill år 1913, vid hvilken tidpunkt alla byggnader för de till Örebro förlagda truppförbanden böra vara uppförda, än därigenom att staten har en så bristfällig och dålig stallbyggnad att lita till, som denna i själfva verket är. Att nödtorftigt och med så stora kostnader, som vi nyss hörde, reparera denna byggnad, tror jag dessutom icke kan vara förenligt med en god ekonomi.

Hvad det andra skälet vidkommer, må det vara sant, att försäljningen från statens sida kan uppskjutas till en oviss framtid, men jag tror mig dock ha visat, att staten genom försäljningen skulle omedelbart beredas en bättre fördel än hvad staten för närvarande har af stallet i fråga. Huru stort värde detta kan ha, är jag icke kompetent att yttra mig om. Men att det dock har ett visst värde, torde ej kunna bestridas. Men hvad jag särskildt vill framhålla är den omständigheten, att det är af icke ringa vikt och betydelse för Örebro stad, att staden snart får denna sak ordnad. Det är nämligen så, att den mycket intimt sammanhänger med en del andra regleringsfrågor. Det är nu 4 år sedan staden gjorde framställning om att få förvärfva denna tomt. Staden hade då den förhoppningen, att Kungl. Maj:t skulle utan någon afgift kunna upplåta tomten alldeles på samma sätt som förhållandet är här i Stockholm med Kungsträdgården. Men detta ansåg sig Kungl. Maj:t icke alls kunna reflektera på. Icke ens mot det att staden betalade en bestämd årlig afgift ansåg sig Kungl. Maj:t kunna bevilja framställningen.

Så var det äfven ifrågasatt, att staden och staten skulle byta tomter. Det kunde Kungl. Maj:t icke heller reflektera på, och då återstod icke något annat än att på detta sätt söka komma i besittning af tomten i fråga.

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

Jag vill också erinra därom, hurusom nästa allmänna svenska landtbruksmöte kommer att hållas i Örebro 1911, och det har varit stadens sträfvan att till denna tidpunkt ha denna sak ordnad på ett sätt, som kunde anses vara tillfredsställande.

Då jag således anser, att det andra skäl, som statsutskottet här anfört, icke har någon stor betydelse, återstår blott det tredje skälet, nämligen att priset skulle vara för lågt. Jag medger villigt och gärna, att då det är fråga om värdet å en sak, kan man vara af olika meningar. Det är icke heller alldeles ovanligt, att hvad den ene anser vara billigt, anser den andre vara dyrt och tvärtom. Nu är det ju ock så, att statsutskottet för sin ståndpunkt uti prisfrågan kan anse sig ha ett visst stöd i den utredning, som i propositionen lämnats. Af denna framgår nämligen, att det område, som å den karta, hvilken är bifogad Kungl. Maj:ts proposition, är betecknad med bokstafven C, har af staden köpts för ett belopp af 150,000 kronor, ehuru den tomten är till arealen något mindre än den hvarom nu är fråga. Men det framgår alldeles tydligt af den kungl. propositionen, att den först nämnda tomten för några år tillbaka såldes för ett mycket lägre pris, nämligen för allenast 60,000 kronor, och det framgår jämväl af den kungl. propositionen, att anledningen till det nuvarande höga priset å densamma är enskildas tomtspekulationer. Men en sådan tomtspekulation tror jag icke, att staten i detta fall bör lägga såsom grundval för priset.

Dessutom är att märka, att om man med bortseende från alla tomtspekulationer skall bilda sig en mening om värdet af den ifrågavarande tomten och såsom grundval därför lägger värdet å tomten n:o 2 Storgatan, då begår man ett mycket stort misstag. Jag skall endast i förbigående nämna, att å denna sistnämnda tomt funnos husbyggnader, som voro ganska värdefulla. Men hvad jag särskildt vill erinra om, är den omständigheten, att Storgatan tillika med Drottninggatan är stadens förnämsta affärsgata. Vid denna gata äro butiker eftersökta och betalas med de högsta hyror, som öfver huvud taget i staden förekomma. Så är ingalunda förhållandet med Olaigatan; det är en gata, vid hvilken hufvudsakligen endast bostadshus uppbyggas. För öfrigt skall jag tillåta mig att, såsom vägledande för själfva värdefrågan å tomten och till bestyrkande af den mening jag här uttalat, meddela, att Riksdagen år 1905 lämnade sitt tillstånd till att en annan tomt, belägen vid samma gata och på endast 40 meters afstånd ifrån den tomt, hvarom nu är fråga, förvärfvades af Örebro stad. Värdet å denna tomt skulle bestämmas i enlighet med föreskrifterna i kungl. förordningen den

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

14 april 1866. Arealen å den tomten utgjorde 3,810 kvadratmeter, och värdet bestämdes till 24,000 kronor. Om man nu gör en jämförelse mellan den tomten och den, hvarom nu är fråga, utfaller den så, att priset å den förra tomten blir 6 kronor 30 öre per kvadratmeter och å den nu ifrågavarande 9 kronor 7 öre per kvadratmeter. Häraf synes tydligt och klart framgå, att priset å denna tomt vid Olaigatan är nära 50 % högre än det var å den andra tomten.

Hvad jag för min del anser, att man vid detta tillfälle framför allt bör taga hänsyn till, är emellertid det ändamål, hvartill tomten skulle komma att användas. Här är icke fråga om en tomtspekulation, utan om att på ett tilltalande sätt ordna området omkring Örebro slott. Vore det köparens afsikt att å tomten uppföra ett hus, ja, då är det min mening, att staten icke alls borde sälja den, ty för slottets skull bör denna plats vara fri och öppen. Örebro slott är nu en mycket vacker byggnad. Det är också rikt på stora historiska minnen. Jag behöfver härvidlag endast erinra om namnet Engelbrekt, och jag är öfvertygad om, att enhvar i denna kammare skall vid nämnandet af detta namnet känna en rik och varm tacksamhetsskuld till den mannen för hvad han uträttat. Örebro slott gaf Engelbrekt ett kraftigt stöd i hans befrielseverk. Emellertid har slottet i arkitektoniskt hänseende haft sin förnedringstid, men den är nu ändad. Slottet har undergått en mycket pietetsfull och lyckad restauration. Kostnaden för denna har uppgått till omkring 140,000 kronor, och af detta belopp har staten icke bidragit med mer än 68,000 kronor. De öfriga omkring 70,000 kronorna ha länet, staden och dessas innebyggare sammanskjutit. Detta utgör, enligt min uppfattning, ett vackert och talande bevis för, att stadens och länets innebyggare hålla slottet kärt, och att de besjälas af en anda beträffande våra historiska minnen som jag vågar kalla föredömlig. Ja, jag kan säga, att Örebro stad anser slottet vara en pärla af högt värde, och staden vill också gifva denna pärla en värdig infattning och har för den sakens skull gjort betydande ekonomiska uppoffringar, om hvilka den kungl. propositionen lämnar närmare upplysningar. Nu har staden vördsamt hemställt, att staten måtte lämna sin medverkan till detta vackra syftes ernående, och den har för denna sin hemställan vunnit regeringens understöd. Första Kammaren har nu äfven lämnat sin medverkan, och jag riktar därför till denna kammare en varm och vördsam vädjan att äfven lämna sitt stöd härvidlag genom att bifalla den vid utlåtandet fogade, af herr grefve Wachtmeister m. fl. afgifna reservationen, till hvilken jag alltså, herr talman, anhåller om bifall.

Herr *Forsberg* instämde häruti.

Vidare anförde:

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

Herr vice talmannen: Herr talman! Jag visste till en början icke, hvilken mening jag beträffande nu förevarande fråga skulle inom utskottet biträda. Så mycket framgick af propositionens behandling där, att det icke behöfde vara absolut nödvändigt att afstyrka densamma. Det förebars likväl å andra sidan sådana skäl, som syntes mig vara af sådan beskaffenhet, att statsutskottet såsom sådant icke gärna kunde eller borde handla annorlunda än hemställa om afslag å denna Kungl. Maj:ts framställning.

När man ser på det billiga pris, som här är föreslaget, kan man verkligen fråga sig, om statsutskottet bör tillstyrka en försäljning under sådana villkor, som visserligen äro för köparen mycket förmånliga, men icke alls för staten.

Den omständigheten, som den näst föregående talaren framhöll, att Örebro stad varit i tillfälle att af staten förvärfva en annan tomt till billigare pris än det, hvarom här är fråga, borde väl icke vara något skäl att nu gå med på denna försäljning. Att man, sedan man en gång blifvit van vid att af staten få billiga villkor, ständigt vill göra samma fordran gällande, när det är fråga om affärer med staten, kan väl icke åberopas såsom något skäl härvidlag. Jag kan erkänna, att ifrågavarande tomt har ett stort värde för staden, och jag kan medgifva att Riksdagens kamrar uti en sådan fråga som denna kanske kunna handla annorlunda än hvad Riksdagens statsutskott här kunnat göra. Ty ser man frågan förnämligast med hänsyn till stadens intressen och frågar sig, hur man då borde göra, ställer sig ju saken något annorlunda. Jag kan icke förneka, att det för staden Örebro skulle vara en stor fördel att få äga denna tomt. Om därför kammaren nu vill handla annorlunda, än statsutskottet här gjort, så blir det kanske bäst att taga den saken med jämnmod.

Herr Larsson i Lund: Då den siste talaren icke gjort något yrkande och förklarat, att han med jämnmod skall bära, om denna kammare följer reservanterna, behöfver jag ju icke yttra något till förmån för reservationen. Jag kan likväl icke underlåta att säga, att herr vice talmannen icke sett denna fråga från den rätta sidan. Vi skola icke se saken på det sättet, att staten är säljaren och Örebro stad köpare, och att köparen beredes fördelar framför säljaren. Nej, den uppoffring, som Örebro stad här vill göra, länder för visso staten till stor båtnad. Det är icke för stadens egen räkning, som den här vill göra denna uppoffring, utan för att bereda en värdig omgifning åt en statens dyrbara egendom, nämligen Örebro slott. Vid sådant förhållande vill jag hoppas, att kammaren icke skall följa utskottet, utan med afslag å utskottets hemställan bifalla reservationen, till hvilken jag således ber att få yrka bifall.

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

I detta anförande instämde herrar *Svensson* i Skyllberga, *Ekman* i Göteborg, *Juhlin*, *Gustafsson* i Sjögesta, *Zetterstrand* och *Petrén*.

Herr Odqvist: Herr talman! I sådana frågor som denna brukar statsutskottet alltid rätta sitt utlåtande efter vederbörande myndigheters yttrande i saken. De myndigheter, som blifvit hörda beträffande den nu föreliggande frågan, ha yttrat, att staten icke för närvarande kan undvara den tomt, som nu är föreslagen till försäljning, samt att dessutom priset är för lågt. Men hvad de icke sagt är, att någon sådan garanti icke finnes, som måste fordras, när man öfverlämnar en dylik tomt, den garantien nämligen, att tomten användes för det ändamål, som Örebro stad uppgifvit. Det är icke sagdt, att, för den händelse staden skulle bli ägare till denne tomt, den icke skulle komma att sälja densamma till andra. Men därigenom skulle ju det här afsedda ändamålet förfelas. Om denna sak talas icke ett ord i Kungl. Maj:ts förslag.

Dessutom är väl priset, 20,000 kronor, alltför lågt. Det är en bråkdel af det rätta värdet, om man jämför det med de tomtpris, som enligt hvad dels af handlingarna framgår, dels på annat sätt meddelats, råda i Örebro. Alldeles i grannskapet af denna tomt har nyligen sålts en tomt med mindre ytvidd för ett pris af 150,000 kronor. I jämförelse därmed är ju detta belopp 20,000 kronor rent af en småsumma.

Att genom öfverlämnandet af denna tomt bereda slottet ett bättre läge anser jag icke heller vara af behofvet påkalladt. Örebro slott ligger ju kringflutet af vatten och för öfrigt ganska långt ifrån den nu ifrågavarande husartomten. Jag anser därför, att de skäl, som uppgifvits för en dylik försäljning, icke egentligen ha något fog för sig. Hvad man egentligen bör taga hänsyn till i dylika frågor liksom i så många andra, som föreligga till Riksdagens pröfning, är myndigheternas yttranden. När det såsom här är fråga om ett försäljningspris, är det icke nog med, att myndigheterna föreslå ett sådant, utan det bör väl bedömas antingen af gode män eller också bestämmas af en expropriationsnämnd. Något sådant val har här icke förekommit. För min del anser jag att från statssynpunkt och med hänsyn till det sätt, hvarpå liknande frågor pläga behandlas, statsutskottet haft skäl för sitt afslagsyrkande. Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Hammarlund: Herr talman! Blott ett par ord gentemot den föregående talaren. Han sade, att det icke alls vore säkert, att, om staden Örebro får denna tomt i sin hand, den sedan komme att använda den såsom öppen plats, då ju staden hade rättighet att sälja den och använda den till annat ändamål.

Om försäljning af en tomt i Örebro. (Forts.)

Det är ju dock så, att Örebro stad gjort betydande uppoffringar för att ordna trakten omkring Örebro slott. Om den äfven kan förvärfva denna tomt för detta ändamål, är det väl påtagligt, att staden icke skall förstöra saken genom att sälja den för att användas såsom byggnadstomt. Därigenom skulle ju hela det ändamål, som här vore afsedt, förfelas.

Myndigheterna ha framhållit, att staten för närvarande icke kunde undvara tomten i fråga. Det är ju också därför, som reservanterna här inryckt det villkoret, att staden skulle ombesörja det inkvarteringsbehof, för hvars tillgodoseende byggnaden kan behöfva bibehållas.

Så har det slutligen talats om det billiga priset. Ja, det vore ett billigt pris, för den händelse tomten skulle användas till byggnadsändamål, men när det, såsom här, är fråga om att förvärfva den för att försköna en statens egen byggnad, kan man väl icke säga att priset är för billigt.

Härtill kommer ett annat viktigt förhållande, och det är det, att bakom denna tomt, som nu skulle läggas ut till öppen plats, har staten en annan stor fastighet. Det är alldeles klart att när här kommer att bli en öppen plats, får denna statens fastighet ett betydligt högre värde, som fullt ersätter det billiga pris, mot hvilket den afstår den framför liggande stalltomten.

Jag tror, att alla skäl tala för, att denna fråga ej nu uppskjutes, utan att beslut här fattas. Ty det är för Örebro stad af vikt att få saken klar, så att man kan göra upp en fullständig plan för det framtida ordnandet af trakten omkring slottet. Jag hemställer om bifall till reservationen.

Med herr Hammarlund förenade sig herrar *Eriksson* i Bäck, *Almquist* och *Palme*.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, framställde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, proposition först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag därå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen hafva flertalets mening för sig. Votering begärdes emellertid, och blef i följd häraf nu uppsatt, justerad och anslagen en omröstningsproposition så lydande:

Den, som vill, att kammaren med afslag å statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 151 bifaller den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Den votering, som nu anställdes, visade 87 ja mot 58 nej, vid hvilken utgång kammaren alltså, med afslag å utskottets hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 17.

Slutligen föredrogos hvart efter annat statsutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 152, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad ordning för utbetalning af indelningsersättning m. m.;

n:o 153, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående beredande af lånemedel till befrämjande af byggnadsverksamheten å statens egnahemsområde vid Trollhättan;

n:o 154, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter smeden Sven Nilsson i Ytter Enhörna socken;

n:o 155, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter trädgårdsmästaren Per Fredrik Petterssons vid Biby i Gillberga socken hustru Johanna Pettersson, född Gustafsdotter;

n:o 156, i fråga om det under riksstatens nionde hufvudtitel uppförda anslaget till rese- och traktamentspenningar;

n:o 157, i fråga om det under riksstatens nionde hufvudtitel uppförda anslaget till bidrag till vägunderhållet; och

n:o 158, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde hufvudtiteln gjorda framställning om anslag till bestridande af kostnaderna för undervisning vid generallandtmäterikontoret af landtmäterielever.

Kammaren biföll hvad utskottet i dessa utlåtanden och memorial hemställt.

§ 18.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen:

n:o 134, angående viss ändring i förordningen angående bevillningsafgifter för särskilda förmåner och rättigheter, och

n:o 135, angående en särskild stämpelafgift vid köp och byte af fondpapper.

§ 19.

Justerades protokollsutdrag.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,22 på natten.

In fidem

Ernst Krœpelien.